1 i 2

HRVATSKA

KNJIŽEVNA

REVIJA

MARULIĆ

1974

17335

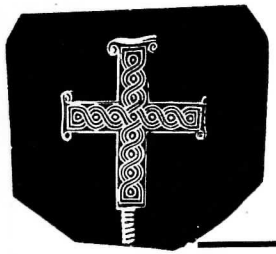

MARULIĆ
hrvatska književna revija
Izdaje: Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda, Zagreb
Trg kralja Tomislava 21
Uređuju:
Radovan Grgec, Ante Jakšić i Stjepan Krčmar (glavni i odgovorni urednik)
Uredničko vijeće:
Enver Čolaković, Pere Dulčić, August Đarmati, Ivan Golub, Radovan Grgec, Ante Jakšić, Stjepan Krčmar, Liljana Matković, Kuzma Moskatelo, Luka Perinić, Svevlad Slamnig, Ante Šimunić i Dinko Tusun.
Omot: Ante Starčević
Revija izlazi 6 puta godišnje (veljača, travanj, lipanj, kolovoz, listopad, prosinac)
Uredništvo i uprava:
Zagreb, Trg kralja Tomislava 21
telefon 440-697
Stranke se primaju svaki dan, osim subote, od 11 do 13 i četvrtkom od 17 do 19 sati.
Rukopise ne vraćamo.
Cijena pojedinom broju 10 d.
Godišnja pretplata 60 d uplaćuje se u korist tekućeg računa 30101-678-448
Godišnja pretplata za inozemstvo 8 US dolara uplaćuje se na devizni račun kod Kreditne banke, Zagreb
30101-620-16
3096-268
Grafički uslužni centar — Zagreb
Tiskara »Orbis« — Zagreb

Oslobođeno plaćanja poreza na promet Rješenjem Republičkog sekretarijata za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu, Zagreb broj 174/2—1973. od 26. IV 1973.

MARULIĆ ČASOPIS ZA KNJIŽEVNOST I KULTURU

BROJ 1 i 2 ZAGREB, veljača - travanj 1974. GOD. VII

Radovan GRGEC

Stari brod

Zarđalo sidro ovo čulo je i druge pjesme,
a sad sanja o borbama i o sjaju mladih dana,
o orkanskom dahu čežnje što je
priča Mediteran vjetrovima s Oceana.

Davno uđoh u taj brod
začećem.
Otad bez njeg nikud nikamo,
ni u raj ni u pakao
jer pupčana me vrpca steže
uz raskliman mu sklop,
i kud god krenem, s njime krećem.
Svi njegovi su ožiljci u moje tijelo utkani,
u moju žuč i krvotok.
On sluša žarke molitve
što miješaju se s psovkama.
Svjedok je sjetnih nadanja
i nemira i stradanja
pod starom ovom zastavom.

U gomili gvožđa starog
osta spomen tvrde vjere,
pobjeda i poraza.
Nestadoše sva pijanstva,
pjev betona i čelika,
i zora me nova nađe
vezana za konop lađe
uz tu vjernu obalu.

O, dobro znadem ovaj brod
i zarđalo sidro mu
o boku starom krvavom...
I ostajem na palubi
i plovim k luci poznatoj
pod istim svodom zvjezdanim
pod istom starom zastavom.

Heinrich BÖLL

Kucanje o zid

L I C A :

Muškarac, oko 45 godina
Njegova žena, tridesetih godina
Svećenik
Julius
Sudac

MUŠKARAC: Ponekad se probudim usred noći i čekam na znakove, kucanje o zid. *(Kucanje o zid: triput, šest puta, četiri puta, jedanput.)* Kad se znaci ne pojavljuju, mislim na noć kad su prvi put izostali. Te su noći izveli Juliusa trijemom i u dvorištu ga strijeljali. Čuo sam njegov krik, prigušeno bubnjanje po vratima ćelija, posljednji naš pozdrav njemu. *(Krik, prigušeno lupanje po metalnim vratima, isprva tiho a onda prelazi u tutanj.)* Julius je umro bez svećenika, bez sakramenta — a tako je žarko zahtijevao sakrament. Ja sam bio krsni kum kad je Julius u zatvorskoj kupaonici bio kršten. Svojim sam leđima prikrio svećenika. Julius bijaše prikriven leđima nekog provalnika, dok je svećenik žurno govorio:

SVEĆENIK: Ja te krstim u ime Oca i Sina i Duha Svetoga.

MUŠKARAC: Julius je ležao u ćeliji desno do moje, svećenik u ćeliji lijevo do moje, a ja sam morao Juliusove znakove prenositi svećeniku a svećenikove Juliusu. Juliusova pitanja, svećenikove odgovore, svećenikova pitanja, Juliusove odgovore. Bili su to oni isti odgovori, ona ista pitanja koja sam danas popodne ponovno čuo kada su se djeca u župnoj crkvi pripremala za svečanost prve pričesti. *(Nepravilno lupanje, tada):*

SVEĆENIK: Odričeš li se sotone? *(lupanje).*

JULIUS: Odričem se.

MUŠKARAC: Često je to išlo tako pola sata, onda satima; ja bih se umorio, zaspao, probudio se tek onda kada bi Julius ili svećenik osobito jako lupao. *(Bubnjanje pesnicama po zidu, najprije snažno pa tiše.)* To je sada moja žena. Tuče tijesto, sipko tijesto za kolač koji ćemo sutra jesti. To su zidovi moga stana, ovdje su ormari, otvaram ih, opet ih zatvaram *(koraci)*, idem u drugu sobu gdje spava oboje naše djece: tko može izdržati pogled djeteta u snu? Vjerojatno sanjam. Ovaj stan nije istinit, zidovi su iz snova, djeca priviđenje. *(Lupanje iz susjedne sobe.)* Lupa li to Julius ili svećenik — ili to moja žena tuče tijesto? Sutra slavimo prvu pričest naše najstarije. Julius nije doživio svoju prvu pričest. Noćima odzvanja lupanje u mojem uhu. *(Znakovi lupanjem, brzo, lakše, opet brzo.)* Julius je bubnjao, svećenik odvraćao bubnjanjem: Vjerovanje,

Očenaš. Jedne od zadnjih večeri otkucao je svećenik: Grijesi su ti oprošteni. Prenio sam to. Članci su mi bili ranjavi — mazali su mi ih u ambulanti njihovom univerzalnom mašću. *(Koraci, kratka pauza, otvaraju se neka vrata.)* To je kupaonica. Ovdje leži sapun, tu pasta za zube; četke za zube stoje poredane u svojim čašama: četiri su — plava, crvena, žuta, zelena; zelena je moja. Ja sam kod kuće: tamo visi moj ogrtač za kupanje, na čavlu koji sam vlastitom rukom prije petnaest godina zabio u zid. Isti čavao, isti ogrtač. Čak ni zrcalo na zidu nije za vrijeme rata razbijeno. Tamo leži celuloidna patka s kojom se igraju djeca u kadi, a tu lađa koju su ona napravila od kutija za cigare. U kadi stoji vino koje ćemo sutra piti. Sutra rano bit će donesen i sladoled, a ja ne smijem da zaboravim otvoriti konzervu s ananasom; žena me to zamolila: Kako smo dugo u braku, a još se nikad nije poslužila otvaračem za konzerve. *(Vrata se zatvaraju, koraci, pa tišina, znakovi lupanjem blizu i snažni.)*

SVEĆENIK: Juliuse, vjeruješ li u Boga, Oca svemogućeg, Stvoritelja neba i zemlje? *(Kratko lupanje.)*

JULIUS: Vjerujem.

MUŠKARAC: Svećenik je bio riđokos i nizak; s ostriženom lubanjom u zatvoreničkoj odjeći izgledao je kao ubojica; svi smo izgledali kao ubojice. Ja nisam nikog umorio. Poljaku koji je prošao pokraj naše kuće dao sam komad kruha i nekoliko cigareta. To je vidio susjed i prisjetio se zakona koji zabranjuje takve postupke. Susjed je bio čovjek odan zakonu, on je to još i danas. Njegova prijava donijela mi je godinu dana zatvora. Nakon čitanja presude sudac mi reče:

SUDAC: S obzirom na izuzetno blagu kaznu preporuča se optuženom da se odreče svog prava na žalbu.

MUŠKARAC: Odričem se svog prava na žalbu. *(Zvuk razbijenog porcelana, otvaraju se vrata, koraci.)*

MUŠKARAC: Brašno? Pao ti je lonac s brašnom?

ŽENA: Oprosti, tako sam nervozna. Puno je posla, mada smo pozvali malo ljudi.

MUŠKARAC *(tiho)*: Julius je bio pogubljen zbog pola žlice brašna. Ne mogu gledati kako se brašno rasipa, baca... ja, oprosti...

ŽENA: Oprosti — vidiš — moraš razumjeti...

MUŠKARAC: Kad vidim samo bijeli prah po kamionima koji dovoze brašno iz mlina u pekaru, tada mislim da je to mnogo više od onoga zbog čega je Julius morao umrijeti.

ŽENA: Ja tu ništa ne mogu.

MUŠKARAC: Brašno na licu pekara, na njegovoj kapi, u njegovoj kosi. Brašno koje on uvečer stresa sa svoje bluze — to je ista količina zbog koje je Julius...

ŽENA: Baš mi se to danas moralo dogoditi.

MUŠKARAC: Dobro je što se to danas dogodilo. Ostavi brašno, ja ću ga počistiti. A jesi li već gotova?

ŽENA: Da. Meso je pečeno, kolači su dobro ispali. Pogledaj kako su lijepi, žuti. Crveno i zeleno voće dolazi na to, a krema je tako bijela kao tek pali snijeg. Djeca već spavaju, još nije tako kasno. Upravo je devet. Sutra ćemo biti ispavani. Trebala bih biti radosna, čak je i kava samljevena, odjeća je pripremljena, a sutra dolazi Hilda, ona će mi pomoći.

MUŠKARAC: Pa zar nisi radosna?

ŽENA: Vidim kako promatraš brašno. Ja tu ništa ne mogu. Ne možeš li to zaboraviti? Trebaš pokušati da zaboraviš. Već te jedan sat čujem kako hodaš, mrmljaš; strah me je, ti uopće nisi ovdje.

MUŠKARAC: U vrijeme se može pasti kao u rupu; tamo je sve sadašnjost, prošlost i budućnost — i ne znaš da li je prošlo sadašnjost ili sadašnje budućnost. To je jedno. Sjedim u ćeliji i čekam na znakove, lupanje o zid. *(Udara člancima po vratima: dvaput, pet puta, četiri puta, jedanput.)*

ŽENA: Članci su ti potpuno ranjavi. Da ti na njih stavim oblog?

MUŠKARAC: Da, molim te *(otvara se ormar, zatvara)*, da, to je dobar oblog — znaš li što znači taj znak? Brašno. Kad bi se pojavio taj znak, uspjelo je Juliusu pribaviti brašno. Pola žlice. Ali prije nego smo se mogli pričestiti, morali smo još mnogo toga učiniti. Vino je moralo biti prokrijumčareno u svećenikovu ćeliju. Dobijali smo ga iz ambulante, u boci na kojoj je pisalo »Sirup protiv kašlja«. Trebalo nam je i glačalo, ono je moralo biti usijano. Usijanim glačalom pekao je Julius hostije. Nisu bile posve bijele, svjetlucale su smećkasto kao površina glačala i bile su malene kao pfenig. Dvadeset ih je izlazilo iz pola žlice brašna. Tek tada mogao je svećenik u svojoj ćeliji služiti misu, posvećivati, i ja mislim na te mise, kojima nisam mogao prisustvovati, kao na nešto posebno dragocjeno.

ŽENA: Ova kojoj ćeš moći prisustvovati, sada, ovdje, — sutra — nije manje dragocjena. To je bio krivi svijet, tuđ, naš ovdje je prav. Ovdje imamo pekare hostija i ne treba ni jedan čovjek umrijeti zbog pola žlice brašna.

MUŠKARAC: Male hostije, koje bi svećenik noću posvetio, bile su stavljene u sićušna pisamca od novinskog papira i sutradan na kružnoj šetnji kao tajno pismo dostavljana onima koji su ih tražili. Prvu sam dobio iz ruke jednog ubojice koji je išao ispred mene.

ŽENA: Zašto moraš uvijek misliti na te strašne stvari?

MUŠKARAC: Zato jer ne smatram da su strašne, niti sam ih tada smatrao strašnima. Bilo je to razumljivo samo po sebi *(načini nekoliko koraka, otvori prozor)*. Na ovim vrtnim vratima dolje stajao je Poljak kojem sam dao kruh, sjećaš li se njega? Je li istina da sam mu dao kruha?

ŽENA: Da, dao si mu. Vidim ga: malen i plav, skoro još dijete. Bila je večer. Svjetiljke nisu sijale jer je bio rat. Ništa nije govorio, samo je nijemo ispružio ruke prema našem kuhinjskom prozoru a ti si izišao van i dao mu kruh i cigarete. Ne zaboravljam kako je tamo stajao i nijemo ispružio ruke..

MUŠKARAC: Da, izgledalo mi je prilično čudno što sam zbog toga bio osuđen; ne zbog ubojstva ili kakve provale. Ali tajno pisance iz novinskog papira dao mi je ubojica.

ŽENA: Zašto je on to učinio?

MUŠKARAC: Ne znam zašto. Učinio je to. Nije vjerovao ni u Boga, ni u crkvu, ni u svećenika ni u sakramente. Samo meni je davao pisamca u kojima je bila malešna hostija.

ŽENA: Da li je znao što ti daje.

MUŠKARAC: Znao je da u to vjerujemo, znao je da ih daje meni i nikom drugom, i nikada ih nije dao nekom drugom.

ŽENA: A on je uistinu ubio čovjeka.

MUŠKARAC: Priznao je to na sudu. Kad je bio smaknut, bubnjali smo njemu u počast. *(Bubnjanje pesnicama po metalnim vratima — prelazi u tutnjavu.)* Posljednji pozdrav. Znam samo da se zvao Walter i da je imao male, nježne ruke. Kasnije je jedan drugi bio ispred mene na kružnoj šetnji. Dobivao sam tajno pisamce iz ruku provalnika. Bio je velik i nezgrapan, ruke su mu bile teške kao šape. Zvao se Kurt. On je jedini koga tu i tamo susrećem.

ŽENA: Što sada radi?

MUŠKARAC *(smije se):* Ne pitam ga za to. Kad se sretnemo, stojimo jedan kraj drugoga, smiješeći se, ne izgovorimo ni jedne riječi. Kad se rastanemo, čini mi se sve ono što je bilo priviđenje, a ono što jeste, ne čini mi se manje sablasno. Bijela hostija koju će mi sutra svećenik staviti u usta iste je supstancije kao i one koje sam primao iz malih, nježnih ruku ubojice Waltera, nezgrapnih ruku provalnika Kurta. Kad susretnem Kurta, uvijek moram promatrati njegove ruke.

ŽENA: A ja sam ponekad u noći budna i čujem kako ti otkucavaš znakove o zid.

MUŠKARAC: Ritam koji su mi nametnuli Julius i svećenik još mi je u mišićima. Često sam obojicu proklinjao jer sam bio umoran. Izgledalo je da se oni nikada ne umaraju. Još koliko sam se uplašio kad sam jednog jutra primio i prenio samo dvije male riječi.
(Kratak, dug, kratak znak kucanja.)

ŽENA: Što to znači.

MUŠKARAC: *(lagano)* Ja vjerujem.

ŽENA: Zašto si se toga prestrašio?

MUŠKARAC: Ne znam zašto. Prestrašio sam se. Bilo je to tako jednostavno, jednoznačno i uvjerilo me kao što me još nikada priznanje bilo koje vrste nije uvjerilo. Ti znaš da Juliusa nikada nisam vidio. Radio je u kuhinji i nikada nije sudjelovao u šetnjama. On je pribavljao brašno, pekao za nas hostije, mnogo prije no što ih je on sam zahtijevao. Također nismo nikada doznali tko ga je odao. Iznenada je bio pretražen i kad smo ujutro bili izvedeni na šetnju, još su na zemlji ležale hostije koje su mu oduzete; smećkastobijele pločice, malene kao pfenizi, ležale su izgažene, skoro opet pretvorene u brašno. Bile su to hostije od kojih je jedna bila određena za Juliusa — nikad je nije dobio, ni mi ih nismo dobivali pola godine. Tek kad je komandant bio smijenjen. Nakon toga je misa ponovno služena u

zatvoreničkoj kapeli, a raniji je komandant bio kažnjen jer je sprečavao služenje mise i religiozne čine kažnjenika.

ŽENA: Bio je kažnjen?

MUŠKARAC *(smijući se):* Naravno. Učinio je nešto nezakonito.

ŽENA: Zašto se smiješ?

MUŠKARAC: Kurt nas je prezirao što smo sada pod zaštitom zakona dobivali ono što je prije bilo zabranjeno... i kad sam kasnije sjedio u kapeli i mislio na Waltera, izgledao sam sâm sebi pomalo jadan. On je mnogo riskirao kad mi je davao tajno pisamce; što bi on mogao misliti kad bi vidio kako sada dobivamo isto to bez najmanjeg rizika, pred očima čuvara?

ŽENA: Za njega ne bi bilo isto, ali to je isto.

MUŠKARAC: Da. I ti se čudiš kad ja noću u snu bubnjam po zidu? Posmrtni marš Walteru, zadnji pozdrav Juliusu? Čudiš se kad ležim budan i čekam na znakove ili se prestrašim kad vidim rasuto brašno? Čak ono malo što kao fini puder leži na obrvama pekarskog pomoćnika koji ujutro stavlja žemičke pred naša vrata, ono malo što je posuto po njegovu okovratniku, rukavima kaputa. Više po Juliusovim znacima *(kratko, dugo, kratko lupanje)* »Ja vjerujem« nego po svećenikovim riječima pretvaralo se ono u sićušnu hostiju koju je Julius tako vruće tražio a koju nikada nije dobio. Prvopričesnik koji je tako uzdano o zid kucao svoju Ispovijest vjere. Prenio sam to, dugu litaniju kratkih i dugih znakova. *(Duže izmjenično otkucavanje kratkih i dugih znakova.)*

JULIUS: ...umro i pokopan, treći dan uskrsnuo od mrtvih.

ŽENA: Često se plašim jer mi se čini da ti stojiš — stojiš pokraj našeg svijeta. Lupaš o zidove koji ne pripadaju našem svijetu, predaješ signale ljudima koje ja ne poznajem, i bojim se da se ti nikada nećeš sasvim vratiti u naš svijet.

MUŠKARAC: A ja često strahujem da dodirnem vrata, zidove, ormare, jer se plašim da bi se pod mojim dodirom mogli raspasti u prah, kao što se od najmanjeg dodira u prah raspadaju skeleti koji su desetljećima ležali u grobnici.
(Snažno lupanje o stol, o, vrata, o zid.)

ŽENA: Ali ipak vidiš da je to čvrsto. *(Smije se.)*, Čuješ? *(Lupa o vrata.)* Zar ne čuješ da odolijeva?

MUŠKARAC: Divim se tvojoj smjelosti.

ŽENA: Dođi, uvjeri se u to da se stvari koje nas okružuju ne raspadaju u prah. Uzmi bocu vina, otvori je. *(Otvara se boca vina, toči se.)* Pijmo u Juliusovu čast, ako želiš. Želiš li?

MUŠKARAC: Da, želim; i pijem u zdravlje naše kćeri, koja treba sutra prvi put primiti ono što Julius nije nikada dobio: malu bijelu hostiju *(mala stanka)*. Otvorit ću konzervu ananasa, jesti kolač, pečenje, kremu koja je bijela kao tek pali snijeg, ostat ću dalje u tom svijetu koji sam pronašao onakav kakav sam napustio. Naša kuća ima broj 7, ključ je odgovarao još uvijek kad sam došao iz zatvora. Moja zelena četka za zube stoji pokraj žute u čaši, na stalku; dvije nove u međuvremenu su pridošle: plava i

crvena. Naša djeca, vidim ih kako dišu kad stojim kraj njihova kreveta. Život ih ispunjava do posljednje žile njihova mesa koje diše. Tko bi izdržao pogled usnulog dieteta koje diše? Haljina za prvu pričest visi na vješalici; snježno je bijela. Sutra rano bit će okićena svježom zelenom grančicom; a nije li ipak nad našom djecom izgovorena izreka koja je izgovorena nad svima nama?

SVEĆENIK: Memento, quia pulvis es et in pulverem reverteris.
Spomeni se, čovječe, da si prah i da ćeš se u prah vratiti.

MUŠKARAC: Da li je ona izgovorena nad njima?

ŽENA: Da, izgovorena je nad njima, ali također i druga.

SVEĆENIK: Tko u mene vjeruje, ako i umre, živjet će.

MUŠKARAC: Često, kad ključ stavim u bravu, plašim se da će se kuća raspasti u prah a ja ću sam sa svojim ključem u ruci stajati pred svijetom za koji ne treba nikakav ključ. Svijet u kojem ću, nadam se, vidjeti konačno Juliusa, kojega nikada nisam vidio. Bio je optužen zbog veleizdaje. Vjerojatno ju je stvarno počinio; to ga je moglo utješiti kad je umirao, ako ga nije utješilo što umire zbog pola žlice brašna. Čujem kratki signal. *(Kratko, dugo, kratko.)*

JULIUS: Vjerujem.

MUŠKARAC: I duži. *(Više znakova lupanjem.)*

JULIUS: Kada ćeš mi dati kruh koji čini živim?

SVEĆENIK: Sutra.

MUŠKARAC: Sutra. Budućnost. Više nade no što je pružaju prošlost i sadašnjost. Svijet bez zidova, bez ćelija; nikakvih znakova lupanjem više, nema straha i sile. Svijet u kojem se više ništa neće pretvoriti u prah. Ne bojim se. Znam kakva se skupocjena supstancija krije u toj maloj bijeloj pločici kruha, možda znam to samo zato jer ju je Julius tako žarko zahtijevao. Ja sam bio samo rezonator razgovora lupanjem, koji sam primao i prenosio: Vjerujem. Kada ćeš mi dati kruh koji *čini živim?*

SVEĆENIK: Sutra.

MUŠKARAC: Tog sutra za Juliusa više nije bilo. Ne boj se ako ja tu i tamo lupam u zidove ovoga svijeta i tada se uvjeravam u njegovo postojanje; i predajem signale koji se čuju možda u nekom drugom svijetu: o veleizdajniku koji se zvao Julius, o ubojici koji se zvao Walter. *(Tiho, šuplje kucanje koje se polagano gubi.)* Još se ne mogu odijeliti od ovoga svijeta koji je načinjen iz praha; još ima vina u boci koja nije sadržavala sirup protiv kašlja; knjige stoje u ormaru, četke za zube u čaši, svježe pečeni kolači na drvenom roštilju; svjetiljka stoji pred vratima; susjed je još uvijek odan zakonu, sudac još uvijek pravedan; još uvijek ne znam što radi Kurt svojim nezgrapnim rukama; više se ne kažnjava ako nekom daruješ kruh ili cigarete; i kad stavim ključ u kućna vrata, ne stojim pred oblakom prašine koji lagano nestaje; samo kad čujem molitve, litanije, mise, ne čujem ih onako kako su izgovorene, kako će ih sutra izgovarati moja kći, nego onako kako sam čuo da ih govori Julius. *(Znakovi lupanjem — tiho, pa glasno, opet tiho, u izmjeničnom ritmu polako se gube.)*

Preveo **Mijo Lončarić**

Ante ŠIMUNIĆ

Pismo

Onih dana kad smo mi, porod gradski, još kao osmoškolci, a kasnije i kao srednjoškolci, zajedno mangupčili gradskim ulicama i parkovima, riječnim kupalištima, kavanama i zapuštenim memljivim podrumima, on nam se u tome nije nikad pridružio. Čini se da se on nije družio ni s kim: viđali smo ga, skoro svakodnevno, tek u školi. Dolazio je širokom alejom, sam, u tamnosivom odijelu, s crnom torbom u desnoj ruci, koračao nekako zamišljeno, s nekim pomalo podrugljivim izrazom lica. Izgledalo je kao da je taj kameni pločnik stvoren upravo zbog njegovih nogu i zbog tog reskog, tamnog zvuka njegova koraka. Zelena živica, drvored, cesta, škola — sve je to bilo zbog njega, a nikako on zbog njih. Kad bi nastupio raspust, kao da je u zemlju propao: n'gdje mu nije bilo ni traga. Izgledalo je kao da se skriva pred nekim ili nečim, a onda, početkom nove školske godine ponovno bi ustao iz groba, uzeo torbu u desnu ruku i pružio se alejom što vodi prema školi.

Za vrijeme studija književnosti i filozofije još uvijek je živio na periferiji u istoj skučenoj sobici tankih zidova obloženih lezonitom. Jednostavan jelov stolić s povelikom ladicom koja je uvijek bila pomno zatvorena kad god bih na trenutak svratio k njemu — a bivalo je to jednom ili dvaput godišnje — zatim stolica, pozamašna i tvrda sjedala, niski ležaj utonuo u tri okvirne daske (četvrta je strana ležaja bila tijesno priljubljena uza zid) i deseci, a možda i stotine knjiga na prašnjavim policama koje su zauzimale suprotnu stranu sobička, od samog poda do stropa, knjige u udubini ispod jedinog prozora, na stoliću i pod njim, a vjerojatno i pod samim ležajem — to je, uz okruglu limenu peć i stari ormar, bio namještaj njegova prebivališta. Na zidu iznad ležaja bila je obješena uokvirena slika broda u olujnoj noći. Djelovala je dosta sugestivno ta ljubičasta boja valovlja što preplavljuje razbijenu palubu i odnosi gotovo ugašenu svjetiljku. Nebo je paklenski prošarano munjama a kiša se u debelim vrtložnim mlazovima slijeva sa svih strana. Čini se da na brodu nema ni žive duše.

Kad sam dolazio k njemu, imao sam čudan osjećaj da mi je sve to nekako poznato — ta sobica s knjigama, stolom i slikom, taj miris starih knjiga, škripa vrata i dasaka u podu. Štoviše, činilo mi se da već dugo poznajem i njega sama: nalazio sam ga upravo u onom položaju kako sam ga trenutak prije ulaska u sobicu i zamislio; jednom nagnuta nad debelom, crvotočnom knjigom, drugi put s hrpom papira na stolu ili kako hoda zamišljeno iz jednog kuta sobice u drugi. Baš zbog tog predviđanja bilo mi je dosta mučno navraćati k njemu; u meni se počeo javljati strah da ga jednom ne zamislim mrtva, opružena na podu, okrvavljene glave, među knjigama i papirima. Ipak, nešto me strahovito privlačilo je k njemu — to nešto neodređeno poput

nekog tajnog zova iz samog središta moje svijesti znalo je biti tako silno da koji put nisam mogao odoljeti i ne svratiti. Bojao sam se da mu ne postanem suviše prisan, baš u tom smislu što su se moje pretpostavke o njegovu fizičkom i duhovnom stanju skoro svaki put ostvarivale. Bojao sam se da ga ne ubijem svojim vlastitim mislima, njega, tako neobično, a ipak — blisko, toplokrvno stvorenje. Zato sam svaki put nastojao zadržati svoje misli na onome o čemu bismo mogli razgovarati.

— Mnogo čitaš — rekao sam mu jednom prilikom. On se nekako kiselo nasmiješi, kao da sam mu za ručak donio kiseli krastavac, i odvrati pokazavši rukom na knjige oko sebe:

— Ne dam se tako lako očarati tim ispisanim papirom. Mislim da ono što bi me oduševilo ne postoji ovdje, a niti igdje u svijetu. Sve je to prazno slovo, bez prave težine i smisla; beskorisna naklapanja o svačemu i ni o čemu. Na primjer, toliko se govori o takozvanom »fenomenu života«, o »fenomenu stvarnosti« uopće. Život umjetnosti, život kako ga poimaju filozofija i prirodne znanosti ne predstavlja ni izbliza ŽIVOT pisan velikim slovima. Nastoj me dobro razumjeti — ne pripadam nijednoj religiji niti sam priklonjen ijednoj vjeri, pa prema tome Život sa velikim Ž nije sinonim za Boga. Umjetnost, a i sama znanost, sve više iscrpljuju svoj predmet i sadržaj svojom vlastitom metodologijom, istraživanjem sebe same, tragajući pomamno za nekim »vjerodostojnim doživljajem života«, odnosno za nekim vjerodostojnim, egzaktnim mjerilom, umjesto da neposredno, bez ikakvih pomoćnih metoda i tehničkih pomagala, zahvate u samu srž, u ono što ja nazivam Životom. Ovo što se danas naziva napredovanjem u umjetnosti i znanosti zapravo je udaljavanje (nesvjesno, dakako!) od Života: sve više razbijajući predmet istraživanja, čovjek gubi cjelovito znanje o tom predmetu. Ako si upoznao funkciju jednog dijela satnog mehanizma, ne možeš tvrditi da si upoznao taj mehanizam u cjelini, pa ni u slučaju da si pojedinačno upoznao svaki od njegovih dijaloga. Slično je i s umjetnošću: umjetnici (manje-više) vješto barataju svojim iluzijama misleći da su dohvatili jedinu pravu stvarnost pokušavajući uvjeriti druge da misle isto. Jer što je drugo Joyceov »Ulysses« ako nije samo iluzija o ljudskoj svijesti?! Svijest se ne može izraziti jezikom umjetnosti, pogotovo se ne može matematski odrediti.

— Ti bi, vidim, s nekoliko općepoznatih krilatica htio razračunati sa stvarima koje su se razvijale i sazrijevale vjekovima. Osim toga to što si rekao, tako je apstraktno.

— Točno! Na pravom si putu da shvatiš ovo posljednje: moj je govor adekvatan odraz stvarnosti kakva ona sada jest — apstrakcija! Svi mi živimo s brojkama i apstrakcijama u glavi; uzmi u ruke novine: »Nastradao vozač tramvaja br. 13.« Da je netko nastradao, to je donekle u redu, ali da je nastradao »vozač tramvaja br. 13« — to ne može nikako biti u redu! Zar taj vozač nije, prije svega, čovjek?! Eto vidiš što se radi: izdvajamo čovječnost, bitnu oznaku ljudskog bića, na račun njegove društvene funkcije. Zato nije nikakvo čudo što se čovjek, robujući tim i sličnim apstrakcijama, sve više udaljuje od konkretnog Života, od jedine prave nepomućene stvarnosti. Umjetnost, i velikim dijelom znanost, u današnje vrijeme intenzivnije no ikad ranije, traže i nalaze svoje krivo mjesto upravo na tom području udaljavanja

čovjeka od njega samog. One potiču podvajanje u čovjeku, što zacijelo ne doprinosi njegovoj sreći.

— Što bi onda po tvom mišljenju trebalo sada učiniti? Nekakav poseban tehnički zahvat koji bi barem zaustavio, ako ne i spriječio, ovaj samoubilački hod ljudskog roda? — upitao sam, znatiželjan što će dalje reći.

— Ostavljam po strani tvoju ironiju: kasno je da se bilo što poduzme!

— Što nam onda preostaje?

— Ironija sudbine, malo svemirske dosade i rasplinuće u apstrakciji. Već prema mjeri čovjeka, ali u biti, za sve podjednako.

Time je naš razgovor o tome završio.

Osim njegova imena i prezimena, kako su ga prozivali u školi, veoma malo se znalo o njegovu podrijetlu. Kad bismo ga zapitali o tome, odgovorio bi da je to ionako nevažno, trivijalno — ta podrijetla i rodbinske veze — jer svi smo mi jedan mravinjak koji se gloži oko komadića šećera. To je toliko nevažno da i on sam ne zna zapravo tko je, i što je i odakle je, i ne trudi se mnogo da to sazna, pa nam ne može ni reći. Neki njegovi osobni podaci govore tome u prilog: roditelji nepoznati, ostavljen i nađen u šumi, othranila ga (ne vučica već) lugarova žena od koje je kao trinaestogodišnjak pobjegao.

Zatim me je jednom iznenadio pitanjem, kad sam ga nasamo priupitao za njegovu prošlost: Zašto, uostalom, ja ne bih mogao biti i netko drugi, koga još nisi upoznao?! Onaj s kojim još nisi razgovarao, koga još nisi ni vidio!

Htio sam mu odgovoriti da ima smisla za šalu i neobično živu maštu, ali to u tom trenutku nisam nikako mogao izreći. Poslije je bilo kasno stavljati o tome bilo kakve primjedbe. To on, uostalom, nije tražio ni od mene ni od koga drugoga.

Sve mi to ne bi bilo tako čudno da on jednoga dana, nakon završetka studija, a prije polaska u vojsku, nije iznenada otputovao nekamo, točnije, nestao bestragom, ne javivši nikome ni riječi i ne oprostivši se ni s kim. Njegova je sobica ostala otvorena, onako s knjigama, stolom, ležanjem, slikom, ormarom i peći — nigdje nikakvog znaka, ni slovca napisana njegovom rukom — ništa! Jedino je ladica stola bila izvučena i — prazna. Nisam mogao vjerovati da je on nestao tek tako — kao dim. Pomišljao sam i na ono najgore, a to je bio još jedan razlog više da pomislim kako negdje mora postojati neka poruka, obavijest i objašnjenje zašto je otišao. Pola godine sam se raspitivao za njega kod ljudi koji bi barem nešto mogli znati o njemu, ili su ga ovlaš poznavali iz viđenja, obišao sam njegovo susjedstvo, pitao prodavače novina i knjiga kod kojih je običavao kupovati, raspitao se kod bivših školskih kolega, obavijestio policiju, ali ništa nisam uspio doznati. Kao da je u zemlju propao. Teškom sam mukom pronašao lugarovu ženu kod koje je bio proveo svoje rano djetinjstvo prije bijega, i izgubivši svaku nadu, konačno sam prekinuo svako traganje.

Od tada je bilo prošlo desetak pa i više godina, stvari su, nerazjašnjive kakve su ostale, polako ali sigurno tonule u zaborav, a onda mi se jednoga dana dogodilo nešto čudno. Priznajem da mi je svijest bila nekako nejasno usplahirena već nekoliko dana otkako sam razgovarao s jednim vidovitim čovjekom koji mi je na svojim vlastitim dlanovima pokazivao tragove neobič-

ne pojave, zapravo, neku vrstu čuda (liječnici o tome nisu znali ništa reći); taj je čovjek, štoviše, tvrdio da može sa sigurnošću predvidjeti neke događaje — njegovo najnovije predviđanje govorilo je izrazito nepovoljno za čitav ljudski rod! Da se ne radi ni o kakvom šarlatanu, uvjerio sam se slijedećeg dana, kada sam na svoje rođene oči vidio kako iz njegovih ispruženih dlanova izbijaju tanke niti krvi, skupljajući se nekoliko trenutaka u sredini dlana, a onda je ta krv odjednom ishlapila u zrak i razišla se poput dima. Njegovi su dlanovi poslije toga bili savršeno jednaki kao i prije te pojave. U uzburkanoj mi se svijesti tada javljalo bezbroj pitanja čije odgovore nisam znao ili sam ih se jednostavno pribojavao. Nisu to bila neka posebna, nova, nesvakidašnja pitanja — ona su mi se nametala jednom novom snagom, i u tome je bila glavna teškoća da na njih odgovorim. U vezi s proročanstvom čovjeka koji proživljava neka čudna stanja duha, javilo mi se poneki put pitanje smisla čovjekove opstojnosti i njegove zauzetosti u životu: Čemu znanost, tehnički izumi neprocjenjive vrijednosti, umjetnost? Čemu Shakespeare, 39. simfonija, čemu Picasso, kad od svega traga neće ostati jednog dana u bliskoj budućnosti?!

Čini mi se da sam se u jednom trenutku osjetio strahovito osamljenim, ledeno osamljenim, ali sa jasnom sviješću da sam to doista ja koji sam sâm, napušten, onaj koji razmišlja i osjeća tu grozotu — sa sve snažnijom sviješću, čudno, ne da se rasplinjavam, podvajam i nestajem, nego da se, naprotiv, skupljam u jednoj čvrstoj točki, da jačam, jest, ja jedini preostatak čitavog čovječanstva nakon onog događaja, da još zbiljskije bitišem, da još zbiljskije jesam.

Još istoga poslijepodneva poštar mi je donio neobično pismo s mojom točnom i potpunom adresom, ispisanom nekako poznatim rukopisom, ali bez adrese pošiljaoca iz daleke jedne zemlje o kojoj sam mogao tek sanjati, a prijatelja u njoj ili barem nekog poznatog tamo nisam imao. Pogledao sam pažljivo još jednom svoju adresu — sve je bilo tu: ime i prezime, ulica i broj, čak i kat, grad i zemlja. U velikom uzbuđenju otvorio sam omotnicu: unutra se nalazio samo jedan neispisani, čisti papir. Nikakvog teksta niti adrese pošiljaoca nije bilo na tom papiru. Ni s jedne ni s druge strane. Razlijepio sam omotnicu i pregledao je: osim moje adrese i dvaju teških žigova grada i države nije bilo ničega. Nikakvog drugog znaka nije bilo.

I toga sam trenutka shvatio da sam zapravo napisao pismo samome sebi.

Pjesma redovnika

I

Mi fratri koje je rodilo selo,
i kad navukosmo monaške halje,
seljaci smo ostali i dalje,
(priprosti, oni, negda na svomu),
i svako ovdje blagovano jelo
sjeti nas na ranije zalogaje
tamo kod našeg oca na domu.
I dok se molim Majci nad oltarom,
na slici starog meštra Rafaela,
gdje sretna se smiješi Sinu malom,
ja i svojoj majci odajem štovanje
što je dugo u noćima bdjela,
u nizu godina,
šijući gaće i rubaču prostu
od platna za svog voljenog sina.
I dok ja ovdje s Bogom razgovaram,
moleći Ga za mirne noćne sate,
ja vidim mater gdje dvorištem ide,
mršava: krhki joj koraci,
da piladi hranu baci.
Moje oči vazda nju sveticu vide
gdje bez misne liturgiju služi:
kretnje njene i držanje kažu
da joj je svaka misao
kod Njega, blagoga Krista,
i Njegove Majke,
kojoj se, ta stidljiva duša,
jedinoj na život potuži.
I dok sam još u njenoj utrobi disao,
svim je bićem srcu Marijinu
šaptala najljepše
i najiskrenije himne
i uzvišene molbe
da milostiva bude njezinu sinu.

II

Prolaze sati. I dok se na svemirskoj uri
ogromna kazaljka ustrajno vrti,
i dok jasno ćutim kako teče Vrijeme,
potiskujem u sebi misao o smrti
i biram onu vedriju, bolju:
mislim na kuću, na radove u polju.

I dok hodam, ovdje, mirnim hodnicima,
korak mi je oprezno mek,
i noga tapkajući hodi,
kao da pod sobom i sad
grude stare njive naše drobi,
jer sam opet na njoj: orem dionicu,
po žetvi oca: u jutarnjim satima,
i dok se maglice pare k nebu dižu,
ja krećem već njivom pritiskujuć plug,
koji brazde para.
A dotle je i sitna rosa
na prve brazde s neba već pala.
Sad sâm Bog mnogòruk
mekša mi zemlju dokle god plug
ore u sate mi rane,
pa kad i nebo odozgo prosine,
i glavu slap zraka obasja,
zastanem pobožno: meka se nježnost
rađa u srcu. Suze u oku:
čitavim bićem tad veliku pjesmu
zahvalnu pjevam nebu i Bogu.

August ĐARMATI

Zadnji most

Svaki nas očaj peče i bez vatre
I svaka patnja bez pritiska steže,
A naše misli i bez snova snatre
I vrela čežnja bez konopca veže.

I mržnja naša bez ljubavi voli,
Listovi često bez jeseni žute,
Sjećanje naše bez bola zaboli,
Srce se sledi i bez zime krute.

Sva nastojanja kreću se u krugu,
Beznađe naše u nadi se rađa,
Veselje burno korijen je za tugu,
A želja naša potonula lađa.

I sve se tako okreće i vrti
Dok ne stignemo do zadnjega mosta,
I dok umorni pod okriljem smrti
Ne dočekamo svog posljednjeg gosta . . .

Ante JAKŠIĆ

Ne reci nikom

1.

Ne reci nikom što te boli. Šuti
ko stablo kad ga muči magla siva,
da ostanu ti snovi netaknuti
ko biser, koji školjka brižno skriva.

Nek mir sa tvoga zamišljenog lica
ljepotu misli iz dubina zrači,
da shvatiš čežnju preplašenih ptica
kad jesen nebo tugom naoblači.

Jer sve su misli providne i mirne
ko puni zvijezda ponoćni minuti
sve dok ih ruka zavidna ne dirne

i odraz neba mržnjom ne zamuti.
U šutnji nek ti bol i radost sniva
ko biser, koji školjka brižno skriva.

2.

U šutnji nek ti bol i radost sniva,
jer od njih život nove niti plete
da na njih kapi životvorne slete
kad ljubav kasna utjehu doziva.

Od samog sebe ne spasavaj bijegom
zrelinu ploda kad ga gasi sjeta,
sve ima vrijeme kad radosno cvjeta
i kad se smiri konačno pod snijegom.

I premda zalud srce stvarnost moli
kad mjesto sreće gorčinu ti nudi,
srodna će ruka znati gdje te boli

i zato miran pod teretom budi
i nemoj reći što te boli, šuti
da ostanu ti snovi netaknuti.

Luka IBRIŠIMOVIĆ

Jadranovski krokiji

(ili četiri dana u Havišću, 18—21 V 1973)

A. G. M.-u (1873—1973)

Odlomci iz veće dnevničke proze. Feljton, putopis, kozerija, pastiš, kritika i karikatura, sve zajedno i od svakog ponešto, a možda je to čak i pjesma u prozi.

Sivo poslijepodne, 18 V 1973.

U početku bijaše riječ, na kraju bit će vječni mir, a u središnjici življenja čovjek žudi za tišinom. Od kada sebe znam da postojim, bijah nemiran, pokretan, živ. Dakle, krećem se, znači: jesam, postojim. Ali u četrdeset i osmoj žića svoga: djetinjastog, mladenački ludog, osrednjeg, pozadinskog, kritičarskog, kritičnog, ali ipak burnog u mijenama vremena, u prismotri, u prikrajku, ali ipak uhvaćen u zamke neumitne prolaznosti, kobnog tijeka raznovrsnih preobražaja vlastitih, unutarnjih, onih okolo sebe u stvarnosnoj igri zbiljskog vremena, uvijek u podsvijesti, unutarnji dubinski glas govoraše: prepusti se, pokori se tišini, nepomičnosti, odmoru. Zaustavi svoj trenutak života bar na tren.

Kakav god bijaše taj život naš svagdanji, on ipak protjecaše, trajaše, bijaše pokret bića. Kako ga zaustaviti? Makar privremeno, za hip, evo kako, jednostavno: kratkotrajnim bijegom u blisko-daleke neznane tišine, u zelenilo primorskih šumaraka, u mirnoću nepomičnog mora, u vidokrug kamenog sivila krša, u postojanost mirovanja.

Četiri dana samo obzorje tišinâ: nemoguće zamisliva svibanjska pobožnost smirenja i nepomičnosti i blagoslov drevnoj opstojnosti otočkog krčkog krša sučelice prozoru-kućici u cvijeću. Jedino u ovom svečanom činu blagovanja svete spasiteljice tišine, nepomične radosti mirnoće očiju i duše na neznatnom mreškanju valića morskih, u zatišju misli, trajni sivoplavi nebosklon, suri krajolik hrvatske domaje kao znamen postojanosti naroda i pojedinca u svemiru i na Jadranu, u Jadranovu.

Tek nevješte i poznate rečenice ove na praznim papirima školskih zadaćnica ispisane.

Nema do kraja doživljene i riječima iskazive tišine, potpunog mira nigdje i nikada, jer sveopći mir konac je svega, i svijeta i življenja, u njemu, raju ili nirvani, prestaje mir i tišina. Tada caruje jedino božanstvo: »Njezino Veličanstvo Smrt«.

Cvrkut ptičica u obližnjim šumarcima, u primorskoj makiji, stalan pratilac tišine, jedini znak živovanja u prostoru, tek slučajni šum stroja čamca u sredini morskog tjesnaca, nakon pet punih sati praznog, ali sadržajnog

obzorja veličanstvene mirnoće tajnovitih dubina, vraća nas iz sanjarija i »uvraćenosti u sebe« (Ujević), ponovno natrag u svakodnevni nemirni ritam trajanja i postojanja. Pišem, dakle postojim, nemir riječi o svemoći tišine. Živ sam, živ nemiran i u carstvu ... tišinâ, u vlasti i slasti mirovanja.

Smeđe predvečerje, 18. V 1973.

Sjedim na stepenastoj kamenoj zaravni. Lomot zrakoplova propara svojim krikom otajstvo tišine, neodređeni smiraj dana bez onog svečanosnog sunčanog zalaženja, jer danas ognjica sunca ne bijaše jaka ni u tijeku dnevnog trajanja običnog sivog mrtvila svibanjskog petka. Suprotnost idili pastoralnog odmaranja, taj štropot letilice izvrši u mojim mislima nemio obrat. Tišinu življenja preobrati u misao na mrtve, na one koji žive još samo u našim sjećanjima, ili na one čije književno djelo možda traje u svijesti nekog pažljivog čitatelja domaće književnosti. Sjetih se ujedno, ta ja sam nekakav vajni književni povjesnik, onaj živući smrtnik koji kao mrtvozornik oplakuje »nad otvorenim grobom tužni zbore« prerane gubitke književnih nada ili žalosne nestanke književnih velikana u stvaralačkoj zrelosti ili u staračkoj mirovini slave ili otužnog zaborava, ona osoba koja kao svečanosnik klikće zanosne pozdrave izuzetnim obljetnicama »umjetnika riječi« od spretnih i zapaženih nametljivih poletaraca te istinskih odličnika i vrsnika pera do ponekad neophodnih veličina trenutačnih moćnika i sposobnih promućurnika.

Boravim u Havišću, zapravo u lučici seoca Kloštra, zaseoku Jadranova, nekadašnjeg Sv. Jakova Šiljevice (Mais où sont les saints d'antan? — Villon u obradbi Luke I.), ubavom mjestašcu Hrvatskog primorja gdje se rodio 1884. Josip Baričević, jedan iz niza zaboravljenih bohema i pisaca, kome posvetih nekada čak tri članka i o čijoj političkoj (ne)djelatnosti u redovima jugoslavenske nacionalističke omladine pred prvi svjetski rat i u toku njega, te falange hrvatskih maglovitih zanešenjaka, vođah jedan od rijetkih svojih polemičkih dvoboja s prijateljem M. S.

Tu sam smiren i zadovoljan, u četverodnevnom izgnanstvu, egzilu u mediteransko kraljevstvo ljepote, duha i tišine, u noćnoj meditaciji, u ovom kraju koji je hrvatskoj književnosti pružio toliko neumornih poslenika i čarobnjaka riječi. U toj liburnijsko-primorskoj »završnici« našeg mediteranskog kutka Jadrana, od Berseča Jenija Sisolskog (Eugena II Kumičića; znano nam je iz naše pravaško-književno-političke riznice tko je Eugen Prvi, rakovički mučenik — Kvaternik) do Senja, tog majušnog Bruggesa naše domovine, zaturenog uskočkog Pantheona, koji nam iz svog srca zavičajnog pokloni uzdarje obilnije nego ijedno slično mjesto (Mateša Kuhačević, Pavao Ritter Vitezović, Silvije Strahimir Kranjčević, Julije Rorauer, Vjenceslav Novak, Milan Ogrizović, Milutin Cihlar Nehajev — samo neka značajna imena spomenuh), dakle u tom »kvarnerskom« trojstvu otočno-obalskom-vinodolskom svugdje samo sjećanja na neumorne zidare i moreplovce (metaforički rečeno) naše kulturne baštine drevne i bliske. (Sjetimo se međutim i stvarnih Liburnjana i Primoraca — oni bijahu sposobni graditelji i neustrašivi pomorci također). Eto, simbolika i stvarnost u sukladnom spoju.

Svatko ima svoje drage i nezaboravne mrtvace, pa i mi književni povjesnici i kritici. Uspomene vrckaju iz tame kao svijetleće prskalice s božićnjeg

drvca dalekog djetinjstva. Tu sam, u okolišu gdje je nedaleko od ovog slikovitog kutka naše domaje, sadašnjeg odmarališta brojnih bogatih zagrebačkih obrtnika i poduzetnih intelektualaca, pješice iz svog grižanskog Kamenjaka hodio davno u školu crikvenički naš budući učitelj, većine hrvatskih književnih povjesnika barem, Antun Barac. Tu sam, u krajoliku gdje se mudri, iako škrt u pisanoj riječi, Mihovio Kombol iz Bribira (rođen hirom sudbine i odisejade njegova oca zidara u gostoljubivom srbijanskom dalekom Nišu očeva graditeljskog zaposlenja, 1883) možda nadahnjivao za svoje prevodilačke preobražaje danteovskih dostignuća u naš jezik. Obojici svojih uzoritih odgojitelja i prethodnika posvetih također pregršt književno-povijesnih studija i zapamćenja. Samog sebe u ovom nokturalnom bdjenju podsjetih na taj »hommage« ovim dragim nezaboravnim Primorcima, iako rekoh i pokoju neizbježnu kritičku pripomenu, napose Barcu. Približava se dvadesetogodišnjica njihova nestanka iz naše (ne)kulturne sredine, zapitajmo se u ovom trenutku odmora i predaha, u tom osobnom i strukovnom »ispitu savjesti« književnih povjesničara jesmo li za potvrđivanje i utemeljivanje njihova djela u našu kulturnu tradiciju doista sve učinili što smo mogli. Odgovor je, naravno, niječan, nismo. Kao i za mnoge druge književne povjesnike, uostalom. U nekoj drugoj pažljivijoj i savjesnijoj i svojoj prošlosti privrženijoj književnoj sredini, slovenskoj (poljskoj ili slovačkoj, na primjer) ili bilo kog drugog germansko-romanskog naroda, svejedno, i dr Antun Barac, dr Mihovil Kombol te njihovi supatnici i suputnici, ponekad suparnici i vršnjaci, premda iz drugih hrvatskih sredina proistekli, u generaciji i na istom mukotrpnom poslu književne povijesti, dr Ljubomir Maraković, dr Albert Haler i dr Franjo Fancev, kao i njihov zavičajnik, »iste gore list«, Kastavčan, »hrvatski Skerlić«, Milan Marjanović — imali bi sigurno kritički pripremljena »Sabrana djela« ili barem opširne »Izbore« umjesto njih.

Sjetih se te noći i mnogih drugih znanih i neznanih sudbina i »križnih puteva« u književnom životu bez priznanja, u »hodu po mukama« dragih naših Primoraca, Kiraca, Bodula i Istrana.

Danas poslije podne s uzvišice obližnjeg šumarka ugledah »Vrbniče nad morem — visoka planino« kako se u sivilu sumaglice naslućuje ukoso na susjednom najvećem našem plovećem kopnu, u »mare nostrumu« — glagoljaškom Krku.

Prisjetih se da je prije nekoliko mjeseci iščeznuo iz naše sredine književne skoro neprimjetno barba Jive Žic-Klačić (1903—1973), srećom, dočekavši poveći odabir svojih »Izabranih pjesama« na Rijeci, ali, na žalost, o toj stvaralačkoj retrospektivi u brojnim časopisima i novinskim glasilima južnoslavjanskim ne primjetih, napose u Zagrebu (čiji književni mladenački krugovi uistinu u svojoj velegradskoj samozadovoljnosti ne vide ništa izvan svojih klupsko-elitističkih mitnica, ponekad), ni riječi, osim toplog ljudski pisanog osvrta Tatjane Arambašin Slišković u »Istarskom mozaiku«.

Prolazeći jutros »per pedes apostolorum« od magistrale do Jadranova, kroz zavojite nizbrdice puta među žbunovitim prizemnim grmljima jednoličnе raskoši zelenila makije i čvornatim stablima maslina i smokava, iz prisjećanja nedavnih godina, zapravo iz zapamćenja dragog prijatelja, pokojnog Vatroslava Slavka Cihlara (1894—1968), zaboravljenog feljtoniste i novinara, koji ostade u »sjeni velikog imena« svoga starijeg brata Milutina Nehajeva, obnovih njegove dojmove. Tu negdje odmah pokraj nas, ili malo dalje, on je nekada davno, prije punih šezdeset godina, prvi put vidio legendarnog A. G. Matoša na njegovim peripatetičnim šetnjama od Kraljevice do Crikvenice, još kao đak bakarske nautike, što ostade zapisano u njegovu životopisu i u brojnim postmatoševskim feljtonima. Sretni su oni koji mogahu barem živa susresti i vidjeti Matoša, makar iz prikrajka; na tome iskreno zavidim mnogima: Gustlu Krklecu, Lojzeku Majeru i Slavku Batušiću, koji nas o tome također izvijestiše u svojim uspomenama iz minule drevnosti. Životopis tog nemirnog Vatroslava objavih po njegovim bilješkama u »Riječkoj reviji«, 1968, a u ostavštini imam dvije njegove još za života vlastoručno priređene knjige prepisanih članaka iz razdoblja 1917—1957: »*Na evropskim cestama*« i »*Popuhnul je tihi vetar*«. Buran, pustolovan i neobičnim zbivanjima prožet životni tijek tog postmatoševca, publiciste i historiografa, mladog pomorskog časnika austro-ugarske trgovačke mornarice, socijalističkog publiciste, pisca prvih lijevih obavijesti o nastanku njemačkog i talijanskog fašizma u Cvijićevoj »Borbi« (1923), kroničara i optužitelja velikosrpske monarhističke diktature od federalističkog »Hrvata« (1926) do svjetski znanog engleskog glasila liberalnog »Manchester Guardiana« (1929), naoko se smirio u prošloj bliskoj današnjici u povijesnim prikazima Rijeke i njene prošlosti, našega pomorstva i prve riječke tvornice papira; ali i ti zapisi ostadoše u arhivu, a koristit će ih vjerojatno drugi. Međutim, do danas prilozi iz brojnih časopisa od 1911. do 1968. ovog ahasverskog nemirnjaka, prevodioca Rauschniggovih razgovora s Hitlerom i autora brojnih drugih vrijednih publicističkih tekstova, ne ugledaše čvrsto tlo stranica knjiga. Kao što već spomenuh, dvije knjige kritika i feljtona, s kojima je zadnjih petnaestak godina života, boležljiv, ispijen i u svojoj bohemskoj vanjštini smiješan, obilazio strpljivo pragove hrvatskih nakladnih kuća, stoje još uvijek, na žalost u kutku moje radne sobe. Tipična hrvatska sudbina, izgnanik, revolucionar izvan službenih tijekova, rasipnik svoga znanja i talenta od povijesti do teatra, možda u predsmrtnoj agoniji i obraćenik vjeri, tko zna, ali zanimljiva osobnost svakako. Znam, svjestan sam da ti tekstovi ne označavaju neku osebujnu književnokritičku prinovu koja će stubokom mijenjati obzorja hrvatske kritike XX stoljeća, ali oni su nepriječporno povijesna činjenica o osobnom golgotskom martiriju inokosna novinara i feljtoniste »po evropskim cestama« i među »gromačama i umejkima« svoje primorske postojbine, kako je nadahnuto naslovio svoje »izabrane tekstove« sam Cihlar u jednom zapisu.

I tako bih mogao dugo, dugo u tihu svibanjsku noć prebirati prisjećanja o književnicima kraja u kome kratkotrajno boravljah u ladanjskoj sijesti, zapravo u jednom od trajnih povremenih »bjegova«, što činim već godinama, iz ritma poslovnog velegrada u arkadijski mir pisanja i razmišljanja »diljem doma« od galovićevske stare klijeti na brdašcu Svetog Vida u Starigradu bilogorskom iznad Koprivnice do južnih obzorja »Korkyre melaine« Petra Kružića-Šegedina (»Hrvatski sjever i jug«, kako izvrsno pogođen temeljni naslov ne samo jedne međuratne knjige »Estete« i raspopa Đure Vilovića, već simbolični znamen niza htijenja i ostvarenja brojnih hrvatskih pisaca od

Iloka do Konavala, od Savudrije do Slavičekovog Preloga), na toj krivudavoj zavojnici naše povijesti i književnog trajanja.

I opet ponovni šum čelične ptice koja uzleti s kamenite zaravni omišaljske podsjeti me na zlokobni nadnevak: 23. V 1971. (za pet dana znači dvije godine, bez dragog Bepa) kada na tom istom riječkom uzletištu smrtno stradahu, ne samo književni moji dragi mrtvi, pjesnik Bepo Josip i prevoditeljica Benka Pupačić s miljenicom jedinicom svojom Rašeljkom, već istinski neposredni prijatelji i susjedi mog neknjiževnog privatnog živovanja i postojanja u proteklih deset godina. Uistinu, ovi zapisi tu osobnu crtu vlastitog ispovjednog naglaska nisu ni htjeli nijekati, čak su je možda htjeli posebice i istaći. Na kraju u dubokoj noćnoj tami, opet samo tišina.

Zelenilo prijepodnevno, 19. V 1973.

U početku bijaše riječ, na kraju bit će vječni mir, a *između,* »u sredini življenja našeg«, oči naše čeznu, traže, upijaju se u životvorno zelenilo nade. »Zelenilo što volim zelenilo« (Lorca). Koliko zelenila na ovom primorskom kamenjaru. U svibanjskim vrućim prijepodnevima kamen kao da se gubi u sjaju i plamsaju zelenih zavodnika i pobjednika — trava, žbunja svih vrsta i oblika, blijedozelenih listova smokava, tamnozelenih grana maslina. U neprestanoj igri suprotnih odsjeva svjetla i tame, u vječnom sukobu crnogoričnih, tamnijih, gustih zelenih oaza na vrhuncima brežuljaka te bjelogoričnih, obilnijih skupina na visoravnima šumaraka, kao da se taj neizbježni sukob pomiruje u vječnoj proturječnoj igri prirode — tame i svjetla;*nadmoć* prosjeka nad ovim izuzecima, kao i uvijek u životu, pobjeđuje neodređeno zelenilo *između* njih. — Privremena ili trajna pobjeda grmlja i makije u vrtačama i gromačama. Vječna šikara kao neumrli znak otpora i prisutnosti, pripijenosti uz rodno tlo kao u Nazorovoj istoimenoj pjesmi. Jer kamo god ti oko dopire pogledom, vidiš kako tisućama i milijunima svojih neumornih ticala i polipskih krakova kao u hobotnice šikara osvaja i porobljuje zemlju crljenicu, a kamenite naslage »umejki« na granicama siromašnih posjeda i međa jedva su vidljive od zavojevačkog nadiranja toga prizemnog, grmovitog, svugdje prisutnog, ustrajnog i prodornog zelenila. »Ima jedna zelena stvar u zelenoj boji vremena, ne znam joj imena«, malo šale u počast prijatelju Miroslavu Mađeru i njegovoj minijaturi — *sivoj stvari* u vremenu, ovdje pastišem pretvorenoj u sveprisutno i prevladavajuće zelenilo. Moram proučiti nazivlje te raskošne, ali za mene jednolične flore na kršu primorskom. »Tko zna, ah nitko ništa ne zna«, možda će mi kada ustrebati. Znam da ništa ne znam o tajnama prirode, ne znam svoje dojmove bolje opisati nego ovako kako činjah, ovdje u maloj odi zelenilu.

Vratimo se književnim razmišljanjima — središtu svijeta nas ljudi »unaprijed izgubljene stvari« — literature-pjesništva (James Joyce). Negdje na ulazu u Jadranovo stara osnovna škola još iz prošlog stoljeća vjerojatno. (Možda je u nju išao i Donatov, Antićev, Selakovićev i moj nesretni kritičarski portret Josip Bepo Baričević (1884—1919), a zašto se po njemu i ne bi zvala, recimo, ali tko zna danas za njega!) Provjerih naknadno u studiji biografskoj dra Antića o Baričeviću; ne, na žalost, išao je u susjednoj Kraljevici, gdje se nastanila obitelj nadstražara Baričevića već 1887; ali, svejedno, rodno mjesto

je izvan sumnje, krsni list sv. Jakova Šiljevice, kako se to mjestašce zvaše do 1954, postoji. Ipak, koliko izgubljenih i nestalih imena i djela u našoj književnosti! Barac napisa da je Baričević napisao roman »Glupko Tuka« (izgubljen i on valjda?) jer postoji samo odlomak u knjizi novela 1911. Mi smo danas, izgleda, glupi ko tukci, ko purani zagorski, nekakvi cjepidlake i dosadni književni povjesničari koji želimo čitati i otkrivati takve zaboravljene pisce iz doba »moderne«. (Srećom, imamo »Pet stoljeća hrvatske književnosti«, pa je i Baričević ukoričen među klasike minoresa.) Što bi učinili Slovenci ili Slovaci da su tada, oko 1910, imali takvog zanimljivog bizarnog modernistu? Tko danas zna da je Joža Baričević 1912. bježao u Srbiju, uzdanicu južnoslavjansku, kao i Tin i Krleža, da je u Parizu 1917. pisao memorandum Wilsonu u ime jugoslavenskih omladinaca kao predstavnik hrvatske idealne federalističke mladosti, a umro u domaji, u bolnici koja stajaše u Zagrebu na mjestu gdje sada u kafiću »Passage« piju tonike i whiskyje i tračaju filmadžije i televizionisti iz Cvitanovih feljtona. Međutim, to su samo anegdotska biografska »ephemeria«, glupa stara pozitivistička gnjavatorska škola, ili barem dosjetka vrijedna jednog feljtona. »Bitno je, najbitnije«, kako bi pjevao Slaviček, da je Baričević jedan od onih pisaca koji su portretirali čudne, bizarne, ekscentrične osobenjake hrvatske »između jave i sna« (Laza Kostić) na prijelomu stoljeća. On je sada čvrsta, iako skromna, karika u književnu lancu vlastite tradicije: Jorgovanić — Leskovar — Matoš — Nehajev — Polić Kamov — Donadini — Krleža (Hodorlahomor veliki, Cvrčak pod vodopadom) — Sudeta (Mor) — Batušić (»Čuda i čarolije«) — do suvremenih »oriđinala« viških i korčulanskih Ranka Marinkovića i Petra Šegedina. To su naši, domaći, autohtoni, stvarni, iz sokova vlastitih nedaća i maštanja proizašli, iako uvraćeni, izgubljeni, poremećeni, fantasti bizarne hrvatske psihološko-maštovite proze. A oni najmlađi iz knjige pretenciozne Nade Pinterić — tek u najboljem slučaju mladi horozi zagrebačkih disco-borgesovskih klubova — ti velegradski lektirski kasabalije — Horozovići, Goldsteini, Tribusoni, tko su oni? Čorbine čorbe čorba, treći korijen, pomodni iz kafkijansko-borgesovskih snobističkih kružoka, bjegunci od stvarnih, realnih, ali i fantastičnih tema tu oko nas, među nama. Davno u »Globusu« 1958, ovaj književni mutni svat koji se katkad potpisuje Luka Ibrišimović, baš pod tim preuzetim potpisom tog slavnog »kritičara« slavonskog — koji je sabljom sjekao Turke na buljuke — napisao je između ostalog i feljton u pohvalu svakdašnjim temama i već po drugi put pledirao za obnovu životvornih naturalističkih motivacija, objekcija i motiva u našim književnostima, srpskoj, hrvatskoj, naravno, i bosansko-hercegovačkoj i crnogorskoj: »Teme leže na ulicama«; a prvi put to činjaše u silovitom »sturm und drangu« svojih mladenačkih »Varijacija na poznate teme« iz 1952. Evo danas, ovom gorkom, oporom, grkom i trpkom sarkastičnom tiradom protiv agramerskih borgesovaca (neka im sv. Donat i Branimir Donat pomognu) ja obnavljam svoj »J'accuse« i prosvjed iz 1952. i 1958, taj »SOS« (save our souls) — spasi duše naše i književnost našu, amen — od Borgesa, Blanchota i Barthesa, gospodine; život svagdanji i kruh svagdanji daj nam danas i obnovi nam naturalizam, verizam, realizam, neka stvarni život i svagdanji problemi imaju barem jednakopravno mjesto u književnosti kao i alegorijska modna fantastika. Zasada ništa više, dixi, i ostadoh živ.

U središtu Jadranova nova divna zgrada, pomislih: škola, kad ono samoposluživanje. Pravilno drugovi urbanisti i turisti — prvo kobasica pa onda dugo, dugo ništa, onda Shakespeare rekoše još davno u prošlom stoljeću pravilni drugovi materijalisti. »*Recimo koju*« i mi, ne o Kurelcu, Ogulincu, starinom iz Bruvna na Krbavi i Riječaninu, koji je i ovuda lutao na svojim filološkim terenskim istraživanjima, već o aktualnim turistički značajnijim pitanjima, »*Kako stoje stvari*« ovdje u Jadranovu. Nešto dakle, »po pitanju« gostionica i hotela i njihova nazivlja. Kurelac je skupljao zoološku nomenklaturu, ima nekakve veze s time što pišem, jer danas na turističkim pladnjevima debeljuškastih pivopija iz Münchena i Nürnberga i u primorskim zakucima odresci potomaka tih zooloških predaka šepure se, usprkos nestašici u drugim krajevima. Kurelca zaboravljam odmah i ostavljam ga u amanet Mati S., filologu imotsko-mariborskom. Prije svega ovdje u Jadranovu i Havišću nema hotela, sve sam naš svijet, domaći, sitnoposjednički (stranka malih posjednika pokojnog joj začetnika Ištvana Dobyja u Hungariji, zemlji ravnoj, o kojoj piše naš poznati »socijalistički realist« i naftaš, skitač i poznavalac bilja, raslinja, živina i zvjeradi — Matko Peić). Nema ovdje »strendžera«, Eucaliptusa, Excelsiora, iako su u neposrednoj blizini i Uvala Scott i »Ad turres«. Neka ga, ovog potonjeg, naš je »turenj«, iako latinski, toranj bjelokosni, a naši preci državnici humanisti i ostali latinski pisahu i govorahu sve do 1848. tako, iako ih Curtius u svom velebnom djelu »Evropska književnost i latinsko srednjovjekovlje« koje preveše latino-germani Stjepan Markuš i Tomislav, tamjan, pardon Ladan (posuđeno od Krleže), baš ni u jednoj fusnoti ne spomenu, čak ni Marka Marulića.

Krčme u Jadranovu zovu se, naravno, preuzeto, skorojevićevski-mamljivo: »Mali raj« ili »U boriku«, jedna »zvanično« birokratski glupo »Centar«, tek na rivi uz obalu gdje ima mali parkić deset puta manji od crikveničkog, sličnim raslinjem obdaren, samo nemaju poprsja Stjepana Radića, konačno pronađoh pravu dojmljivu i slikovitu primorsku konobu, »pajzl« koji se narodski i hrvatski zove divno u svojoj iskrenoj neposrednosti, baš samo tako obično: KONOBA.

Dosta bijaše ove satirično-realističke feljtonistike »in modo antico«, »između dva rata«.

Povratak u Havišće ozari me otajstvom prirodne krasote: zelenilo prije svega. Uspon na pitoreskno brdašce, puteljak kroz gusti šumarak borika. Bujno, opojno, slikovito zelenilo, dražesno kao na lošim amaterskim kič-slikama. Svuda oko mene pomama i poplava zelenila — radost i nada — boje života u zelenom, sanjarija ove »rapsodije u zelenom« bez svoga Gershwina. Zeleno-nada, esperanza-esperanto. Dum spiro spero. Zelene livadice i voćnjaci između Jadranova i Havišća, a onda najednom skrivena uvalica usječena u more između dva rta, a tamo preko tjesnaca puste goleti krčke ispod omišaljske uzletne piste, blješe u podnevnom jaru i žaru sunca, kamenja i zelenila.

U toj podnevnoj omari, kao posljednji pješak, peripatetik, osim par naboranih starica primorskih u crnini koje polako, dostojanstveno hodaju između makije i vrtala, jer svi ostali stižu u svoje »vikendice« taunusima, »folksićima«, i »fićekima«, šećem između gromača i raznolikog šikarja, kao neki čudak, sredovječni ćaknuti intelektualac s knjigom pod rukom. I dok ti marljivi

trudbenici blaguju u svojim kućicama — svojim slobodicama, rekreirajući svoje tijelo i »menađerski« duh, ja ubogi crv i moljac književni, »rab gospodnji« zvani Luka, hodam i u hodu čitam esej »Leo Spitzer i stilističko čitanje« Jeana Starobinskog, na staroj bini čitateljskoj, prezrenoj od Igora Mac Luhana. Posljednji pješak haviški, slučajni, privremeni, cvrčak brbljavi, feljtonist, kako bismo mogli završiti ovaj kroki, parafrazom poznate basne o cvrčku i mravima La Fontainea i viškog parodičara — obljetničara, šezdesetogodišnjaka Ranka i njegove »sunčane Dalmacije« — cvrčci i mravi (oprostite, bubnjevi) iz Krležinog »Pečata« — anno domini 1939, prisjeta danas svibnja 1973.

I na kraju bijaše riječ, a za njom slijedi vječna tišina.

Ivo BALENTOVIĆ

Bjegunac

(O 30-godišnjici vraćanja Istre u krilo Domovine)

Na Učku se polagano spuštao mračak i prva večernja hladovina. Sunce je već sasvim utonulo na zapadu i još je samo nekoliko jarkih crvenih krpa titralo na stamnjeloj modrini koja se svakog trenutka mijenjala.

U odsjaju toplih sutonjih boja bjegunčev lik je bio sličan brončanom kipu. Glas mu je zvonio čisto, jasno, a riječi što ih je izgovorio, s prizvukom plahosti, bile su uvjerljive.

Zašutio je, pognuo glavu i nešto razmišljao, zatim iza kraće stanke ponovio svoje netom izgovorene riječi — tko je i što ga tišti. Otvoreno i pravo. I začudo, bez straha i sumnjičavosti.

Ovčar ga je motrio rastresenim pogledom. Čovjek mu se kanda svidio — povjerovao mu je.

— Put je strm i opasan — reče bjeguncu — ali ako se ne plašiš tame i hladne noći, za dva-tri sata ćeš pregaziti ono najteže. Tada će silazak biti nešto lakši, ali još uvijek ne i bez opasnosti. Ako skreneš s puta, lako ćeš upasti u klopku, ili ćeš se vrtjeti u krugu. No ako si jako umoran, možeš kod mene prenoćiti.

— Kod tebe? — bjegunac je pitanje izgovorio s nevjericom, ali i sa spremnošću da ponudu prihvati.

Osjećao je umor u tijelu, skrajnji umor, a najviše u nogama. Cijelog dana je lutao krivudavim puteljcima, kroz šipražja, preko strnjaka, livada, urvina, sve podalje od ljudi i naselja, sve u strahu, u strepnji, u neizvjesnosti. I sad je pred njim bio najrizičniji dio puta: granica. A do spasa je trebalo prekuburiti još dobar dio noći, stalno u neizvjesnosti i strahovanju. U svijesti mu se komešahu slike prethodnih doživljaja, od trenutka kad je pobjegao iz karabinjerskog zatvora, pa sve do susreta s ovim nepoznatim čovjekom na planinskoj kosi. U stvari, bjegunac je znao s kim razgovara: čuo je za ovčara u selu od povjerljivih ljudi.

— Gdje ti je kuća? — pitao je sa sumnjom.

— Eno je ispod onoga grebena! — Ovčar je rukom pokazivao smjerom uskog puteljka. Pri tome se dobroćudno smješkao. I odmah je lijenim, hrapavim glasom nastavio: — Nije to doduše neka prava kuća, nego obična ovčarska koliba. Iza nje je dolina, pašnjaci, a na njima i stado što je na mojoj brizi. Možeš se okrijepiti mlijekom i svježim sirom. Uostalom, nisi mi još rekao kako se zoveš?

— Zovem se Ivan.

— U redu, Ivane. Kako želiš.

— Zadržat ću se da malo predahnem — odluči bjegunac. — Tada ću krenuti. Ili ću, možda, malko odrijemati, pa poći u cik zore. A tebi doista hvala na dobroti i susretljivosti.

Zastao je pred ovčarom i za trenut ga pozorno motrio. Bijaše visok, koščat, čvrst čovjek, ali u pohabanoj odjeći, s ovčarskim krivakom u desnici. Lice mu je bilo spokojno, a u osmijehu koji mu je titrao na usnama bilo je i nešto lukavosti. I oči je imao pronicave, prodorne. Govorio je sabrano, kao čovjek koji se ne plaši, a znade zdravo rasuđivati.

— Živiš u toj divljini? — upita Ivan ovčara.

— Da. Preko cijeloga ljeta. Pa i dio jeseni. Sve dok ne zaredaju kiše i studeni dani s mrazovima i susnježicom. Tada se spuštam k moru, na suhe primorske pašnjake gdje gotovo nikada nema snijega. Briga o stadu glavni mi je posao. Uostalom, što da tajim — govorio je otežući i važući svaku riječ — nisam ja oduvijek bio pastir. Nekada sam polazio u školu, nasilno je prekinuo, lutao svijetom, dolutao u obližnje selo, i posvetio se ovčarstvu. A bio sam i na »univerzitetu« nekoliko godina...

Riječ »univerzitet« izgovorio je s naročitim naglaskom. Ivan je razumio, no ipak je zapitao:

— Bio si u zatvoru?

— Da — odvrati čovjek. — Razlozi, takozvani politički. Zna se. Lijep komad mladosti ondje mi je propao. Iza toga sam se, tako reći, povukao iz života. Zatvor je učinio veliki prijelom u mom ž'votu. Godine su mi otete, ugrabljene. I tko da mi ih vrati? Nitko. Postao sam znatno drukčiji, izgubljeniji. Nemam velikih želja, zahtjeva, a to je možda i najbolje. Kad čovjek odbaci prohtjeve, srce mu je mnogo čistije.

— I ja tako mislim — potvrdi Ivan. Dok je razmišljao o riječima što ih je čuo, bi mu jasno da to nije sasvim običan pastir. A tada ga zaskoči ovčarevo izravno pitanje:

— A zašto zapravo bježiš preko granice?

— Ja? Zašto bježim? — Za tren je bio zbunjen. Što da mu odgovori? Zar da se do kraja povjeri nepoznatom? Ipak se odvaži na iskrenost.

— Živio sam u gradu, ali sam ljetos morao doći u selo, k materi. Bila je sama, razboljela se. Bolovala mjesec-dva, pa je nedavno umrla. Morao sam ostati uz nju jedno vrijeme trošeći teško stečenu uštedevinu, ali sam tako stjecajem okolnosti došao s n j i m a u sukob. Bili su grubi, neobazrivi, a ja sam se bunio i opirao.

— Dakle tako? progunđa ovčar. Bacio je opušak i zapiljio se pogledom u Ivana kao da provjerava ono što mu je netom rekao; kao da za istinitost njegovih riječi traži neku potvrdu. I proslijedi: — Znači, tebe progone? I sigurno idu za tvojim tragom? Možda su već tu u blizini?

— Možda — odvrati bjegunac s primjesom straha. — Išao sam cijeli dan stranputicom. Smjer prema granici sam znao. Ali sad sam već sasvim posustao. A i strah me je prijelaza. Htio bih i malo prileći.

— Možeš kod mene prileći — reče ovčar. — I nakon stanke: — Zoveš se dakle Ivan? Mi smo imenjaci, brate. Mene zovu Zvane. Ovčar Zvane. Rođen sam na jugu ovog poluotoka. — Palio je smotanu cigaretu. — Dakle čuj! Imao si sreću što si se na mene namjerio. Odmorit ćeš se lijepo u mojoj kolibi,

a onda zorom-rosom, prije no što svane, provest ću te jednom skrovitom stazom. Budi bez brige.

— Ne znam ima li smisla — reče Ivan — da se izlažeš opasnosti zbog mene? A k tome, oni bi mogli i ovamo banuti ... Što onda?

— Ne boj se — spokojno reče ovčar. — S bojažljivošću se daleko ne stiže. Na strah moraš zaboraviti. Treba stegnuti srce i u najvećoj gužvi. Samo da znaš što sam ja sve u životu prošao. Čovjek je nadasve žilav i izdržljiv. Do nevjerojatnosti, moj brate. Kažeš da bi mogli naići? Neka naiđu. Ako ustreba, već ćemo nešto smisliti.

— Što bismo mogli smisliti?

— To ćemo vidjeti. Ako ustreba ... — i položiv mu ruku na rame, reče stišano: — Imam ja i oružje. Za nuždu. U kolibi je skriveno. To čuvam »za svaki slučaj«. Budi bez brige.

Tama se polagano zgušćivala. Nije bilo mjesečine, a zvijezde su žmigoljile samo ponegdje. Mjestimično se valjahu prozračni oblačići. Na mahove bi popuhnuo prohladan vjetrić.

Zvane pogledom zaokruži po obzorju i reče da će sutra vjerojatno biti lijep dan.

Stigli su pred ovčarsku kolibu. Bila je to bajta slupana od grubo tesanih jelovih gredica, prekrivena tankim kamenim pločama, pripijena uz stijenu, u zakutku, kraj staze. Nad njom se dizala tamna okomita litica.

Ovčar je otključao vrata i oni uđoše u malenu mračnu prostoriju. Kad je Zvane zažgao svijeću, Ivan spazi stolić, na njemu zdjelu punu sira, lonac s mlijekom i nekoliko kriški crnoga kruha.

— Eto, sjedni i prihvati se jela — reče Zvane. Na l'cu mu je titrao dobrodušan osmijeh. Sjeo je na postelju i onako pogrbljen, zagledan pred sebe, nastavio tvrdo, oporo: — I ja sam se, kao što već rekoh, s njima uporno borio. Godinama. Htjeli su da budem ono što nisam, da pljunem na svoju materinsku riječ, da se izmijenim, da preobrnem svoje ime ... Teške godine. Mrak. A s majčinim mlijekom smo usisali ljubav za ovu izmučenu težačku zemlju, za ovaj jalovi krš, za ovaj naš domaći govor ... Shvaćaš me?

— Potpuno te shvaćam. Svoji smo. I teško mi je pri duši kad pomislim da bježim sa svoje zemlje, sa svoje rodne grude ... Srećom, i preko granice su naši ljudi ... Nekako ću se snaći. Privremeno. Kao i toliki naši.

— Da. Teško je to, ali iz te kože se ne da izvući. — Zvane se uspravi i zijevne. — Ti sada jedi, pa prilegni i opusti se, a ja idem obići stado i osluškuti lijevo i desno, znaš ... Ako ustreba, doći ću da te na vrijeme upozorim ...

Zvane se gipko izvuče u tamu.

Bjegunac je jeo s tekom i pored straha i pritiješnjenosti. Razmišljao je o mogućnosti da ga sustigne potjera. Što li će samo poduzeti ako se zbilja pojave karabinjeri? Sjeti se narednika Bepa koji mu je najviše prijetio. Bio je porijeklom Slovenac, ali posve odrođen i veoma zao. On ga je uhapsio, protjerao selom kao tata, privremeno zatvorio u podrum mjesne škole, i tu ga nadzirao svakog sata. Srećom, volio je piti, pa pred zoru naišao pripit i u jednom obilasku zaboravio zaključati vrata. Ivan je to iskoristio. Klisnuo je. Preskočivši nekoliko ograda, prekosio je vrtove i njive, pa prečacem krenuo prema istoku. Bepo je vjerojatno ubrzo otkrio njegov bijeg i pošao u potjeru.

U jednom zaseoku, gdje se odmarao kraj bistra potoka, dječaci mu rekoše da su na obližnjem obronku vidjeli karabinjersku patrolu. Bilo mu je jasno tko je u toj patroli. Krenuo je preko polja i šumaraka podjaren opasnošću, i tako cijeloga dana. U suton je izbio na planinsku kosu. Tu je sreo ovčara.

Sad je počivao u njegovoj kolibi i jeo s mislima i trpkošću. Plamen svijeće je palucao, na zidu se zibala njegova sjenka, a vani je na mahove podsvirkivao vjetar u krošnjama drveća. Očni kapci mu se ubrzo počeše sklapati, javljala se pospanost, klonuće, zagasio je svijeću i spuznuo na grubi ležaj, složivši ruku pod glavu. Zajedno s vjetrom u njemu je hujala neizvjesnost i stalno budna bojazan koje se nije znao otresti. Naišao je san. U jedan mah probudiše ga neki šumovi. Čuo je glasove. Na vratima se pojavi Zvane. Iz vana je prodrla jutarnja svjetlost.

Zvane prisebno prošapće da je u blizini, iznad litice, čuo ljudske glasove.

— I ja sam nešto čuo — reče Ivan i skoči s ležaja. — Možda su oni? Što da radim? Da strugnem u dolinu?

— Ne! — odlučno će Zvane. — Ostani u kolibi, a ja ću biti vani. Ako su karabinjeri, neću im dati da ulaze u kolibu. Odvratit ću ih ...

— Kako ćeš to učiniti? Ne budi smiješan! Pogotovo ako je Bepo ...

— Ne boj se! Imam svoj plan. Plan rizika, ali dobar.

Rekavši to, Zvane izađe. Ivan je ubrzo čuo razgovor dvojice ljudi koji se primicahu. Govorili su talijanski, u dijalektu. Jedan od njih je rekao: »Moramo prekopati tu jazbinu! Možda je bandit unutra! Drž u pripremi oružje i — tiho!« Zatim je razabrao da su se sastali sa Zvanetom, koji ih je ljubazno pozdravio i pitao čime ih može poslužiti. Tada je jasno čuo glas narednika Bepa:

— Tražimo jednu ptičicu. Možda je u tvom kavezu?

— Spomenuli ste kavez, gospodine Bepo. A pitam ja vas zar bi netko bio toliko lud pa da ulazi u ovaj moj, kako rekoste, kavez?

— To je istina — reče Bepo. — Ali ja ne vjerujem da je mogao dospjeti dalje odavle. I zato mi pravo reci nisi li primijetio kakvog skitnicu u ovoj okolici?

— Ne, gospodine naredniče! Ovuda ne ide nikakav prometni put. Kod mene je jutros bio jedino čobanin Frane. Donio mi je duhana i šećera. On se odmah vratio u selo, i morao bi se ponovno pojaviti, ali od njegova odlaska ja sam na ovom sektoru posve sam.

— Dobro — reče narednik. — Recimo da je tako kao što ti kažeš. Za sada ću ti vjerovati, iako ne bih trebao. — I nakon kratke šutnje Bepo čudnim glasom proslijedi: — Čuj što ću ti reći, Zvane. Nemoj misliti da mi je nepoznata i tvoja prošlost. Prvom prilikom ću malko potanje proučiti tvoju biografiju. Istina, ti ovdje živiš u tišini, u osami, kao neki pustinjak, ali tko zna ... Vidjet ćemo. A sada idemo malo uokolo prokrstariti. Možda ga tu negdje susretnemo ...

Karabinjeri se udaljiše, a Zvane veselo upade u kolibu.

— Jesi li vidio da se drskost isplati! — poviče. — I rizik, k tome. Tko ne riskira, ne profitira, brate. Tako ti je to u tom turobnom životu.

— Ali karabinjeri bi mogli ponovno navratiti — primijeti Ivan još uvijek pun strepnje.

— Vraga će više navraćati! A upravo i da navrate, već ćemo se nekako snaći.

Sunce se već počelo uzdizati. Planina je odisala svježinom i mirisom mlade smrekovine. Zvanetove riječi kao da su bile obasjane prvim zrakama sunca. Bilo je u njemu neke čudne snage, mislio je Ivan i pomalo se divio čovjeku koji ga je tako gorljivo uzeo u zaštitu.

— Taj Bepo je veliki gad — reče Ivan. — Pograbio me zbog mojih političkih izjava, a u stvari ima tu nešto drugo...

Ivan je trenut šutio. U svijesti mu je iskrsnuo Marijin lik. Marija možda još i ne sluti što se desilo. Ona će to saznati u toku današnjeg dana. I pustit će koju suzu . . . A poslije? Poslije će sve zaboraviti, i udati se za nekog iz sela... A on se nadao... Uzalud. Vrijeme će ih, eto, sigurno razdijeliti. I taj isti Bepo je rado gledao Mariju. Često ju je salijetao, ali ona ga je odbijala. Na sijelima i sastancima bila je uvijek s njim. Da li ga je zbilja voljela? Ili je na taj način samo prkosila Bepu? Bepo ga je zbog ljubomore zamrzio. Zbog Marije je vrebao zgodu da ga udesi. Ivan je tiho uzdahnuo i opet progovorio:

— Taj Bepo se sa mnom natezao oko djevojke. Nametao joj se, a ona ga nije htjela. Išla je sa mnom. I tako je počeo da me mrzi, uhodi, prisluškuje... I eto kako je završilo. Mater sam sahranio, a sada moram napustiti i Mariju i zavičaj...

Zašutio je obuzet sjetom. Kao da mu je netko presjekao glas. U njega je nahrupila izgubljenost. Bespomoćno je sjedio i zurio pred sebe — u neku prazninu. Tek uneke se prenuo i spazio Zvaneta pokraj sebe kako sjedi i puši, također obuzet mislima. U jedan mah obojica se trgoše: ponovno su čuli glasove.

Zvane skoči i reče:

— Ako se ne varam, naši karabinijeri se vraćaju!

— Da klisnem u dolinu? — predloži Ivan.

— Ni govora! Ostani gdje si! Sjedi tu i ne miči se! Ja ću ih ponovno dočekati ispred kolibe. — Tada izvuče ispod postelje staru vreću i iz nje izvadi revolver. — Evo ti. Pun je. To za svaki slučaj. Ako dođe do gustoga, ja ću navaliti na Bepa, a ti ćeš držati u šahu drugoga...

— A što će biti s tobom ukoliko nastane takav rasplet?

— Ne brini se! — tvrdo će Zvane. — Ja znam svoje. Uostalom, vidjet ćemo.

Prvi sunčani traci raskošno se rasipahu po snenim obroncima, razgoneći izmaglicu i posrebrujući vrhove šumaraka. Čulo se blejanje ovaca donešeno lakim popusima vjetra. Ponekad bi do njih dopro i udaljeni čobanski poj. Ali su i glasovi pridošlica bivali sve bliži.

— Kad stignu pred kolibu, ti se ne pojavljuj — reče Zvane. — Možda ću još jednom imati nešto sreće. Tko zna zašto se vraćaju.

Zvane izmigolji van, a Ivan ostade sjedjeti na postelji. Ćutio je kako mu drhti cijelo tijelo. Glasovi se već sasvim približiše. Raspozna Bepov glas koji se obraćao Zvanetu:

— Sve mi nešto govori, nekakav nutarnji glas, da treba zaviriti u tu tvoju kolibu. Pa kad sam već prevalio toliki put, hajde da i to obavim.

Ivan je sada kroz mutno okance promatrao što će se zbiti. Bepo se primicao kolibi, a Zvane je išao za njim. Tada se Zvane oglasi:

— Dakle ne vjerujete mi gospodine naredniče?

Bepo zastade i pogleda ga.

— Ne vjerujem ja nikome, neka znaš!

— Bolje da ste mi povjerovali.

Bepo se ironično nasmiješi i opet krene prema ulazu u kolibu. U jednom hipu Zvane sune prema njemu, vješto ga šakom zvizne u podbradak, zgrabi mu pušku, i ova se nađe u njegovim rukama. Hitro se odmače nekoliko koraka ustranu, viknuvši:

— Ivane, izlazi, gotovo je!

Ivan tada iskoči iz kolibe s revolverom i naperi ga na karabinijera koji je krenuo u pomoć Bepu.

— Stoj! — vikne Ivan, a on stade.

— Odbaci pušku i otpaši pojas s revolverom! — vikne sada Zvane, a karabinijer stajaše kao okamenjen, još uvijek se ne snalazeći. — Jesi li čuo naređenje! — vikne sada Ivan.

Karabinijer uvidje da je opiranje uzaludno i tromim kretnjama odloži oružje pred sebe.

Tada se Zvane okomi na Bepa:

— I ti se otpaši, Bepo! Što čekaš!?

Bepo se tek sada bješe sasvim osvijestio. Srdit i izobličen, krene prema Zvanetu.

— Bandite jedan! — vikne i posegne za svojim pištoljem, ali Zvane istoga trena opali metak koji prozuji iznad Bepove glave.

— Jesi li vidio, mangupe! — hrapavo uzvikne Zvane. — Ovo je samo da te zaplašim, a sada odbaci pištolj i digni ruke uvis.

Bepo je oklijevao. Bio je crven, zajapuren, a po čelu mu iskočiše graške znoja.

— Bacaj pištolj, jer sam spreman i na najgore! — ponovno uzvikne Zvane.

Bepo ga tek sada posluša. Odbacivši oružje usplahireno upita:

— Što si smislio, Zvane?

— Smislio sam da i ja krenem preko granice —reče Zvane. — Nemam što više kriti, jer mi je odluka konačna. — Pri tome je pušku jednako držao naperenu u Bepova prsa.

— Vratite nam barem oružje! — zavapi Bepo. Tada se okrene prema Ivanu i srdito prosikće: — A ti si ipak bio u tome ćumezu, ptičice! Eh, što sam bio glup!

— I ja to mogu potvrditi, Bepo! — podrugljivo se nasmija Ivan. — Bio si glup, jer si se glup i rodio, a takav ćeš bogme i umrijeti. Ne, nemamo namjeru da vam vratimo oružje. Ponijet ćemo ga i u dolini razbiti o kamenje.

— Oh! — zavapi drugi karabinijer. I doda: — Zvane, brate, ne zaboravi da imam ženu i troje djece. Ovaj narednik je barem neženja. Ali obojica smo propali ako se vratimo u postaju bez oružja. Zar ne pojmiš kakva je to za nas sramota!? Nego, budite ipak ljudi, pa da se nekako nagodimo.

— A zašto bih se ja s vama nagađao? — reče Zvane. — Kao da biste se vi s nama nagađali da se dogodilo drukčije, onako kako vama odgovara!

— A naša služba? — opet se javi drugi karabinijer. — A moja obitelj? Ostat ću na cesti, gol i bos, a koliko ću k tome dobiti zatvora...

— E, tvoja obitelj! Tvoja žena i djeca! Tvoja služba! — vikao je Zvane. — A gdje je moja obitelj, gospodo karabinijeri? Možda i ja negdje imam obitelj koja stradava? I ja sam stradavao, robijao, bio bez kruha i ruha i bio gol i bos! I da se nisam skrasio ovdje kao obični čobanin, kao sluga i najamnik, bio bih i nadalje gladan i bijedan, pa i progonjen . . . A sada? Opet bijeg, i opet neizvjesnost, opet nova stradanja . . .

— Zvane! — oglasi se Bepo pomirljivo. — Vidim da je vrag odnio šalu. Lijepo te molim vrati nam naše oružje, pa da idemo. Ti ostani tu gdje si bio i do sada, a nama prepusti Ivana. Zaboravit ću i na ovaj udarac, i na ovu sramotu koja nas je zadesila, dajem ti časnu riječ! Zaboravit ću na ovo što se danas zbilo! Ali ovoga ćemo povesti u selo! Pa što ti je on? Nije ti ni brat ni rođak!?

— Brat mi je! — uzvikne Zvane. — Brat mi je, jer je istog roda, istog naroda! I brat mi je svatko tko trpi nepravdu a koga vi progonite na pravdi Boga! Uzalud mi daješ šuplja obećanja, kad i sam znaš da si upravo ti glavni uzrok što sam se danas morao odlučiti na novi sudbonosni korak. Zašto bih te inače odvalio po toj tvojoj tikvari? Nisam valjda mogao dozvoliti da uđeš u kolibu, a ti si to htio. Zašto ti đavo nije dao mira, tovaru jedan karabinijerski! — I Zvane prezirno pljune.

— A što sam ja kome skrivio, Bepo? — javi se Ivan. — Jesam li koga okrao? Reci!

— Nisi.

— Jesam li koga ubio?

— Nisi.

— E, onda što?

— Govorio si protiv vlasti!

— Govorio sam da vršite nasilje i nepravdu! A zar ne vršite? Govorio sam da je vaša vlast slijepa i gluha kada je riječ o pravdi i poštenju, jer prisiljavate ljude da budu ono što nisu, da govore jezikom koji nije njihov jezik, da kliču onome kojega bi najradije zviznuli po glavurdi...

— Pa kud će veći prijestupi? — uzvikne Bepo.

— Ne podiži glasa, Bepo! — reče pribrano Zvane. — Zaboravljaš da si moj bijedni zarobljenik kojega mogu, ako mi je po volji, čak i ubiti.

— Zvane, ja sve mislim da je ovo nekakva neukusna šala! — reče Bepo.

— Nema tu šale, moj sinjore! Nego ćemo mi sada poći, a ti sa svojim drugom kreni prema selu. I pozdravi tamo svoje prijatelje, pa im ispričaj što vas je u planini snašlo.

— Zvane, molim te! — zavapi Bepo vidjevši da je situacija više nego ozbiljna.

Zvane se smijuljio, časak razmišljao, pa najzad reče:

— Moliš, hm? Cviliš, je li? Dobro — evo! Ovako: svezat ću vas obojicu. Ruke i noge. Oružje ćemo unijeti u kolibu. Za dva tri sata ovamo će stići čobanin Frane, njegovo je uostalom i cijelo stado, on će vam skinuti spone i tada ćete uzeti svoje oružje. Mi ćemo dotle biti već daleko. I neće vam

pomoći ni psovke, ni telefon ni sve đavolije ovoga svijeta. A kad se vratite u selo, pozdravite Mariju i recite joj da će se Ivan jednog lijepog dana vratiti...

— Vratit će se, veliš — Bepo naškubi usne. — Ne znam. Možda. Ali što ja imam s tom vašom Marijom? Ništa. K vragu Marija! I nemoj mi tu pušku stalno držati naperenu u prsa, hvata me groza gledajući u šupljinu cijevi. I nećeš valjda zbilja učiniti tako kao što si rekao?

— To je, što se nas tiče, najgluplje rješenje koje smo mogli donijeti! A za vas pak vrhunac lude sreće! Možete kasnije slobodno reći da smo se ponijeli kao najveći glupani na ovome svijetu! A što bi ti, Bepo, učinio s nama dvojicom, da se stvar, recimo na neki način okrene?

— Eh, Zvane, da sam znao što sada znadem! — zavapi Bepo.

— Ništa ti ne znaš, Bepo! Ti si dobar sluga rđavog gospodara i to je sve. Ali naći će se neki drugi brat tvrđega srca koji će te po toj tvojoj glavurdi malicko jače kvrcnuti! Prepuštam mu dakle taj posao i dajem vam obojici amnestiju kao što rekoh! — Tada se okrene Ivanu: — U kolibi, Ivane, ima užadi. Naći ćeš ih pod krevetom. Ja ću ih držati na nišanu, a ti požuri, pa ih veži!

Ivan ga je poslušao bez oklijevanja. Brzo je svezao obojicu. Tek tada Zvane odahne, zapali cigaretu, zadimi, zatim uze obje puške, unese ih u kolibu, vrativši se odanle s dva vunena pokrivača i sa zavežljajem hrane.

— Eto, gospodine naredniče! — reče Zvane s ironijom. — Učinio sam što sam najbolje mogao. Samo pazi: nemoj da ti padne na pamet pa da natresaš gaće nad Franetom, jer on s ovim nema nikakve veze. Čovjek se ne bavi politikom...

— Ne treba meni Frane — reče Bepo. — Vas dvojicu bih ja... samo da mogu...

— Znam — reče Zvane značajno. — Lijepo je što si iskren. Volim kad su ljudi iskreni. Kažeš »samo da možeš«. Ali — ne možeš. Eto, u tome je stvar. U tome, naime, da ne možeš...

Jutro je razlijevalo blještavo svjetlo po cijelom okolišu. Zrak je postajao topliji, bivalo je vedrije, a jutarnja izmaglica gotovo se sasvim izgubila. Iz šumaraka se čuo cvrkut brojnih ptica.

— Da krenemo? — reče Zvane pogledavši Ivana.

— Čekaj još trenut — reče Ivan. — I ja bih htio ovome klipanu reći nekoliko riječi.

Stupivši pred Bepa, Ivan mu reče:

— Velika je šteta, Bepo, što si prošao tako jeftino. Ti si krivac što obojica moramo bježati, k tome još i mijenjati svoj životni smjer, i povrh svega — krenuti u neizvjesnost, u nepoznato što se ispriječilo pred nas... Jesi li svjestan svoga nedjela, Bepo, gade karabinijerski?!

— Ne lupetaj koješta, Ivane! — mirno odvrati Bepo. — Kakva moja krivica? Da nije bio Bepo, bio bi netko drugi — neki Frančesko, ili Piero, ili... svejedno. I zašto si uopće morao bježati, kad si mogao ostati u selu, ili otići kamo ti je volja... Doduše, možda bi te malo prodrmusali, ali što je to?

— Ti bi nastojao da prođem što jeftinije, milosrdni čovječe? — podrugljivo se nasmija Ivan.

— Ja bih radio po zakonu! A ti si školovan čovjek, pa poznaješ zakon. Znadeš ga bolje i od mene! A eto, i taj Zvane. Za njega sam možda čak i štogod dobra učinio. Eto na primjer: dva puta je dolazio dopis da se s njime pozabavim, da ga motrim, da ga obilazim... a ja sam oba puta odmahnuo rukom. Odgađao sam. Ima vremena, mislio sam. Čovjek je ovčar, što je tu uopće sumnjivo? A vidi sada na što je sve izašlo...

— Dosta toga brbljanja! — reče Zvane. — Tvoj komentar, Bepo, posve je suvišan. Hajde, Ivane, krenimo. Zdravo momci! Budite strpljivi i ponizni!

— Razveži nas! — zacvili Bepo. — Dajem ti svoju časnu riječ da ćemo odmah krenuti ravno u selo, a vi pođite kamo ste naumili. I nitko neće znati što se ovdje zbilo!

— Ti, Bepo, kuš! Tvoja »časna riječ« ne vrijedi ni pišljiva boba! Umukni i strpi se dok dođe Frane. Tada ga smjerno zamolite da o vašoj bruki nigdje ne pisne. A mi odosmo! Hajde, Ivane!

Sunce je pozlaćivalo prodoline i kamene gromade, treptalo u krošnjama, u očima. Zrak se naglo zagrijavao. Ćutio se opojan miris smrekovine i orošenih pašnjaka, dok su njih dvojica živo grabili niz strminu, ne osvrnuvši se ni jednom na kolibu pred kojom su kleli i uzvikivali ojađeni i bespomoćni karabinijeri.

— Tek sada mi ništa nije jasno! — reče Ivan zastavši na jednom zaravanku. — Zašto ti je bilo potrebno da se uvališ u sve to? Zar nisam mogao sam klisnuti pravovremeno, a ti nastaviti svoj mirni ovčarski život?

— Ima tu nekih stvari za koje ti ne znaš — reče Zvane oporo. — Ti, na primjer, ne znaš da mi je u posljednje vrijeme bilo već poprilično dogorjelo pod petama. U selu sam bio prijavljen pod krivim imenom, a Bepo je u posljednje vrijeme počeo u mene sumnjati... Vjerujem da je tražio podatke o meni... o mojoj prošlosti... I ubrzo bi se doznalo. Znaš onu narodnu: vrč ide na zdenac, sve dok se... Osjećao sam se nesigurno, i što da ti dalje uopće pričam...

Išli su šutke, a na jednom strmom zavoju se zaustaviše.

— Do podneva ćemo biti u sigurnijoj zoni — reče Zvane. — Pod večer ćemo prijeći granicu bez velike muke. Znadem u tome kraju svaku stazicu.

Motrio je u pravcu visoravni gdje se nalazila njegova koliba. U jedan mah podiže ruku i domahne u onome pravcu.

— Ovo ti je kao neki moj pozdrav na rastanku — reče s tvrdim osmijehom.

Okrene se i potegli naprijed. Išli su ubrzano, s brižnim mislima, kao ljudi koji iza leđa ostavljaju dragi kraj pun opasnosti i zamki, a pred sobom vide nove predjele u znaku upitnika i neizvjesnosti.

Stanko DOMINIĆ

Sin

Na Štrucljevom brijegu, domaći rečeno, živi se »žmehko.« Sušta istina, ali da li je to baš tako, neka nam kaže slijed ove pripovijetke. Ako bi se to htjelo pripisati nekoj svojstvenoj krivnji, onda ta krivnja i ne bi bila krivnja, jer dolazi iz korjenite osobine ljudi Štrucljevog sela. Radi se o njihovom postojanom svojstvu, koje je urođeno, teško mjenjivo, koje je u stvari za njih nepisan zakon što teče kroz dugi niz godina po nekom iskustvenom voznom redu.

Onih dvanaestak obiteljskih kuća, smještenih na samom zaglavku brijega, kao da su urasle u žutu ilovaču, pa im ni stoljeća ne izmijeniše starinski oblik. Pod škopom pokrivenim krovovima nastavlja se njihov utabani rodovski život, nadživljujući svako nadošlo vrijeme. Na jednoj osmuđenoj gredi kućnog ulaznog trama dlijetom udubena 1697. godina svjedoči Štrucljevo postojanje, a da još do danas ostaju samosvojni, autohtoni. Tu postrance, naslonjeni na obronke gore, kao da ostaju zasebni, nedodirnuti raznim zbivanjima koja ih u mnogočem mimoilaze. Njihova shvaćanja kao da su izvan dohvata i dostignuća civilizacije. Za »kmičnih« večeri kroz malena okna njihovih kuća još uvijek žmirkaju svjetla petrolejskih lampa, jer do njih nije po žicama stigla ta čudesna luč što je zovu »ljetrika.«

— Bu jenkrat došlo i to — kažu tek onako, kao da im se suviše ne žuri da uvedu tu novotariju! Zabijeni električni stupovi već petu godinu čekaju svoj priključak na nedovršenu transformatorsku stanicu.

— Če dojde ljetrika, došli buju i vekši stroški — čuje se glas seoskog starješine Gabreka Štruclja, s prišivenim nadimkom »Cunjek«, a s njegovim se mišljenjem odmah svi suglašuju.

Jedna od njihovih osnovnih nevolja je voda, koja je ovdje jednako vrijedna kao i vino, jer se živi »zviranjek zdenčak« nalazi dolje duboko u jarku, a nošenje vode u škafu na glavi mučno je i teško.

Štrucljevima su još slični samo Žabljaki na suprotnom brijegu, ali su oni ipak u prednosti, jer usred sela imaju zdenac s dobrom nepresušnom žilom vode. Na Štrucljev se brijeg malo koja djevojka udaje iz dalje okolice, zato su bračne veze sa Žabljakima ponajčešće. Žabljaki žene Štrucljeve, a Štrucljevi Žabljakove, i tako između njih nastaje »križovato« rodbinstvo. Tako, izabravši ni bolje ni gore, nitko nije mnogo pogriješio. Oni malo imućniji hrane i junce, a ostali po jednu ili dvije krave. Mlijeko im nije osobito potrebno jer vinogradi vrlo dobro rode. Ovdje se pije vino tako da se namiri dobra polovica godine, to jest »od Sesveta do Trojak«, kad se iscrpi sva zaliha. Tada nastupa njihovo teško »zdihavanje« jer nema više te toliko utažujuće »okrepe«, kojom se podmiruju stari i mladi.

Unatoč tom obilnom uživanju ni traga kakvoj nasljednoj degeneraciji. Štruclji ostaju Štruclji: plećati, zdravi, jedra i crvena lica, bez naročitih bolesti. To valjda utječe i na njihovo vedrije raspoloženje, rješavajući ih briga koje ionako kao priljepke žive u svakom ljudskom životu. Brige dolaze ili od velike skrbi ili od velike neimaštine. Štruclje ne dotiče ni jedno ni drugo. Oni namaknu najnužnije, a dalje što im Bog dâ, kišno ili suho ljeto. A tko bi mogao i pomisliti da se na njihov brijeg dovede vodovod?! Onaj jedini strmi put koji kroz šumsku usjeklinu vodi do njih pun je jama od vododerina, a dovezeni šljunak i kamenje već za prvih jesenjih kiša nestaje u žitkom, ilovačnom blatu. Posla nikad ne manjka. Nikakva žurba ne muči ljude tog osedlanog sedla. Dogodi se to samo pokoji put u godini, ako bi nenadana kiša zahvatila njihov voz sijena. »Zmoklo je«, vele oni; a i sami su već toliko puta »zmokli«, iznutra i izvana, pa se »nikaj ni zamudilo«! Tako njihovi živci ostaju uvijek mirni i daju životu određeni ritam. Devedesetogodišnjaci kod njih nisu rijetki. Kad koji od takvih umre, oni po svom rasuđivanju kažu: »Dotrgla se, ili dotrgel se, a još bi mogel poživeti!«

Bilo je tako sve do predratnih dana, kada je glas nemira uzburkao i njihove domove. Taj je glas došao kao zloguko ćukanje ćuka, koji je nosio promjenu postojećeg mira. Nije više bilo onog uvriježenog sajamskog odlaska na kupovanje i prodavanje svinja i stoke, niti spuštanja na blagdanski ili nedjeljni glas zvona što je dolazio iz mjestanca dolje iza zavojite kotline. Od tuda je sada dolazio poziv postojećih organa vlasti, na koji se moralo spremno odazvati i poći u neizvjesno. To je bio odlazak na vojne vježbe i skori dolazak rata. Netko se veseli vojničkoj odori, ali za Štrucljeve momke svaka je odora samo žalost. U njoj oni gledaju svoj zapt i odvođenje iz svog zavičaja. No i te vojne vježbe prohujale su kao vihor i zato kad se momci doskora vratiše na svoj najmiliji i najljepši brijeg ovog svijeta, po klijetima je odzvanjala pjesma radosna povratka. Čuli su se pucnjevi i »huškanje«, ali ne zadugo. Suviše brzo dolazi ono drugo, još gore i zamršenije pitanje: čija će kapa ostati na glavi, kako izbjeći ovo, kako preskočiti ono, ostati lijevi ili postati desni? O svemu tome oni nisu znali mnogo i nešto tako zamršeno nije se nikad nadvilo nad Štrucljevo selo. Pričinja se kao da su zbog toga još više posijedili oni slamnati krovovi njihovih kuća. Tu se je vrag prestao šaliti, vele oni, pa odlaze na radove, gdje se dobiva potvrda o povojničenju. No i to je ponekad od slabe pomoći. Što vrijedi za jednog, ne vrijedi za drugog, jer njihovo je selo na ovom gorskom sedlu svačije i ničije. Koga se tiču bilo čija objašnjenja, pa i takva da se oni ne žele »tući«, da je ovo njihova zemlja na kojoj žele ostati u miru. Znaju oni stariji što je rat, a njihov Joža je invalid prošlog rata i tu se nema čime soliti pamet. Rat ima svoje zakone, nepoštedne i krute, kad vrijedi samo sila jačega.

A to, novo nadošlo, jače i silovitije od svega prošlog, već nakon deset godina mijenja i način života preživjelih ljudi na Štrucljevom brijegu. Hoćešnećeš, izmijenila su se i mnoga shvaćanja: kad crno može biti i bijelo, kad se vjeruje, ako se i ne vjeruje... Župnikova propovijed nije više nikakva svetinja, od kazne Božje nema više straha... Institucija straha sazdana je u ozakonjenoj vlasti i odabranom čovjeku. Ljudska ljudskost dobiva nove od-

nose. Nema biranja. Podložiti se vlasti znači opstojati. Lako je sovi biti mudra u noći, rekao je stari djed Štrucelj, ne snalazeći se u nadošlim zbivanjima.

A što se događalo s Jankićem Štrucljem, osobom zbog koje je pisana ova pripovijetka?

Njega je ratni vir nabujale rijeke ponio iz matičnog toka uz desnu obalnu struju ostavivši ga na koncu kao neplivača nasukanog na sprudu. Sada je tu: spasio je živu glavu, namirio kaznu, a od hoda mu je koža na tabanima debela kao džon. Prionuo je za »mojtiku i zemlju« iz koje mu nikad ne manjka korica kruha. Iza djedove smrti dijelio je s bratom i sestrama očevu ostavštinu. Brat Martin je u mnogočem snalažljiviji, spretniji i sretniji. Premda rođen na ovom istom brijegu, on je znao plivati kao najbolji vodozemac. Izbjegavajući plićake još na vrijeme, brzo se ubacio među ojačale nove tokove kojima je kretala silovita rijeka. I evo ga, sad je tu, uz lijevu obalu. Ne zovu ga samo od šale — bunkeraš! Jedni od zavisti, drugi zbog prevelikih zasluga koje je sebi pridodao. Istina, mogao je i on u hirovitoj rijeci izgubiti glavu, pa ima i pravo da si to nekako naplati. Kako bilo da bilo, izmijenio se čovjek stubokom, pa sada postao neki činitelj i ličnost Štrucljevog sela. Njega pitaju o svemu, on određuje o ovom i onom, i nad svima njima on je kao velika štuka straha među malim ribama. Valja priznati, u svemu tome ima i dobrih strana, jer se tako uznemireni Štruclji u mnogočemu pokrenuše iz svoje zaostalosti. Skupni radovi, samodoprinosi i druge razne akcije ipak dovedoše i »ljetriku« na njihov brijeg. Krupnim kamenjem posut je i izvaljan njihov put koji ih sada povezuje s asfaltnom cestom. Djeci je lakše doći do škole, a komunikacije su im sada bliže, otvorenije. Dolje na raskršću otvoren je zadružni dućan, a i vodovod se počeo graditi. No Štruclji nisu nikad pripadali onima koji samo slušaju, oni su svojeglavi, pa je sada između njih i susjednih Žabljaka došlo do žestoke svađe. Radi se o užem probitku, da bude što manje izdataka, pa im nije svejedno kuda će se vodovod trasirati. Ta je svađa imala i svoj burni završni čin. Doktori, bolnice, tužioci i sudovi imali su grdnog posla. Teško je bilo ustanoviti tko je koga opatrnuo, ali Martin »bunkeraš« ispremlaćen je do kostiju. »Valjda smije brat brata bratski udariti«, branio se Jankić. »On je opahnul mene, a ja mu nis ostal dužen!«

Poslije toga na brijegu je zavladao pomalo zategnut mir, ali vrijeme će i to zaliječiti. Možda je taj slučaj nagnao Martina da rasproda dio ostavštine koji mu je pripao. Jankiću su pri tom, kao nepovlaštenom i slabijem ostali lošiji dijelovi grunta. Podnijet će on i to, kad je već toliko toga prohujalo iznad njegove glave. Poteškoća je i u tom što se drvena kuća ne može prepiliti na dvoje. Zato mora isplatiti brata, jer on dobiva povoljan zajam, pa se spušta s brijega i gradi novu zidanicu dolje uz glavnu cestu. Nema Martin u očima Štrucljevih nekih velikih grijeha, oni su se njemu u neku ruku »oduživili« na svoj način, ali ipak, odlanut će im kad ode iz njihove sredine. Čovjek ne voli da mu gledaju u lonce, a Štruclji su oni koji ne podnose nad sobom zapovjednike. U njima je usađen iskonski bunt otpora, pa i onda kad bi im određena naredba bila od koristi.

Diobom kućne zajednice odlanut će ipak najviše Jankiću i njegovoj mukotrpnoj ženi koji na tom malom posjedu prehranjuju svoje petero djece. Za

ove prilike petero dječice nije mala brojka, i to pet kćeri »jedna drugoj du vuha«. Treba to prehraniti, obući i opskrbiti. To ga prisiljava da mora odlaziti na teški rudarski rad u Golubovečki rudnik, udaljen deset kilometara od kuće. Tu on svakodnevno odradi svoju »šihtu«, jer ovdje nema druge zarade, a svaki zarađeni dinar je veliko olakšanje zjapećih potreba. Teško i malo se zasluži, pa mu se dug čini velik kao onaj uzviti vrh gore Ivančice, pod kojom je još prije četrdesetak godina ugledao svijet. A »delat se mora navek«! Nije mu to najteže što ga muči i zabrinjuje, posudit će i isplatiti brata za njegov dio kuće, ali njemu je gora ona uvijek prisutna pomisao na petero ženske djece, zbog čega mu se neki u šali pomalo i rugaju. Kopka to u njemu kao brgljezov kljun po kori drveća, pa je već toliko puta prokleo taj svoj usud koji mu je nesklon i koji ga čini nesretnim. Istina, djevojčice su zdrave i vesele, voli ih on sve podjednako, ali nema sina, nema svoga nasljednika, nema pravog oslonca. Uznemiren je zbog toga svojeg stanja, pa i obeshrabren. Da jad bude još veći u svim tim nadošlim brigama, ona utučena šutljivost žene potvrdila mu je ono u što je on sumnjao: »Jankić, ja sem pak trudna.« Snaga njegove vjere nije imala više onih iskonskih, uvriježenih konaca kao još za života roditelja. »Dece se mora imeti kuliko Bog da!« To je vrijedilo onda, u njihovo vrijeme, ali sada, sada se to njemu čini nemogućim. Zahvaća ga neka tjeskoba, hvata ga za grlo kao da će ga ugušiti. I ono peto prepustio je životu, jer se nadao sinu. Što sada? Beznadan, uvlači se u šutnju, pa čak ni sa susjedima nema razgovora. Odlazi u klijet čim stiže s posla, pije, kao da će mu takvo stanje olakšati svu tu zdvojnost. To treba spriječiti, tako rade i drugi, djece se ima koliko se može prehraniti — govori mu jedan jaki, uvjeravajući i nepopustljivi glas novog vremena, iako on ne zna što znači pojam socijalna indikacija.

Nema nikoga tko bi mu dao pravi savjet, jer on se ne usuđuje nikom povjeriti. Još nekad, dok je nedjeljom dolazio u crkvu, čuo je i znao da se za izvršenje takvog čina pred Bogom čini težak prijestup, ali Božje zapovijedi nisu više bile prisutne u postupcima sadašnjeg svakodnevnog života. Oduzeti život živom stvorenju pod majčinskim srcem jednako je ubojstvu, ali strah koji bi ga trebao obuzeti zbog takve teške odgovornosti nije više postojao. Ojađen i bešćutan, lunjao je nekoliko dana, pa se nakon mjesne gostionice našao i u ambulanti. Tu je sreo i brata Martina, koji mu se potuži zbog poteškoća sa srcem. To je bila prilika da se izglade bratske razmirice, a vinska dobra volja progovorila je iz Jankića i na vidjelo iznijela talog s dna njegove duše.

— Dobre, brat, dogovorili sme se — s olakšanjem i dobivenim bolovanjem krene Jankić na svoj brijeg razmišljajući usput o uputi i određenoj odluci. Još je samo smišljao kako i na koji će način to reći ženi, a ona mora učiniti što joj on naredi.

Još zadihan od puta, čim je otvorio vrata, odmah je bešćutnim glasom zapovjedio:

— Zutra pemo v Zagreb. Znaš po kaj. Pripravi se...

— Za pet ran Božih — izbezumljeno zavapi žena osjetivši njegov prijeteći i zapovijedajući glas.

— Na takvoga me nekaj nemreš nigdar prisiliti, hočeš da ti deca ostanu bez matere?! — Grcajući u suzama, tako se opirala ona, jadna i bespomoćna. On skrbi, on je hranitelj, zna da je i njemu teško, a ona mu osim svoga materinskog zbrinjavanja ne može ništa pomoći. Strašnijeg dana i noći u svom životu još nije doživjela. Pokušala je nagovorom odvratiti muža, ali uzalud. Ponoćni sati prolazili su sporo, bili su dugi kao vječnost. Tko da zaspi pred činom kojem se odupire njena budna kršćanska savjest? U njoj su žive zasade vjere i ona je sva predana Božjoj volji, a Božje joj pouzdanje nije nikad uzmanjkalo. Molila se ona za svog muža za vrijeme rata, pa će to učiniti i sada u ovoj velikoj nevolji.

Dječica su čvrsto spavala u komorici. Zvjezdana noć i mjesečev srp osvjetljavali su kroz prozor njihove snene glavice. Nahranila ih sinoć mlijekom i žgancima, pa sada sretni i siti bezbrižno spavaju ne znajući za materinsku bol i nevolju. Jankić je hrkao na krevetu uz zapećak, a majka Barica molila je uz raspelo usrdno i postojano sve do časa kad je vekerica zazvonila upozoravajući da se treba spremiti na put.

Jankić se probudio i u bunilu jetko zapitao:

— Je došla vujna da pripazi decu?

— Nije došla — čuo je strašljiv ženin odgovor. Tajac je lebdio u onom mračnom skučenom prostoru; raspršilo ga svjetlo pripaljene svijeće. Još prije nego mu je ona stigla bilo što kazati, primio je on njezinu ruku i posjeo je uza se na krevet.

— Ženo — rekao je posve prestravljen. — Senjal sem strašnu senju. Senjal sem lepoga sina, imel je plave i velike oči, kak su i tvoje. Gledel je s tim očmi vu me, a ja sem bil v nekakvem zajažđenom jazu, a on mi je vezal ruke i deval štrik okol vrata. Prosil sem ga i zaklinjal naj me ne obesi. Još mi se vezda trese telo i drščeju noge. Još ga vidim kak živoga tu pred svojim očmi. Reči kaj to se skup znači? Ja sem ves moker, daj mi on ručnik, obriši mi prsi i čelo, slabe mi je...

I Barica se prestravila pred izobličenim Jankićevim licem. Brzo je dohvatila s police flašu s rakijom i trljala mu sljepoočice i čelo.

— Zmiri se samo, taki ti bu lekše — nježno ga je tetošila žena, prihvatila mu glavu i podigla jastuke u povišeniji položaj.

— Nejdemo nikam, legni si tu kraj mene, znam da bi me navek gledele one velike oči.

Dan ih je zatekao zagrljene jedno pored drugoga, a šest mjeseci kasnije pucnjevi i svirka harmonikaša odjekivali su s Jankićevog dvorišta.

— »Slaviju se krstitke« — govorilo je selo, jer se rodio krupan sinčić modrih očiju koje iz jastučića na rukama krsne »kumice« toplo i zahvalno gledaju u oca. Ima li još sretnijeg čovjeka od oca Jankića? Sve susjede počašćuje rakijom i vinom, a oni mu čestitaju, doskočicom, na svoj način: »Jankić, sad si pravi muž u čizmama!«

Barica je blagoslovljenom vodom poškropila zipku koja će odnjihati i šesto njezino dijete.

Tom radosnom slavlju prisustvovao je i brat Martin. Izmiren sa suseljanima i bratom, ganuto je promatrao dijete:

— Prava Štrucljeva sorta — govori i on posve razdragano. — Znaš naj bu proščeno ono kaj sem te vputil, ja sem s tem mislil ti pomoći. Ve vidim: morame napraviti kak je pošteno. Ne trebaš me splačuvati v mojem delu hiže. To moj nek bude dar za maloga Videka.

Dijete je izmirilo braću i ljude, pa tko još može kazati da ljudi, ma kakvi bili, nisu i dobri?!

Iz zbirke pripovijedaka: **»Od luči do ljetrike«**

Enver ČOLAKOVIĆ

U školskom dvorištu

U školskom dvorištu šarenilo đaka,
mladi smijeh njiše ljuljačku odmora.
Zvonce će ih na sat pozvati doskora,
ukrast im igračku od sunčevih zraka.

Poneki stariji u kut se sabili,
u teke gledaju, bubaju formule.
Nisu li mladosti u brojke klonule?
Nismo l' ko krvnici lance im nabili?

Pušim pred zbornicom . . . Gledam ih. Tugujem.
Što će im znanje, što? Zašto da spoznaju
kako je život Car kom ljudi robuju?
Ovim mladostima mnogo ja dugujem.

Vodič sam, osjećam, koji u nepovrat
odvodi bezbrigu, radost i igranje.
Čemu sva nauka? Čemu to rvanje
kad pravi Spasitelj ostaje nepoznat?

Kad bih ih mogao sreći naučiti
il im pokazati putove k radosti
da znanjem stečenim mognu dokučiti
vrhove sa kojih prezret će gadosti.

Kad bih im mogao spokojstvo pružiti,
smanjit im bolove svih razočaranja,
il s njima zajedno znojeć se plužiti
ledine ljubavi sve do pregaranja . . .

Kad bih ih mogao od Sutra spasiti
u kojem patit će, borit se, stradati —
kad bih se — ko oni — mogao nadati,
ili im Istinu ljepšom proglasiti . . .

Al ništa ne mogu . . . Učim ih formule,
kradem im dvorište, igru i radosti.
Gledam ih: oči u teke utonule . . .
Brojevi sunce kradu od mladosti.

U školskom dvorištu đaci se šećkaju,
stariji čitaju, mlađi se igraju.
Zvonce već tandrče. Oni se nećkaju,
u razred nevoljko, tromo se gurkaju.

Da mogu — razmišljam — i dnevnik tražim svoj . . .
Da mogu život im ma čim uljepšati . . .
Razred na nogama čeka me . . . Nestati!
Al strogo ulazim . . . Profesor sam i — broj.

Još sunca krpice plinu na kosama,
mladost se djetinja brojkama opire.
Smiješak sa dvorišta titra na usnama,
al ja ga ubijam . . . on klonu . . . umire.

Podne u mom razredu

Podne sunča znojno čelo.
S tromošću se rve glad.
Na mozgove đačke sjelo
neshvaćanje — umor mlad.

Kroz prozore sunce viri
razredu u svaki zid,
pa sjenkama ploču širi
pozlaćujuć crn joj brid.

S đačkim zjenama igra se
skrivačice sneni um.
Pažnju ne privući na se,
zijevanja suspregnut šum.

Za katedrom sjetno motrim
sunce koje zove van.
Sustežem se, ipak snatrim.
Pred nadama bježi dan.

Đačke glave umor njiše,
matematika je vrag!
Sitna ruka brojke piše,
(profesor je danas blag).

Sve su nade školsko zvonce.
Zgrabit torbu! . . . Kući! Trk!
Izbjeć pitanja i »kolce«,
na ulici frkat zvrk.

Moje nade: sunce svući
sa nebesa u svoj mrak,
stvarnost kao psa dotući —
izdržati . . . hrabar . . . jak . . .

Volim djecu. Razred cio,
školu volim, uspjeh, rad,
ipak drugo ja bih htio,
za drugim me mori glad.

Podne sunča znojno čelo.
Svršit će se skoro sat.
Na srce mi opet sjelo
očajanje — briga mlat.

Zvonce drnda. Djeci radost
iz očiju sretno sja.
Tužno sjetan gledam mladost
i svoj prvi razred ja.

Želim kruh s ludama dijeliti

Želim kruh s ludama dijeliti,
dnevno komad s velikim užasom,
pa i zvona u srcu,
ondje, gdje se golub gnijezdi
i svoje malo sklonište ima
u divljini nad vodama.

Dugo sam ko kam stanovala
na dnu stvari.

Ali čula sam priče zvona
tiho o tajnama Tvojim
u letećim ribama.

Učit ću letjeti i plivati
i skamenjeno pod kamenom pustiti,
sjetu smjestiti u sedef,
ipak jad i bijedu podići.

Moja krila su starija od Tvog strpljenja,
moja krila lete zbog ćudi
koju luda na se uzme.

Želim kruh s ludama dijeliti
ondje u strašnoj divljini goluba
gdje zvona velik užas utrostručuju
trostrukim zvukom Tvoga imena.

Očajanje

Kako li je točno očajanje!
U iste sate dan za danom
bez lukavosti biva stanje
što odgaja me jednim mahom.

Tad iskre oko mene zore,
zove mi srce anđele sve,
nebo je ko kakvo more
a Isus čun tjera od obale
daleko uz drugi rub svijeta
gdje su pomoćnici svi
a zadnja mi nada lijeta
na obalu protiv vjetrova tih.

Osjećam tad, da nitko me ne čuje
i sabirem tiho iskrice te —
srce mi —dok me trepteć psuje —
od plama biva sve kamenitije.

Možda u svima nama on ništa nema

Možda u svima nama On ništa nema
na što bi tek jednu jedincatu noć
nasloniti mogao glavu svojih muka
i sklonuti rasplamsalo srce.

U svima nama muči se vlastita glava,
u svima nama vreba vlastito srce
pa mi ko tati s Njegovim imenom
liježemo u čemernim noćima.

Vučemo Ga sve do ruba pakla,
izdajemo ga u predvorjima ljubavi,
a kasnije — prekasno — okamenjena srca
nudimo Mu sebe kao kućišće.

Triput veće nego u obične dane

Triput veće nego u obične dane
gleda Tvoje sunce iz svemira amo,
a tri put manja neg jučer bijaše
srčanost mi viri danas iz svoje slaboće.

Ne želi se boriti, tinja samo za se.
Trojstvo i vjera, nada, ljubav
ptice su visoke koje s drveta milosti
prazne ljuske po meni rasiplju.

Daj mi tek trećinu od jednoga zrna!
I to želim sa sirotnom dušom
i svim tužnima na zemlji dijeliti.
Daj mi ljubav, Bože, taj kruh svagdanji.

Triput jače neg to Tvoje sunce
srčanost mi bit će u svim teškoćama
i nosit će golubove Trojstva
preko voda svih tih slabosti.

Isuse Kriste, ja molim i molim

Isuse Kriste, ja molim i molim
ali ja znam da ćeš počekati
čas vlastitog mog liječenja.

Sad otrovom se krv taloži
a srce mi je otvorena klopka,
pa moje misli, kada se ne molim,
lukave su strašne zamke.

No kakva jesam, ne mogu tražiti
da Ti sada uđeš pod moj krov,
jer bi samo majka vlastita
jedva još kod mene noćila.

Ne vjerujem da ću se očistiti,
ne nalazim u sebi ni trun gordosti
a smjernost kada me spopadne
oboljet će od svih otrova.

Srce mi je sve u ljubavi,
u toploj onoj ljudskoj ljubavi
koja čini da sveti budemo
i postanemo spremni za nebo.

Stog je, Gospode, moja molitva
možda mamac, ali ne za Tebe,
premda u Tvoju svemoćnost vjerujem,
premda Te dnevno ljepšim gledam ja
mojim nevrijednim očima.

Ti si u mojem sjećanju

Ti si u mojem sjećanju
kao velika, velika kiša
u tom zlokobnom ljetu.

Srce mi mora biti prekršteno
pa živi kukavno dalje
pod nekim stranim, osobitim imenom.

Sunce i mjesec su potopljeni
a u jazbini divlja vatra.

Usred vode podržavaju odvojeno
crvena i modra ptica
zajedno krpe svoje pjesme
koje su nabodene istrošenim čičkom.

Velika je to i prava kiša!
Ubica svih budućih ljeta
i smrtna osuda topline.
Nakon nje ništa ne će imati snage
osim ćemernog kužnog zdenca
i krastave žabe sjete.

Preveo **Krešimir Mlač**

IN MEMORIAM CHRISTINI LAVANT (1915—1973)

7. lipnja 1973. u svom rodnom kraju umrla je austrijska pjesnikinja Christine Lavant. Njezino pravo prezime, Habernigg, pokazuje njeno slovensko podrijetlo. Rodila se u Gross-Edlingu kod St. Stephana u Lavantalu u Koruškoj. Bila je deveto dijete rudara. Kao vezilja po čitav bi dan vezla za strance vezove, od kojih su više koristi imali preprodavači nego ona. Jednog dana došla joj je u ruke knjiga pjesama Rainera Marije Rilkea. Pjesme su joj se tada tako svidjele da je i sama počela pjevati. Svojim pjesmama javila se u austrijskim i njemačkim časopisima poslije 1945. godine, dakle nakon rata. Prva joj je knjiga pjesama izišla pod naslovom Die unvollendete Liebe (Nedovršena ljubav) 1949. Nakon te knjige 1956. objavljuje joj poznati nakladnik Otto Müller iz Salzburga knjigu pjesama Die Bettlerschale (Prosjačka kupa), koja je doživjela čak tri izdanja. Godine 1971. dobila je austrijsku državnu nagradu za pjesništvo. Neki je smatraju najvećom pjesnikinjom njemačkog jezika poslije rata.

Pjesme Christine Lavant vrlo malo daju naslutiti odakle je došao poticaj za pjesničko stvaranje, jer nas samo malo pjesama, jezikom ili građom podsjeća na Rilkea. Moglo bi se reći — ako već tražimo neke sličnosti s Rilkeom — da se one vide samo u finoj liričnosti. Christine Lavant upotrebljava sve moderne lirske forme: i zatvorene strofne forme vezane rimom i slobodne stihove povezane »rilkeovskim« ritmom i asonancama i posve slobodne »moderne« stihove bez rime, s onim unutarnjim, osjećajnim ritmom kojim su tako često prožete pjesme poslijeratnih pjesnika ne samo njemačkog nego i evropskog područja. Motivika tih njenih pjesama puna je onog otužnog nemira, onog traženja oslonaca u tom za Nijemce doista strašnom poratnom vremenu. No u svim tim duhovnim i duševnim krizama i sumnjama Christina Lavant nalazi oslonca u Bogu, On je uvijek vidljiv u njenim pjesničkim vizijama, On je tješi, upućuje i vuče k Sebi. I upravo zbog toga ovaj mali izbor prijevoda njenih pjesama — nastao više slučajno nego namjerno, mnogo prije njene smrti pa i vrhunskog priznanja njenog rada 1971. god. kada joj je austrijska televizija posvećivala i posebne emisije — dat će, nadam se, uvid u tu liriku koja je toliko prožeta kršćanskim pogledom na svijet da upravo nije moguće mimo nje proći ravnodušno.

Većina pjesama uzeta je iz zbirke »Die Bettlerschale«, a neke su uzete iz poznate antologije Horsta Bingela, »Deutsche Lyrik« — Gedichte seit 1945« (3. izdanje »dtv« Stuttgart 1966)

K. M.

Alma FIDES

Psalam bezbožnika

U ovom času, vjerujem, riječ nije bespredmetna. Govorim da me netko čuje. Pišem da bih u zavojima slova skupio i razvezao sebe. Ono što se ne usudih izgovoriti glasno, viknuti u lice čovjeka, u privid neba, povjeravam papiru. On će u sebe upijati. Zadržat će.

Ufam se da ću utisnuti svoj lik. Retrospektivno i perspektivno. Projicirat ću ga do Misli. Vratit ću sebe, najprisnije. Ogledat ću se u prozirnosti. U nečem što kažu da je duša, što bih htio da jest.

Bijah na rubu sebe. Pustoš bijaše domena želje, promašaj pokret. Na vrhuncu razmišljanja, na kraju napora da postignem ono što nisam, svoju dopunu, svoj sklad, napokon — da bih našao sebe u zamišljenoj harmoniji, vrtoglavo se survah. U svoju ranu. Bio je stravičan salto mortale, lucidni pokušaj samouništenja, da bi se svijet, da bi se moja predodžba svijeta oslobodila jedne mrlje.

Osjetih se nakaznim, suvišnim. Bijah točka. Ne ishodište. Ni staza, ni krivulja — s težnjom da se sebi vrati.

Gdje je duša! Da li postoji?

Bezbroj puta okomih se na razum, opsjedah srce. U jurnjavi, pod kamenom što tlači, ne uspijevah ih zadržati. Odgovorili su mi trenutnim bljeskovima, zasljepljivali su me, — konačno razmrskavši viziju.

Sada, u noći, nitko ne sluša. Osluškujem zvijezde. Htio bih da papir plane, da svijetli, da gori. I da na kraju bude pepeo. Kao uvijek.

Čini mi se ipak da se još nije ugasilo sve. Ja g o r i m. Barem sagorijevam. Nešto me nagoni da vičem.

Nisam prorok. Promašen sam mislilac. Nisam fanatik. Zavidim revnitelj'ma. Divim se vjernima. Strah me apostolâ. Ne opraštam im što su se zakačili za Boga. Kao da su zauzeli m o j životni prostor, ruglu izvrgnuli moj napor.

Vani je tiho. Osjećaju se samo staze zvijezda. Ali, nitko nije u njihovu prostoru. Guši me osoba. U mome osjetilu dodira kamen je i mrtvo drvo. Isposnik bi pred sobom imao lubanju i oživljavao bi je do Uskrsnuća. Mistik bi se — promatrajući kako se svijeća izgarajući umanjuje — raspalio u Božjem neuništivom plamenu. Ja se — bez sjaja — lomim.

Zašto, konačno, pišem? Komu govorim? Svojoj savjesti? Ako ne postoji duša, ni nje nema. To što se oglašava, što ruje, što steže i rasteže — tjeskoba je. Prokleta rana bez koje kao da i nije život. Implicira je i disanje. Ćutim kako kola u krvi, diže se do grla, poput rakovih ticala zahvaća moždane. I san joj smeta. Ni želji ne da mira.

Lijepo je da imam riječ. Znači: m i s l i m. Ne revem, ne zavijam, ne lajem, ne mijaučem. Imam jednu lijepu, akustično dotjeranu, misaono natopljenu r i j e č. Imam je koliko hoću. Mogu je nizati u beskraj, sa svim bojama koje postoje i kojih nema, svete i proklete. Što imam na kraju! Nije sve! U meni nešto dalje istražuje, ujeda, propinje se. Uvijek je nešto neizgovoreno. Neki nezahvaćen prostor, prosto neuhvatljiv. Ja sam samo na pragu, u predvorju, na prvoj stepenici zdanja, ja sam zapravo u Besmislu. Ja sam besmisao. N i s a m riječ. Ne zahvaćam ništa, ne shvaćam ništa. Ja sam NIŠTA.

Moja mati moli. Toliki mole. Oni se ne raspadaju kao ja, ne mrve, ne raspršuju. Unaprijed su omeđili svoj put. Sâmi, svojom voljom, ogradili su svoj prostor. Kažu da je Bog na kraju. To je njihov kamen-međaš, zid iza kojeg se dalje ne može, iza kojeg napokon više ništa nema . . . I GLEDAJU GA. Sami su postavili kamen, — i on ih ne tlači. Još ga klešu, zaobljuju, dotjeruju. Zamišljaju Lik. Vjeruju da je lijep. Pričinja im se dobar. Čak svemoguć, pravedan! Oni podižu oltar, grade svetišta. Njihove su kretnje odmjerene. Njihov je hod obred, napor — kult. Ne umaraju se. Ogradili su se tišinom. Kažu da je to govor Boga. U šutnji se ne čuje. Svejedno, nastoje mu omiljeti pjesmom. I oni imaju riječ. Nižu je bez kraja. Kažu da je to ljubav, pouzdanje, nježnost. Na kraju: molitva. I da Bog čuje. Vidi. Osjeća. Njihov Bog je Milost. Milosrđe kakvog na zemlji nema. Dali su i definiciju molitve . . . Njihovo božanstvo nije neuhvatljivo. Dodiruju ga. Šaptom i krikovima, uzdasima i suzama. I nije mu odvratno, ne znoji se, ne tali se. Naprotiv: raznježuje se od topline. Uzvraća osmijeh. S njima plače. Od ljubavi. Dobro mu je tako.

Njihov Bog ima još nešto od čega zaziru sva božanstva — i mala i velika, nakazna i lijepa. Ponizan je. Nepojmljivo! Daje se do samouništenja. Pretvara se u tanki okrugli komadić kruha. I sebe nazivlje Kruhom poslije kojeg se više ne gladuje. I ne žeđa.

Treba priznati: priča uistinu primamljiva. Nijedna bajka ne zamišlja veće metamorfoze, ne dostižu ovu u čaroliji . . . Tu se Bog spušta do čovjeka. Umanjuje se. Biva manji od čovjeka. Čovjek ga guta — i biva Bog. Svi koji ga blaguju bogovi su. I blatni, i ogrebeni. I kad zaudaraju od bijede. I kad su gladni. I kad mi se smuči da ih gledam.

Smiješno. Dođe mi da kunem. Ja nisam bog. Ni malen ni velik. Zašto me draže! Moj bog nije s njihovim u neprijateljstvu. Ni s njim Jedinim, ni s Njim umnoženim, — jer ga n e m a m. Ja naprosto nisam bog. Ne vjerujem ni u đavla. Ali me nešto demonski steže. Ne znam što. Svejedno. Htio bih da sâm budem bog. Makar najmanji. Da nemir bude manji, da tjeskoba bude blaža. Da je uopće nema.

Nazivaju ga ocem. Govore da je Stvoritelj. Da smo svi djeca. Njegovi stvorovi. Onda sam i ja dijete? Dijete N j e g o v o. Makar ga ne priznajem. Nemam zapravo ništa protiv Njega. Ne vidim ga. M e n i se nije objavio. Pa kako da mu budem sin!

Ipak, ovo s ocem nekako je ljepše, ljudskije . . . Ne udaljuje. Ne prisiljava me da pužem. Da klečim. Da, klečeći, sebe utiskujem u kamen. Pretpostavljam da me čuje. Otac takva poniženja ne zahtijeva. Otac zna i što mi treba prije nego ga zamolim. Otac me naprosto g l e d a.

Šteta da meni nije otac. J a sam ga se odrekao. Ne umijem ga osloviti. Zapravo, ne znam kako se zove. Njegovi sinovi, oni koji se još nisu odmetnuli, daju mu tisuću imena od milja. I boje ga se. I opet se Njemu vraćaju. Kažu da oprašta. Praštanjem obavezuje. Još čvršće veže. Da je bez njega nepodnošljivo. Najbolje se hvata na — ispovijed. Po njoj se objavljuje.

Ispovijed? Čudno. Meni je nezamisliva. Kleknuti treba. Puzajući osloboditi se g r i j e h a. Poistovjetiti se s prahom. Da O n prohoda. Da se očinski do mene spusti. Ne, to je odbojno. Nije u mojoj prirodi. A narav, ako me je rodio, on mi ju je i dao. Od njega sam je naslijedio. Najzad, kada bih na to i privolio, u svojoj se rani očistio, ostaje sjećanje. Ostaje pamet. On ne može očistiti misao. Ne može me prisiliti da zaboravim. On me ovakva, kakav sam sada, neće. S tragovima bludničenja na koži i ispod kože. Sa srcem koje se opijalo u bezumlju. S ohološću koja je bogove rušila, da bi zapremila više prostora pijedestalu za sebe. Ja sam, napokon, hulio. Vikao sam da ga nema. Da je odgovoran za nepravdu. Da je i meni krivac. Kriv je što se ne veselim. Što mi se izjalovljuju pothvati. Što sam obesnažen u volji. Što ne znam čemu na kraju stremim. I što sada do bola stežem pero i u papir zabadam kao u meso vlastito.

Smiješno. J A s e i s p o v i j e d a m ! . . . .

Zašto uopće pišem? Nešto tražim? Nešto ili nekoga? Onaj tko bi mi se oglasio barem jekom, morao bi bar nešto imati što umiruje. U savjesti? Opet t a riječ! Možda je bolje — Dobrota.

Progovori, navodni Bože. Ili, ako si svemoguć — i imaš pravo da budeš hirovit — samo do strpljivosti slušaj. I nemoj se sablazniti, kod Tebe barem ne može biti poze. Budi otac, jer to, jedino to, zamišljeni Bože, želim.

Oni koji su se već davno ustazali u saobraćanju s Tobom, spominju grijeh. Ne mogu ga mimoići. Kao da se bez njega ne može. Kao da ni Tebe ne bi bilo da njega nema.

G r i j e h. Omaklo mi se. Gadi mi se ta riječ. Pojmovno me ponizuje. Čutim je kao bolest. Kao zarazu. Rastače me. Okužen sam. Opasno je mene dodirnuti. Zaudaram. Od mene bježe . . . Sada, kada sam sebi dozvolio igru, slobodu da Te kao sugovornika gledam (vjeruj: bez namjere svetogrđa), ako postojiš, sa mnom raščljanjuj, šuljaj se, istražuj, — idi pod kožu, do kosti, zauzmi sav prostor u srcu. Dezinficiraj ako je bolest. U mozgu se utabori. S četom anđela, ako ih ima. Zarati protiv demonâ, ako su u meni. Ako sam opsjednut, protiv volje.

Čuj: ako jest grijeh, j a sam griješio, Nepoznati. J a sam Ti se rugao, besmisleno Te izazivao na dvoboj. A nisam Te vidio, nisam Te gledao. Nisam dopustio sebi pretpostavku da postojiš. Ti se možda nisi uopće na mene obazirao. Napokon: odmetnuo sam se. Između Tebe i mene bila je praznina. Ne bijaše ništa što bi nas spojilo. Ako je grijeh strah, vjerujem da postoji. Ako je krivnja sumnja, ne mogu je zanijekati. Ako je prijestup tjeskoba, prihvaćam ga kao bolno najprisutnijeg. Bože, ako jesi, oslobodi me.

Ako je najgori, i ranjava, smrt je. Mora da je Smrt. Uvijek je na kraju. I iza privida radosti. I iza slutnje ljubavi. Sve prolaze zatvara. Osovljuje se iz dvora nade. Zvijezde zamagljuje. Muči me, nepoznati Bože.

Vidiš, poigravao sam se s Tobom. Ne htjedoh Te priznati ravnopravnim u igri. Durio sam se na pomisao da je itko od mene veći. A barem želja je bila čista. Htjela je sav svijet iskupiti. Bar su trenuci bili sveti. Zamišljao sam svemir i zemlju kao ljubav. Svaka bi ljudska jedinka bila radost. Ni molitva ne bi bila potrebna. Sklad sebi dostaje. Bog je, mišljah, potreba nesavršenstva. Kad smo razrovani u sebi.

Čudno, kako me smrt nije ranije gurnula k Tebi. Ako je more, postoji obala. Pučina bez kraja nije rješenje. Ni rasulo, ništavilo, ni smiraj bez srca. Nisam se mogao miriti s nepostojanjem. S postojanjem bez m o j e svijesti. I sebe sam odabrao za boga. Nije uspjelo. Boga ne boli, bog nije zaražen, bog ne strahuje. Nema boga, — rekoh misli umornoj od penjanja, ojađenoj uranjanjem. Napokon, gdje sam istraživao? Pustošio sam u sebi. U svome tijelu. U svojoj zamišljenoj duši. Ne mogoh dalje.

Priznat ću: ovu sam noć odabrao za ubojstvo. Umorstvo sebe. Za posljednji trenutak, vidiš, okružio sam se dekorom: vani su zvijezde. Pod slabim osvjetljenjem mjesečine istiskujem srce. Htio bih da iz njega plane svjetlo. Prozor je otvoren. Vidljivost slaba. Noć ulazi u sobu. I more. Na dohvat moje ruke nije lubanja. Ne dogorijeva svijeća. Nisam mistik. Previše ćutim s v o j skelet, krv koja se u propinjanju gasi. Još ne znam što ću. Ako postojiš, svoje znanje ulij u mene. Učini da vidim da li išta ostaje iza lešine, da li je srce zadržalo barem iskru da nad ugasnućem života plane.

Ne mirim se, Nepoznati. Ne nazovi me kukavicom. Pred sobom već jesam. Znaš li što se radi s noći, da li je moguće ukloniti je. Ono što vani svijetli, ne dostaje. Zvijezde zavode pjesnika. Ovu vatru očajnika samo vatra neugasiva gasi.

Pročitao sam negdje da sebe nazivlješ Oganj. Sebe ili svog Sina, svejedno. Sada si preda mnom. Pretpostavljam da jesi. Uostalom, odabrah Te za posljednji razgovor — i T i odluči. Ako jesi, nametni mi se . . .

Moja mati moli. Čudno kako sada čujem. Gledam je iz djetinstva. Kao da je djetinjstvo u meni. Krunicom sklapa ruke . . . Ne gleda gore . . . Pognute glave, rukama priklonjene, izgovara nešto meni nerazumljivo. Kao ljubav. U svakom slučaju povjerenje. Nekoga zove. Čini se zapravo da razgovara. Nije umorna od riječi. Ponavlja ih kao da je liječe. Ne sjećam se što. Upamtio sam samo: Oče. Dalje ne znam.

Otac? Opet O n. Možda je izazov u zvijezdi? Možda umor. Daleka sjena djetinjstva. Pričinja mi se? Predugo bdijem. Zašto me uznemiruje! Postoji? . . . Mora da postoji. Rodio je oca moga oca. U prapočetku. Zato j e s a m. Voli me. Dao mi je Zemlju. Ne pitam kakav je. Ako je otac, ne može zanijekati ljubav. Moja put njegova je. Moja krv ima zametak u Njegovoj. Ima dušu. Misli. Pozna me.

Ne haluciniram. Ne bulaznim.

Moja mati moli. Prepoznaje Ga. U molitvi. U njoj vraća Ga sebi. On je potiče na povjerenje. Kako sam mogao zaboraviti! . . . Sada se prisjećam: »Oče naš koji jesi« . . .

Otac j e s t. Jer rađa, jer se daje. Njegovo je ime sveopće. On je prostor. On je vrijeme. Uz njega dobro je b i t i. I slab, i nemoćan. Na početku je — i na kraju. Nisam sam. Ako me je rodio, htio je da postojim. U Njemu jesam, dišem, volim. Makar Ga ne oslovljavao. Makar Mu izmicao. On je ovdje. Ako sebe nasilno smrvim, mimoišavši Ga, o Njega ću se okrznuti, s Njime ću se sudariti. M o j je grob. On je nepovrediv, nepresušiv, neugasiv. Ako sebe uništim, j a ću biti pepeo. On ostaje. Vatra. Plamen. Toplina. Od Njega je sunce. I zvijezde su gore rasute da naslutim Njegov pogled.

Sebe gazim. Ne Njega. On ne želi da budem prah, blato, rasulo, praznina. S iskrom Njegova duha!

Ako postoji, ako jest Otac, — ja sam dijete. I rastem. Jačam pod Njegovim pogledom. Negdje me čeka. Naš se susret m o r a dogoditi. Samo se trenutačno sakrio. I s a d a me gleda. Ne može dozvoliti smrt . . .

Oče, ako j e s i, odgodi je. Ja sam je odabrao — u očaju. Iz besmisla u sebi. Iz nesposobnosti da gledam. Nisam osluškivao srce.

Mora da si negdje. Čuješ me. Želiš me čuti. Bit ćeš nježan ako Te molim.

Ti, koji JESI, nauči me govoriti — Tebi. Vidiš: zaklinjem Te da mi se otkriješ. Uvjeri me da me čuješ. Ti koji si slušao moju majku i usmjeravao volju oca moga oca, razgrni zviježđe u ovoj noći koju izabrah za samouništenje. Pokaži da si Otac. Zapovijedi srcu da ne umre. Sklopi moje ruke. Možda će Nebo zadržati.

Oče, mora da postojiš. Od Tebe sam. Ako je riječ molitva, ja v e ć molim. Gledaj kako se mučim izvlačeći iz sebe glas. Utabori se u srcu. Još imam razum. Ne halucinira . . . U djetinjstvu, još davnije, imao je moć promatrati čudo. Dobrotu, ako je to točnije.

Budi na straži. Odgodi smrt. Smrti nema . . . Ne želim je. Bojim se. Ti me čuješ.

Liljana MATKOVIĆ

Sred ovog mora patnji

ne mogu ništa za sebe moliti, Bože. Moja molitva juri k Tebi poput bujice koja nema izvora ni u kakvim željama, nego u posvemašnjem Povjerenju. Znam da ćeš Ti usmjeriti svu njenu silinu. Kad bih bilo što posebno molila za sebe, nalikovala bih čovjeku koji u zamršenom i posve nepoznatom labirintu pokušava davati savjete svom sigurnom i pouzdanom vodiču. Ovako, unatoč strminama i ponorima, vedro koračam.

Kriste, ne želim da mi o tebi govore

učeni mudraci, hladna srca, koji znaju svaku pojedinost iz Tvog života, a ne zanimaju ih životi bližnjih. Biblija im je u malom prstu, a zijevaju pred teškoćama svoga brata. Ne želim da mi o Tebi govore ljudi za koje je kršćanstvo izletište u kojem se ugodno časka i gradi spomenik vlastitoj mudrosti. Umjesto da služe Tebi, traže da Ti služiš njima. Neka mi onda radije o Tebi govore zvijezde, šume, mora . . . i svi koji Te u djelima svojim nose.

Iz zbirke »**Ti nisi sišao s križa**«

Veljko VUČETIĆ

Nenadana bol

Čišćenje je bolno, kao da ne možemo preboljeti učinjeno. Obezvređenje rastače i vodi k poniznosti.

Izgleda da duša neprimjetno nestaje, ali ona će ponovno uskrsnuti: to je pradavno obećanje! Svaki kataklizam u duši blagoslovljen je, makar razorio sve sile tijela. Ono će brzo odahnuti i zasjati novom harmonijom. Kao da je nemoguće bivati u isti mah bez duhovnog veselja i krivnje koja nas opet vodi k poniznosti i čišćenju.

Je li moguće nekoga osuđivati? Mislim da je to moguće jedino prema sebi. Pa ipak, i ne hoteći, osuđivao sam i prezirao! A to bi trebalo isključiti jer smo stalno na rubu skokova u tamu u koju upadamo. Iz duhovnog veselja u postiđenje.

Neka je blagoslovljena pravednikova kudba! Ali i duhovna samoholost i prezadovoljstvo samim sobom uzrokuje blisko postiđenje.

Ljubav mi se jutros otkrila iz nekih tekstova kao misterij koji mi nije bio poznat. Kao da mi se ukazao čitav budući život na putu usavršavanja, onog boja ka konačnoj pobjedi.

Taj vrhunski oblik ljubavi je u stvari rođenje drugih našom smišljenom intervencijom, ali to su božanski trenuci jer sam Bog djeluje tada u nama i u bližnjemu.

To je onaj put prema budućnosti koji plaši svojim strmenima od straha da ga ne dostignemo zbog umornosti i tromosti koje su uporne i krajnje nasilne. Koliko mrtvog koje treba sagorjeti! Koliko mrtvih susreta, jer zbog nemoći nismo u stanju da aktivno volimo.

Ali potreban je i bič da raščisti mrtvo tkivo!

Koliko je strašan čas kada je biće pozvano da uđe u tamnu noć duše, ali bez nje nema prolaza k većem rasvjetljenju.

Suočavanja, strahovi, bojazni, to podlo osjećanje ljudskog obzira treba zbrisati sa svojeg nutarnjeg obzorja. Treba slijediti vlastiti zov i raspeti vlastito Djelo.

Čini se da mučnina koja grize nutrinu nije kreposna i da sam Satana mlazi moždanu kalotu sumporom. Pa ipak sve ove sablasti iščezavaju s dobrim snom i krepkim tijelom kada se ponovno iz glave žare krijesnice. Onaj silni vjetar koji me budi u snu ili zori! Oni dani oluje i nevremena kada sam lutao marjanskim pejzažima u nekom čudnom i višem transu! Gdje ste sada?

Prizivam taj veliki tren samoće i osame kada će se svaka nit iz zaborava okrijesiti novim žarom.

Pero moje, klizi i zbriši mrtvo u meni, razbij okove strave i jedan mali osmijeh nek zatalasa usnama.

Ždralovi

Na tramvaj dugo čeka senjora
na Katalani. Ulazi svijet*
u kola. Senjora čekat još mora:
stigla je Quinta — Petica — Pet.

Tramvaj zvan čežnja vozi senjoru,
sad kljunom siječe Španije drum.
Po maglenom nebeskom moru
čuje se krila čaroban šum.

Senjora ima crn šešir novi.
Kondukter daje zvonom signal.
Jato visoko žuboreć plovi,
krikove pušta predvodnik ždral.

Škripe kotači. I zvonce zvoni.
Ulaze kola u zavoj taj čas.
U u mom srcu divno romoni
otegnut i ljupki ždralova glas!

Tramvaj zvan žudnja vozi već dugo.
Kuda to vozi? Senjora zna.
I zar preosta meni što drugo?:
na Katalunji siđoh i ja.

U mome srcu odveć je žara
u ovaj vedri proljetni dan. —
Koliko živi ovdje stanara!
Kako pogodit sad njezin stan?

Želim znat ime divne senjore
pa hvatam rukom za Imenik.
A svuda se modro razlilo more.
Blizu sad čujem ždralova klik.

Imenik listam, naderan krajem,
ko telepata, u lakom snu.
Žudjenoj ime već prepoznajem.
Šumore krika u neba dnu.

»Tko zove?« — Kao dašak lahora
čujem joj mek i baršunast glas. —
Ždralovi lete! I sviće zora!
Ždralovi rujni donose spas.

* S malog trga Katalane (Plaza Catalana) koji se nalazi blizu ulice Monsserat, vozi tramvaj broj 5 (Quinta) na trg Kataljunje (Plaza Cataluna), centralni, najveći trg Barcelone.

Raboni

Marijo Magdaleno,
do skrajnosti vjerna ženo,
u dubini tvog oka
zrcali se tuga duboka;
pa, dok Ga napuštaju svi,
ne ostavljaš Ga ti,
već beskrajne roniš suze
za Onim što smrt ti ga uze.

Ja volim tu vjernost duboku
u, od besanice,
upalom ti oku;
i volim ti blijedo lice,
i ruke što pomasti nose,
i tvoje kose,
svijetle,
što mu noge otirahu svete.

I, jer si Ga voljela vruće,
tebi se prvoj objavio
i, presretnoj javio
svoje Uskrsnuće.
I ti si, na travu kao svila,
u jutro modrog aprila,
pred noge Mu pala,
i milo »Raboni!« Ga zvala.

Izmoli nam da slijedimo Krista
kroz iskušenja trista;
i da nam se duši objavi,
u svojoj Uskrsnoj Slavi:
da i naš zanosni poklič
odjekne, kao i tvoj:
»Raboni — Učitelju moj!«

Karneval

Večeras je opojna noć,
časovi grijeha i strasti;
noćas će koji cvijet,
ko anđeo nevin i svet,
s grana duše pasti.

Noćas su časovi nemira,
pod titrajem zvijezda svemira
mnoga će ranjena poći,
i mnogi će svoju bol
čeznutljivoj kazati noći.

Harmonika cvili u veljačku noć,
pa svakoga vuče, ko magična moć.
Harmonika gudi, a selo ko val,
za njom se propinje, hiti na bal.

I luduje Karneval
i ori se svirka i bal . . .
Vrte se parovi u okrug sale
— vrte se male
i velike strasti.
Molim se,
bojim se:
— Noćas će koji cvijet,
ko anđeo nevin i svet,
u glibove grijeha pasti;
ko što se badema grane,
bijelog cvijeća pune,
noćas u glibove trune.

Azili duha

MOLIM oproštenje za sebe —
za ovu Planetu od jučer — danas i za Sutra!

Ti trzaji — bjegovi — nestanci i povraci unatrag,
to traženje i hodanje stazama i putovima,
cestama i stradama, kolnicima, kolosijecima i
magistralama . . .
Molim Sudbinu svoju da kriknem uvis,
u zrak — da sparam oblake i privučem Sunce
bogobojazno i dostojanstveno i da se obranim od
kiše, mraza i oborina . . .

Molim sebe, da se izaberem u košmaru ispisanih papira
i da se obistinim viđen u naporima drugih.
Vrleti u meni! . . .

I pijanstvo Duha da osvijetlim!
Srcem i dušom da se nađem u dimu grada,
što struji kao krila u zraku svemira . . .

Pustinjak.

Pamtivijek da gledam i — da snađem za sebe Grožđe,
pa da vas sve pozovem u

VINOGRAD NACIJE! . . .

Vlado PANDŽIĆ

Neva iz Frankfurta

— Viduša! Viduša! Evo ti pismo! — pozivala je Meduša pred kuću Ikanovu ženu koja je uređivala kuhinju i spremala ručak. — Dade mi ga poštar. Njemu se žuri.

— O, hvala ti, Meduša! Bit će da mi je od mog Jozice, moje medenice... Ikane, evo pisma! — radosno je obavijestila Ikana..

Ikan je sjedio uz toplu peć u svojoj sobi, pijuckao crno vino i nešto po svom starom običaju duboko razmišljao.

— Traži nekoga pa neka ti pročita! Ja ne vidim. Naočale su mi se razbile i bez njih ne mogu, a ti, hvala Bogu, i ne znaš čitati — reče ženi bez nekog uočljivijeg zanimanja.

Bez čekanja Viduša ode odmah k Ferdi Tominom, dugogodišnjem studentu, a u novije vrijeme spretnom šverceru duhana i njemačkih maraka. Čita on pismo Viduši, a ona blijedi. No, kad ga je dočitao do kraja, vrati joj se rumenilo i preradosno se nasmija. Njen drugi sin, najmlađe dijete, dovodi nevjestu iz Frankfurta gdje je na radu od prošle godine. Stariji njen sin je oženjen i živi u Splitu, a kći je udata, ima troje djece i živi u Mostaru. Jozica joj je nekako najbliži srcu. Nikada se nije tako sretno osjećala, iako se nekako u sebi malo bojala: nije naša ženska, iz tuđeg je svijeta, gospodskog.

Do naveče se po cijelim Bišićima razglasilo da Jozica Ikanov dovodi Njemicu. Svake večeri u Ikanovoj kući je sijalo, ali nikada ne dođe čeljadi kao tada. Pametan je i pošten čovjek Ikan, mudrac starog kova, velikog životnog iskustva, svega vidio i proživio u svojih sedamdeset godina. Zna on lijepo pričati i gusliti i zapjevati. Većina ipak dođe vidjeti u kakvom raspoloženju Ikan očekuje nevjestu. Zanimljivo je bilo i stoga što se za Jozicu mislilo da se neće nikada ženiti. Primicao se tridesetoj, a ponašanje mu je bilo čudno, pa se Ikan na njegov račun često šalio. Nije Ikan nikoga žalio u šali, volio je nasmijavati, ali je znao ljude i rasplakati. Veselio se dok su mu mlađi pričali što ima novo u svijetu. Zanimalo ga jesu li doživjeli kakvih neugodnosti, kakva moda iz Pariza nadolazi, jesu li Nijemci zadržali što od svoga iz davnina primjetnog borbenog duha i misle li sastaviti svoje dvije države. Nije on od onih staraca koji mrze sve što mladi svijet naziva modom. Ljuti se na svoju Vidušu, Jozu, kako je on obično zove krsnim imenom, i na druge babe koje gledaju s neprikrivenom mržnjom na pojedine naglašene znakove takozvane modernosti:

— Babe! Zavežite! Svaka nova mladost donese i nešto novo, nešto svoga, neuobičajenoga, pa ako vam se ne sviđa, a vi okrenite od današnje mladeži svoje sijede, rupcem pokrivene glave, s prorijeđenom kosom na drugu stranu... Oduvijek su mladi bili drugačiji od svojih starijih. Protiva sam zlu, a ako je nešto novo i dobro, ja sam za. A Bog vam u pametnim stvarima već jedanput pomogao, niste li vi u svojoj mladosti, kad ste cvjetale poput svibanjskih ruža, radile što vaši roditelji nisu? Moje roditelje, a i moje žene roditelje, zasigurno znam, sastavili su, oženili njihovi roditelji. Tako se radilo u to vrijeme. A je li, Joza, s nama tako bilo? Nije! Ti si mene voljela, a eto, i ja tebe...

— Ne govori, stari, svašta! Može ti ta tvoja mladež izići na vrh glave sa svojom »dobrotom«. Šuti! Mogu ljudi pomisliti večeras, nekako si previše govorljiv, da te pamet napušta od prevelike radosti što dobivaš još jednu nevjestu. O čemu sad ti pričaš? — usprotivi se Joza njegovim riječima.

— Voljeli smo se, pa što? Ništa loše! Zato sam te i uzeo. I tvoji i moji roditelji jedva su se poznavali kad su se vjenčali, a ja sam k tebi...

Digne se Joza sa stolice i krene prema vratima:

— Ušuti! Stari... skoro da ti reknem, da si poludio!

— Šuti, Joza, kakva sam ja budala, pa nisi zar takva da bi se svezala za budalu — nabacuje Ikan.

— Pamet si, izgleda, počeo gubiti pa snavljaš ono što vragu pade na pamet. Misliš da će ti netko povjerovati. Dok si bio pametan, moglo se s tobom pametno. Neću te više slušati! Moram izići iz kuće, dok te tvoje snavljanje prođe. Možda si i pijan? — I tako dođe Joza do vrata, ali ne izlazi.

Ikan se smije, pa opet:

— Eto, metni ti ruku na srce, a ja hoću...

— Velim ti, stari, zaveži, i dođi k sebi. Nećeš ga ti meni više toliko piti da moram izlaziti iz svoje kuće. Sramotiš nam pred starost kuću svojim petljanjima.

— Kad si čuvala u brdu koze — nastavlja Ikan — često sam za neke dvije godine dolazio k tebi. Malo smo razgovarali. I u tom se sastojalo naše voljenje. Ništa u tome loše... Hoću ispričati mladeži kako je bilo tada.

— Lažeš i to! — razljutila se Joza. — Sve je bilo u tome što smo se nekoliko puta pogledali pred crkvom... Ali sto puta više si ti pogledao u mene, nego ja u tebe.

Mlađa čeljad se smije, odobrava Ikanu, zaustavlja Jozu da ne izlazi iz kuće. Stariji, ozbiljniji, tek s vremena na vrijeme prateći prepirku između domaćina i domaćice, navlačili su osmjeh na lice.

— A kad to dolaze tvoji? — ubacuje se u razgovor Biluša.

— Sutra, navečer! — Viduša će.

— A čime će se dovesti? Svojim autom? — opet će Biluša.

— Neće! Neće! Iako imaju svoj auto. Čitao sam ja pismo — Ferdo odgovori umjesto Viduše i Ikana. — Dolaze vlakom, spavaćim kolima. Putovanje će im biti tako manje zamorno. Iz Mostara će kući taksijem.

— E, iako mi niste rod, ali eto kao prijatelji smo, i komšije, pa hoću reći da mi nije drago što se voze spavaćim kolima. Nikada se vozila nisam, ali eto... Jesu li vjenčani? — zanima još Bilušu.

Viduša sluša, pa zatim rukama, kao da se od nečeg brani, a lice joj dobi boju ljute paprike:

— Biluša, ti meni tako! Znam te dobro! Znam ja svoj posao. Čim mi je Ferdo pročitao pismo, otišla sam k fratru. I rekla mu da mi nije drago što mi sin dovodi ženu, a ne znam jesu li vjenčani. A on će meni: »Ne brini, Joza, i ja sam dobio danas službenu obavijest da ti se sin vjenčao«. I nije, da znaš, moj Jozica prekršio stare običaje... Imaš ti i svojih, Biluša, poslova pa se o njima brini.

— Polako žene! Polakooo! — umiruje Ikan.

Poslije kratke stanke javi se neka djevojka:

— Ikane, je li ti nevjesta plava ili crna?

— Ma plava, kakva bi drugačija i bila kad je Njemica. Njih je šest puta više plavih nego crnih — razjašnjava Markan Ićušić, crn, debel, čovjek koji je desetak godina u Njemačkoj na radu.

— Ne znam! — smješi se Ikan. — Vidjeli su je neki naši s Jozicom pa mi kažu da je jedan dan crna, drugi plava, treći crvena... Ili lažu ili pravo kažu. Mijenja kosu, što li. Meni je svejedno. Kad je Jozica hoće, neka mu bude. A kad je žensko, sigurno da ima...

— A što li ćeš opet tim svojim poganim jezikom lupnuti? — vrti glavom Joza.

— ... dug jezik kao i moja i druge žene — nadodaje Ikan.

Raspredalo se na sijelu još jedan sat o koječemu. Ferdo je pokušao naučiti Ikana i Vidušu nekoliko njemačkih riječi, za svaki slučaj, kako on to reče, a zatim se raziđoše svojim kućama.

Izjutra pristiže rodbina sa svih strana. Došao je i stariji sin sa ženom, pa kći i zet. Cijeli dan proteče u pripremanju. Muški su uređivali dvorište, cijepali drva, nalijevali vino u pletenke, donosili stolove, a ženske su bile zauzete kuhanjem. Dolazak mladenaca prema pismu predviđen je oko pet poslije podne, a već oko četiri bilo je puno dvorište radoznalog svijeta iz čitavog sela.

Nešto poslije pet, pojavi se na cesti podno sela auto. Dva-tri puta zatrubi, pa iako u selu tijekom prosinca ima puno automobila, začas se uspostavilo da to pristiže Jozica sa svojom Njemicom. Nastade gurkanje, svatko bi u želji da bolje vidi nevjestu htio bliže kućnih vrata. Ikan i Viduša na vratima, sa strane sin i kći. Viduša popravi pregaču, stegnu rubac, prekrsti se, pogleda molećivo u nebo. Domalo, evo i auta pred kuću. Vozač naprijed, njih dvoje otraga. Jozica izlazi prvi, glasno pozdravlja okupljene. Držeći ga za ruku izvuče se sa sjedala nevjesta, mršava, žutokosa ženska. Jozica se izljubi s roditeljima, bratom i sestrom, a tako učini i mlada neva. Potom uđoše u kuću. U narodu žagor.

— Mogao je Jozica i bolju naći u Bišićima — veli jedna žena. — Nije trebao dovoditi čak iz Njemačke.

— Ovakve je žute kose, pričali su mi, i druga žena Martina Kuburića što je ima u Njemačkoj — nabacuje druga.

— Malo je Jozica i postario, pa koja bi ga djevojka u selu htjela — tvrdi neka mlađa djevojka na kojoj bi se reklo da ne zna usta otvoriti.

— Svaka bi ga htjela, a ti bi na koljenima dolazila k njemu da te je zaprosio — usprotivi se jedna Jozičina rođaka.

— Njegova žena njegova sreća! — veli stari udovac Pušo.

— Tko se od žene usrećio? — nadglasa sve šezdesetogodišnji neženja Drale. — Žene su proklete. Ta zar Eva Adamu nije zagorčila, a i nama njihovim nasljednicima. Sva zla na svijetu potekla su od žene.

— Ne prtljaj, Drale! — smirivajući će Vice. — Gdje je zla, tu je i dobra, i obratno. Nikad nije jedno bez drugoga. Promisli se. Onda znači da je i svako dobro ženska zasluga.

U najvećoj sobi u prizemlju zasjeli su mladenci i tridesetak uzvanika: rodbina i Jozičinih pet-šest prijatelja. Oni ispred kuće počašćeni su kolačima i pićem, te se počeše razilaziti. Ikan je sjeo uz nevjestu a Viduša s Jozičine strane. Prije jela Ikan je ispred svih molio, a poslije jela opet je prvi govorio:

— Dragi sine i draga nevjesta, sretan sam što ste zdravo stigli u naš dom. Ovo mi je najsretniji dan u životu. Jozica mi je najmlađe dijete, ostario sam pa ćete me razumjeti... Živjeli mi! — podigne čašu s vinom, nazdravi sinu, ženi, nevjesti i ostalima pa ispije do dna. Okrenu se na sve četiri strane i spazi da i nevjesta isprazni svoju čašu. Osjeti začuđenje i podrugljive poglede. Nakon Ikanovih riječi diže se Jozica:

— Sretan sam što sam među svojima sa svojom dragom ženom. Zahvalan sam vam na ovoj dobrodošlici! Živjeli!

Čaše se opet isprazniše. Ikan se uznemirio. Prekopava džepove. Izvuče kesu s duhanom. Smota cigaru i pripali. Mlada neva gleda, nasmiješi se, izvuče iz svoje tašnice kutiju cigareta i migom ruke pokaza Ikanu da bi željela da joj pripali. Ikan na sto muka. Vrlo mu neobično, kao da se zemlja preokrenula, osjeti poglede sa svih strana, kvrcnu šibicom i pripali joj, nije vidio drugoga izlaza. Njena tašna skliznu pod stol na Ikanovu stranu, ali je ona ne podiže. Poslije par časaka dohvati je Jozica govoreći:

— Ćaća, uči se redu, dami treba biti uvijek na usluzi.

Ikan zaključi da bi trebalo sinu nešto odgovoriti, ako još misli sačuvati svoj ugled, no grlo ga izdaje, ali ipak progovori:

— Da! Je, je! Ali, što mogu kada je mene žena posluživala, pa eto...

— Ma pustimo to, ćaća, ja tako, ništa — prekida ga Jozica. — Hoću reći — podiže glas — da moja žena slabo razumije naš jezik, ali mi je rekla da je ovo sve veseli. Ona zna tek nekoliko naših riječi, malo sam je učio... pa će reći da čujete što zna. — Sjede i nagovori ženu, koja kao da je to i očekivala, te odmah ustade.

— Draga moja ćaća i mater! — zatim ispije još jednu čašu, a Viduša kad to ugleda, priklopi oči kao umirući. — Puno piti! — nastavlja mlada neva — Puno jesti! —zatim razmisli i pogleda Jozicu — Ništa... raditi!

Jozica se nasmija, a i drugi prihvatiše. Netko kroz smijeh promrmlja:

— Dobro govori! Dobro!

Kroz hodnik kuharice prenesoše ovna na ražnju, pa kad to ugleda mlada neva, nastavi više gukati nego govoriti:

— Janje jesti! Janje jesti!

— Ovca! Ovca! — šapće joj Jozica kroz smijeh.

— Ovca jesti! Ovca jesti! — smijucka se ona i sjeda.

Jozica utišava smijeh nazočnih i s očitim zadovoljstvom prozbori:

— Kako sam i rekao, malo sam učio svoju ženu govoriti naški. Ali, presretan sam što ipak zna ponešto i nadam se da će uskoro i bolje. Bit ću tada još sretniji!

Razbistrilo se Ikanu u glavi, došao k sebi, pa će sinu:

— Sine, ti govoriš što i misliš! Eh, vremena se potpuno promijenila... Ja sam bio sretniji što mi je žena manje govorila.

Ante BAČIĆ FRATRIĆ

Oči

Uz jezivo zavijanje sirene auto Crvenog križa žurno je grabio asfalt izolskih ulica na putu u bolnicu. U bolničkom dvorištu auto se naglo zaustavi i šofer Gverino s bolničarom Franjom užurbano iznesoše nosila s ranjenikom bolničkim stubištem u sobu dežurnog liječnika. Čim su nosila unesena, sestra Polona upita:

— Koga ste nam donijeli?

— Anteta — odgovori Franjo.

— Kojega Anteta? — zapita dr Roš.

— Dalmatinca.

Na to dr Roš pristupi nosilima, pogleda u ranjenika i zapita ga:

— Jesi li ti, Ante?

— A evo . . . jesam — podrhtavajućim glasom odgovori ranjenik.

— Što se dogodilo? — pitao je liječnik dok je pregledao rane.

— Karambol — reče Gverino.

Pregledavajući rane, liječnik reče prisutnima:

— Obraz je ispraskan, ali ne dosta. Da vidimo odakle toliko krvarenje. Oči . . . Oko je strahovito izmrcvareno. Sestre, hitno pripremite operacijski stol da sašijemo rane na licu. Treba žurno zvati očni odjel u Piranu. Polonica, odmah mu dajte injekciju protiv krvarenja i tetanusa. Dok ja »skrpam« ogrebotine na licu, vi odmah nazovite Piran.

Na liječnikovu riječ, sestra pozove očni odjel, ali s druge strane žice nije bilo nikakva glasa.

U međuvremenu dr Roš završi šivanje lica i sam primi slušalicu u ruke. Za to vrijeme ranjenika su odveli na röntgen.

— Halo, očni; halo, očni! — nestrpljivo je zvao dr Roš.

Iza kraće stanke s druge strane žice oglasi se ženski glas:

— Ovdje očni odjel bolnice Piran. Govori sestra Meri. Tko zove?

— Dr Roš s kirurgije Izola. Sestro, je li doktor u bolnici?

— Nije. U Umagu je, u Domu narodnog zdravlja. Ima preglede.

— Slušajte! Pozovite ga odmah i recite mu da je rekao dr Roš da ima jednog ranjenika kojemu treba žurno operirati oko. Molim vas, zovite odmah, jer je situacija vrlo kritična.

— Dobro. Čim dobijem vezu s Umagom, odmah ću vas nazvati. Budite u blizini telefona.

I

— Doktore, evo röntgenskih slika — pružajući mu ih, reče bolničar.

Pomnjivo pregladavajući röntgenske snimke, dr Roš reče prisutnima:

— čudno. Da nije ranjeno oko, mogao bi odmah kući. Kako vidim, drugih lomova nema.

Obraćajući se ranjeniku, zapita ga:

— Čudan karambol?! Kako se to dogodilo; znaš li to opisati; možeš li govoriti?

— Pokušat ću, doktore . . .

U trenutku kad sam autom izišao iz perivoja, počelo je rositi. Iako sam vjerovao da će kiša prestati, ipak sam, za svaki slučaj, uzeo kišobran i paket s rubljem da ga odnesem na pranje. Ušao sam u svoga sivonju i polako krenuo. Vozio sam lagano u drugoj. Čini mi se oko 35 km na sat . . . Kad sam ušao u zavoj ispred »Reševalne postaje«, naglo sam osjetio da su me stražnji kotači zanijeli i zatim udarac u drvo. Auto je počeo kliziti. Da izbjegnem izravni udarac u stablo, naglo sam zavio volan udesno i skrenuo na pločnik, računajući da ću, čim pristupim rubu pločnika, dignuti ručnu kočnicu i blokirati kotače. Kako to nisam uspio i kako sam udario u zid i glavom u čelno staklo, ne bih znao objasniti jer se sve to zbilo u tren oka. Samo ne mogu razumjeti kako sam mogao biti razrezan od originalnog s e k u r i t a kad svi tvrde da to staklo ne smije rezati . . .

— U redu, Ante! Ne umaraj se! Sve će biti dobro — reče dr Roš.

II

— Halo, Umag; halo, Umag! — zvala je iz Pirana sestra Meri.

— Ovdje Dom narodnog zdravlja Umag. Tko zove?

— Očni odjel iz Pirana. Sestra Meri. Čujte, sestro, dajte mi dra Zajca. Hitno je!

— Doktore, zovu vas iz piranske bolnice. Kažu da je hitno. Izvolite!

— Dr Zajc kod aparata. Jeste li vi, Meri?

— Gospodine doktore! Dr Roš je telefonirao iz Izole da imaju jednoga ranjenika koji je nastradao u karambolu i kojemu treba žurno operirati oko. Naglasio je da je stanje kritično.

— Meri! Smjesta ću se vratiti. Najkasnije za pol sata sam tamo. Izvijesti sestru Marinku da odmah pripremi sve potrebno za operaciju.

— U redu, doktore — reče Meri i odmah stade zvati Izolu.

— Halo, dr Roš. Sestra Meri zove.

— Da. Jeste li dobili doktora, sestro?

— Doktor Zajc je javio da će biti za pola sata u Piranu. Pošaljite ranjenika k nama.

— Hvala, sestro — reče liječnik i obrati se bolničarima:

— Pomnjivo ga položite na nosila i pazite da mu glava miruje. Ovdje su njegovi papiri koje ćete predati sestri u Piranu.

Gverino i Frane prime ranjenika, lagano ga polože na nosila te ga oprezno unesoše u auto. Prije nego što su se vrata zatvorila, Ante je čuo kako mu dr Roš i Polonica dovikuju na pozdrav:

— Sretno, Ante! Budi odvažan i sve će se dobro svršiti.

III

Doktor Franc Zajc žurno napusti Dom narodnog zdravlja i uđe u svoj auto, žureći u Piran.

U isto vrijeme auto Crvenog križa napusti bolničko dvorište i uz ponovno jezivo zavijanje sirene upozori vozače na cesti Koper-Piran da se žurno sklone u stranu. Šofer je žurio, malo pazeći na prometne oznake na cesti, jer je bio duboko svjestan kako svaka minuta u ovom kritičnom trenutku za ranjenikove oči znači spas!

I dok su kotači auta grabili cestni asfalt, u piranskoj bolnici sestre su žurno pripremale operacijsku sobu.

Konačno je stigla i sestra Marinka, desna ruka dra Zajca, i s pomoću džepne svjetiljke pogleda u ranjenikovo oko:

— Joj za Boga, kakav je ovo slučaj. Čitavo je oko prepolovljeno. Sve mi se čini da će ova operacija biti tvrdi orah — reče sestra ostalima.

— Čini mi se da je doktor došao jer čujem zvuk motora njegova auta — reče Marija.

I zaista, nije prošlo ni pola sata a liječnik je već bio u bolnici.

— Gdje je taj ranjenik? — sav zadihan zapita dr Zajc.

— Ovdje je, doktore — reče Marinka.

— No, da vidimo što je na stvari. — Svijetleći u ranjeno oko, liječnik nastavi: — Strašno! Čudno je da oko nije iscurilo. Oko je skoro prepolovljeno. — A tada, obraćajući se izravno ranjeniku, reče: — Ljudi vele da Bog jedini čini čudesa. Ja ću napraviti sve što bude u mojoj moći, no od mene ne očekujte čudo jer ja nisam Bog. U ovom slučaju vrlo je teško nešto konkretno obećati.

A onda će sestrama:

— Presvucite ga u našu spavaćicu i pripremite za operaciju. Dajte mu sve potrebne injekcije. Da li se instrumenti kuhaju, Marinka?

— Da, sve sam pripremila.

— Dok se ja pripremim, unesite ga u operacijsku dvoranu i pripremite bocu s kisikom.

Za tren oka Ante je bio položen na nosila i unesen u operacijsku dvoranu u kojoj su ga položili na operacijski stol.

— Bocu s kisikom postavite bliže. Cjevčicu mu postavite blizu nosa. Pazite da mu ne pritiskate sašivena mjesta. Marija, jeste li spremni? Marinka, možemo li započeti?

— Spremni smo, doktore, možemo!

— Upalite crveno svjetlo na vratima, »ulaz zabranjen — operacija«.

— Svjetlo upaljeno, doktore — reče Marija.

— Dakle, počnimo!

A tada reče ranjeniku:

— Od vašega držanja uvelike zavisi uspjeh operacije. Zato i ne pokušavajte micati se. Budite apsolutno mirni i radite ono što vam ja rečem. Ne treba da se ništa bojite. Ja ću napraviti sve ono što bude u mojoj moći. No, ovo je poseban slučaj. Radit ćete samo ono što od vas budem tražio. Jeste li me razumjeli?

— Jesam, doktore — reče Ante glasom koji je podrhtavao od uzbuđenja.

— A sada, počinjemo! Fiksiramo kapke. Čistimo ležište od krvi i smeća, isušujemo ležište. Marinka! Instrumente na dohvat ruke . . . bliže . . . tako! Iglu i konac molim. Ova polovica je skoro potpuno iskočila iz ležišta. Dajte pincetu. Pokušat ću je vratiti na mjesto. Tako! Čini mi se da je sada u redu.

Obraćajući se pacijentu:

— Rekao sam vam da budete mirni!

— Pa zar nisam miran? Nemam ni snage da se mičem.

— Niste mirni, ne. Gledajte desno. Sada šijem. Miran kao kamen. Ne bojte se ništa! Lijevo gledajte. Skoro smo gotovi.

— Doktore, ponestaje kisika — reče Marija.

— Nagnite bocu malo na stranu. Ako izdrži još pet minuta, spašen je.

Ispod lanenog operacijskog pokrivača Ante se znojio ne toliko od bolova koliko od pomisli na posljedice koje mogu nastati iza ove operacije. U tom mučnom trenutku, kad mozak neobično brzo reagira, on, ne obaziruć se na bolove i liječnikovu opomenu da bude miran, reče:

— Doktore. Molim Vas, recite mi istinu, hoću li vidjeti?

Doktor nije odmah odgovorio jer je još šivao oko i okolo njega. S nekim mučnim iščekivanjem Ante je čekao odgovor liječnika. Bio je svjestan kako u ovom trenutku njegov odgovor za njega znači — život.

— Rekao sam vam da budete mirni. Neposlušnijega pacijenta na operaciji od vas do sada nisam imao. Strpite se još malo!

Liječnik je vrlo dobro znao da Ante na stolu leži kao komad mrtvog kamena, ali je isto tako znao da on u ovim trenucima itekako razmišlja kako će se sve ovo svršiti. Stoga mu i nije preostalo drugo nego da na njega »viče« i da mu na taj način skrene pozornost na nešto drugo.

— Gotovi smo! A sada da odgovorim na vaše pitanje da li ćete vidjeti? Kad bih vam rekao da ćete vidjeti, to bi bilo sigurno. No, vaš slučaj je nešto posebnoga i u ovom trenutku je vrlo teško dati pozitivan odgovor. Ja vas ne volim varati, jer to nema smisla, a vi niste dijete kojemu treba pričati bajke. Učinio sam sve što se u ovom trentku dalo učiniti. A do sutra se strpite. Sutra ćemo vidjeti što smo napravili. Sada ću vam vezati oči i tako će ostati vezane oko pet dana. Ponovno vam naglašavam da u postelji budete apsolutno mirni, i ne pokušavajte micati glavom da vam ne popuste šivi (šavovi). Sve što vam bude trebalo, dobit ćete od sestara. Do viđenja do sutra ujutro!

A tada, obraćajući se sestrama, reče:

— Oprezno ga odnesite u postelju. Strogo ležanje pet dana. Sve što mu bude potrebno, dajte mu. U slučaju većih bolova dajte mu injekciju. Laku noć. Ako bude nešto osobito, zovite me.

Vrlo oprezno sestre unesoše bolesnika u »šok-sobu« i polože ga na postelju.

— Ako vam štogod ustreba, pritisnite na ovo dugme ovdje. Ovako . . . — pokaže Meri napuštajući sobu i zatvarajući za sobom vrata.

Odjednom sam ostao sâm, strahovito usamljen i prepušten sâm sebi, pritisnut olovnim zastorom mraka koji mi se nadvio nad oči. S užasom sam ostao razmišljati o svemu onome što se prije nekoliko sati dogodilo. Još prije

nekoliko trenutaka bio sam normalan čovjek i veseljak, dobrodošao u svako društvo, a sada . . . Takva razmišljanja dovodila su me na rub očaja. Razmišljanje o sljepilu nije me toliko mučilo, koliko me je mučila i lomila pomisao da sam za vazda ostao — slijep. Kod te pomisli ostao sam gotovo izbezumljen. Stao sam dozivati u sjećanje razne prizore iz svog života, svjestan da mi oni zauvijek ostaju samo uspomene i ništa više. U toj strahovitoj agoniji, na rubu potpunog očaja, odjednom sam zavapio: O, Bože otaca mojih, zašto si me zapustio? Zašto me nisi na mjestu oslobodio ove tragedije? Nikako nisam u tom strahovitom trenutku mogao zamisliti da nikada više neću vidjeti svoje mile i drage, svoje rodno Blato i njegov veseli svijet, svoj dragi Split. Nisam mogao vjerovati kako moje noge neće više šetati kamenjarom moje drage Dalmacije i Istre. Pomisao kako nikada više neću vidjeti prijatelje i s njima »zakantati« na rivi »Ribari smo sa Jadrana«, gotovo me je potpuno duševno slomila i ja sam, pritisnut tom mòrom misli, odjednom izgubio svijest i utonuo u slatki drijemež u kojem se na sve zaboravlja.

IV

Glas o Dalmatinčevoj nesreći munjevitom brzinom proleti istarskim gradićem. Na prijatelje je vijest o njegovoj nesreći djelovala kao grom iz vedra neba. Mnogi su čak skloni vjerovati kako je posrijedi neka šala, a ne nesreća. Ali šala nije bila. Istina je bila. U to su se prijatelji uvjerili već sutradan kad Dalmatinac po običaju nije došao na svoj posao.

Tada se ljudi uskomešaše. Zvonili su telefoni. Svatko je želio znati što je s njim. Ali, bolnica nije davala nikakvih obavijesti. Osoblje očnog odjela piranske bolnice dobilo je strogu zapovijed od doktora Zajca da, osim njegovoj užoj rodbini, nikome drugome, pa čak ni najboljem prijatelju, ne smiju reći što je s njim.

— Nikome ni riječi, sestre! Pohodi za sada isključeni! — govorio je liječnik, duboko svjestan da bi za ranjenika pohodi u ovakvom stanju mogli biti strahovito ubitačni i kobni.

Na jedvite jade jedino je direktor Petrič nekako uspio omekšati liječnika i od njega doznati što je na stvari.

— Za sada vam mogu reći vrlo malo. Najglavnije i najradosnije je to da je operacija uspjela. Više od toga vam ne mogu reći. Jer, kad je riječ o očima, tada čovjek mora u davanju izjava biti vrlo oprezan — govorio je liječnik direktoru, opraštajući se od njega, žureći na »vizitu«.

— A sada da vidimo što smo napravili s vama — reče liječnik.

— Sestro, odvijte mu povoje! No, sad je u redu.

S nekim posebnim zanimanjem i osjetnim nemirom liječnik primi svjetiljku i njom posvijetli u krvavo oko.

— Sašili smo vas odlično, dragi moj Dalmatinac. Nadajmo se da će biti sve u najboljem redu. Ali još je uvijek teško reći nešto sigurno. I previše je sve skupa natečeno i krvavo. Treba se još malo strpjeti i počekati. Samo junački naprijed i bez očajavanja — reče mi liječnik.

I tako iz dana u dan. Uvijek ista priča: »Moramo počekati, to su oči!« Stalno sam mislio o svojoj nesreći. Operacija me je duševno i tjelesno tako

potresla da sam se stao zapuštati. Obrastao u gustu bradu, izgledao sam kao pravi pustinjak. Zbog te famozne brade stadoše me bolesnici zvati »pater«, iako sam im govorio da nisam nikakav pater, već jednostavno »šjor Ante«.

Uzaludna su bila sva nastojanja sestara da me vrate raspoloženju. Čak ni majčinski uslužnoj sestri Rini to nije pošlo za rukom. Razveseliti me nije mogla ni Pjerina ni onaj znameniti zov sestre Vide:

— Ravaliko, pejte prosim v sobo. Kapljice prosim!

Ostao sam i dalje zatvoren sâm u sebe, duboko uvjeren kako sam svima postao nepotreban. Nisam znao da je liječnik zabranio pohode i vjerovao sam kako su me prijatelji napustili upravo sada kada mi je njihova utjeha bila najpotrebnija. Tako sam iz dana u dan padao u sve veći očaj.

Ali jednoga dana prijatelji su ipak počeli dolaziti a s njima i volja za životom. Kraj moje postelje prošli su Vilma, Vladimir, Zdenka, Viktor, Bećir, Dmitar, Savo, Cvetko, Angel i ostali. Svi su imali za mene poneku utješnu riječ. Bodrili su me da ustrajem i da ne očajavam. Nastojali su me uvjeriti kako će ipak sve biti u najboljem redu, iako su znali da me nastoje uvjeriti u nešto u što ni sami nisu vjerovali. Dani su prolazili. Spoznaja da nisam prepušten sam sebi u ovim strahovitim trenucima davala mi je neku nadu i volju za životom.

Moj vjerni prijatelj Marjan Starc, mladi pjesnik iz Kopra, koji je bio uz moju postelju u najkritičnijim trenucima moga života, savjetovao mi je skupa s Pavletom Makedoncem da pokušam gledati slova na ubrusu i tako mjeriti iz dana u dan napredak. Taj savjet, poslije prvoga duševnog očaja, bio je spasonosna zamisao.

Teškom mukom počeo sam vježbati s tim zurenjem u ubrus. I tako iz dana u dan; dok jednoga dana nisam sav izvan sebe viknuo:

— Milane, v i d i m ova slova na ubrusu!

A mali Milan Klemen, kao pravo poslušno dijete, koji je uvijek bio uz mene i stalno gledao u moju bradu, odmah proširi tu vijest po odjelu:

— Pater, oprostite, šijor Ante vidi. Jeste li čuli, v i d i!

Novost dođe i do ušiju liječnika.

Na jutarnjoj »viziti« rekao sam doktoru:

— Šjor Frane, ova slova OK vidim gotovo čisto!

— Odlično, Ante! Sutra ćemo to provjeriti na aparaturama u ambulanti. Ipak smo dočekali, a?! — reče liječnik ohrabrujuće, iako je sâm za sebe još uvijek ostao skeptik.

V

Hodnik ispred ambulante bio je pun ljudi. Kad je liječnik sporednim stubištem ušao u hodnik, ljudi su ustali da ga pozdrave. Ušavši u ordinaciju, reče sestri Anici:

— Neka uđe šjor Ante!

— Pater u ordinaciju!

To nije bilo potrebno dva puta reći. Požurio sam tresući se od uzbuđenja.

Kad sam ušao u ordinaciju, liječnik mi reče:

— Sjednite ovdje! Ovo je aparat za dubinski pregled, koji povećava oko za otprilike 40 puta. A sada mi gledajte ravno u oči. Tako! Molim vas, ne zatvarajte kapak. U oči me gledajte!

Nekoliko trenutaka gledao je u oko, a onda mi reče:

— Dragi moj Ante! Oko sam vam spasio, ali Ameriku nismo otkrili.

To za mene ni najmanje nisu bile utješne riječi. U mojoj duši je u tom trenutku vladala strahovita oluja. I kao da mi netko govori: Ante, ne predaj se!

— Doktore, unatoč svemu, pokušajmo s naočalama da vidim na čemu sam?

— S naočalama?! — reče liječnik, kao da bi htio reći: zašto da se zavaravamo? A zatim, iza male stanke, doda:

— Kad baš želite. Sjednite ovdje. Tako!

Postavljajući mi naočale na nos i zatvorivši mi jedno oko, reče:

— Vidite?

Nastao je tajac, dug cijelu vječnost. S nestrpljenjem je dr Zajc čekao moj odgovor. A s njim i prisutna liječnica koja je bila u ordinaciji.

— Vidim, ali neodređeno i mutno. Ne razlikujem ništa.

— A sada? — dodajući mi drugu leću.

— Sada . . . vidim normalno kao i prije nesreće, doktore! — gotovo izvan sebe viknem od prevelikog uzbuđenja i tapšajući liječnika po koljenu.

— Je li to moguće? — progovori doktor i doda:

— Da provjerimo još jednom. Čitajte!

— Jedan . . . dva . . . četiri . . . ništica.

— A sada? — mijenjajući brojčanu skalu, reče liječnik.

— E . . . sedam . . . devet.

— Točno, Ante! U redu. Za danas je dosta.

Upali svjetlo i reče sestri sav uzbuđen:

— Pišite! Mimo svih očekivanja, pacijent s lećom plus deset vidi — normalno.

A tada će sâm za sebe: — Još uvijek mi nije jasno kako je moguće da vidi?! Ovo je zaista fantastično!

Kad sam izlazio iz ordinacije, upitao me mali Milan:

— Kako je, šijor Ante?

— Milane — odgovorio sam — hvala Bogu i svetom Anti, sve je u redu. A da znaš da ću, čim izađem iz bolnice, odmah kupiti tri svijeće.

— Zašto tri?! Jedna ne bi bila dovoljna? — radoznalo će mali Milan.

— E, moj Milanček! Mi ti u Blatu imamo velike svece. I ja se ne bih želio zamjeriti ni jednome od njih. Zato ću jednu svijeću staviti pred svetog Antu, jednu pred Gospu od zdravlja, a jednu pred svetu Vicencu. Pa neka lipo gore meni na zdravlje!

Od tog trenutka ni onaj vječiti refren sestre Vide — »kapljice, prosim« — nije mi se činio dosadan. Iz dana u dan, pouzdanje u život postajalo je sve jače. Svoje prijatelje sam izvijestio o nastalom položaju, a majci sam pisao da bolujem od »gripe«. Poznavao sam vrlo dobro svoju staru, zato sam se i tako bojao javiti joj istinu. Njeno majčinsko srce sigurno ne bi to podnijelo.

Konačno se stanje mojega zdravlja toliko popravilo da je liječnik, prilikom jutarnje »vizite«, mogao reći:

— Šjor Ante nas napušta!

Mome veselju nije bilo konca. Odjednom se nakon »vizite« sjatiše oko mene svi moji drugovi bolesnici: Ivo, Lojze, Milan i ostali, gotovo ne vjerujući da odlazim.

— Idemo kući, šjor Ante — reče bolničarka Đema.

— Hvala Bogu i sv. Anti, konačno sam i to doživio!

Na telefonski poziv, po šjor Antu dođe iz Izole Angel Turk svojim autom.

I kad je već zaista trebalo napustiti bolnicu, »patru« je odjednom bilo teško ostaviti drugove i prijatelje. Mali Milan, suznih očiju, pristupi svom š i j o r Anti i, ljubeći ga u njegovu gustu bradu, jecajući od uzbuđenja, reče:

— Zbogom, šijor Ante! Nemojte zaboraviti staviti svijeće na oltare!

— Neću, Milane!

— Zbogom, dragi Dalmatinac — pružajući mu ruku govorili su drugovi.

Uto i Ivanka donese otpusnicu i, pružajući je šjor Anti, reče:

— Srečno, gospod Ante! Upamo da nas ne boste pozabili in da nam boste pisali.

— Svakako, djevojko! Uostalom, ja ću vas još pohoditi jer moram na kontrole.

Ulazeći u auto još jednom pogleda na prozore blagovaonice na kojima su stali njegovi drugovi, i suznih očiju mašući im rukom na pozdrav, progovori:

— Zbogom, prijatelji!

Tumač manje poznatih riječi:

— Upamo = nadamo se
— ne boste = nećete
— pozabiti = zaboraviti.

Nova imena

Milan ŽIVKOVIĆ

Pješaci apokalipse

Amaliji
da pretmem bol

*

Djeca zvijezda:
vrijeme su nam
vode opjesmile.

Kosidba svjetla.
Zov daleka pijetla.

*

U dnu uma
prasvjetla glas.
Oka ne ima
da rastajni nas.

U početku smo se odredili
za mogući put.

*

Na dom lišeni smo prava,
na čežnju, na moć
dok nas skitnja garava
pretaplja u ponoć.

Zorooke naći će nas vali
na drugoj obali.

*

Život raznadamo,
smrt doumimo,
a u plav trenutak
srećom pročedimo.

Ni pakla nema, ni raja,
tek metla smo beskraja.

*

Mjesto nas da stoji
riječ smo preoteli.
Svemir puca.
Smrt se teli.

Nitko i ne sluti,
iza smisla naši puti.

*

U tvoja smo njedra svijete
posijali rak planete.
Lomača te čeka...
Crnih zvona jeka...

Pepel tvoj što sija
raspirit će vjetri s galaksija.

*

I još dalje ceste naše,
dublje naše duše,
naše oči svemir-snaše
sva će sunca da poruše.

Mi dovoljno smo krhki
orati nebesa.

*

Strah ruševina
pred nama se stere.
Put sjajnih merdevina
prešli sve smo sfere.

Preostala tri mraka,
tri pješaka.

*

Već jedan je mrak,
jedan pješak.
Tišina.
Praznina.

Pusta konačišta.
Ništa.

Alojz JEMBRIH

U daljini

Drhtave ruke
tužnog potkrovlja
iščekuju zagrljaj
otuđenog dječaka.

. .

Teće vrijeme
ukorak s rijekom...
Umorni sat nepamćeno broji
broji i broji
na istom mjestu
osamljen danima stoji.

. .

Ostao sam
među igračkama...
shvatih da je
plavu boju mora
ispila duga
a njome i
oči mojeg dječaka.

. .

Prošavši šutke
kraj uzglavlja
tvojih i mojih
sanja
ostavio je
smiješak i
plavi korak neba.

Donijela si . . .

Donijela si
zavičajno sunce:
miris polja
i talasanje žita u kosi.
U očima more,
zelenilo ravnica,
donijela si smiješak,
u srcu zov daljine —
donijela si
pozdrav domovine.

Ante MATIĆ

Pismo majci

Nek mi proste tvoje sijede kose,
i te bone noge što te jedva nose;
odavno ti nema glasa, ni abera,
od sina Ante sa hladnog sjevera.

Pišem ti u sobici nekoj ubogoj,
a sobica je hladna i puna dima.
Ništa se, starice, za me ne boj,
zemlja mi je majka i Domovina!

Lutam ti od mjesta do mjesta,
s čežnjom sanjara, s tugom čobana;
i nemoj reći: Za miloga Isukrsta!
Žene moje, nesretna li rodih sina!

Svi lutamo, tapkajuć po tami.
Usud bi takav sinova Evinih!
Čini mi se da pisah ti još lani,
bi li žita i trave na poljani.

Što mi radiš i da li si mi živa?
Boli li te kad se vrijeme mijenja?
Da l'još uvijek ona ptica pjeva
iznad kuće naše, sa crvenih stijena?

O, vidjet tebe, vidjet krovove stare,
dimnjake crne, čađave i snene;
vidjet rijeku, jasen, kamenjare,
tiha jutra i sutone rumene;

proći opet kroz krajeve znane,
puteljcima, frulu izdiljat od zove;
kao nekad cvijećem gledat okićene grane,
i orača umorna iznad trudne njive.

Osjetit se opet bezbrižnim djetetom,
vjerovat u život, vjerovat u slatku Gatku,
ne znat život, ne strepit pred svijetom;
vjerovat u sebe, zaboravit javu gorku!

Umiri se, vratit ću se jednog dana
kad mi breme križa moga obremeni;
zbacit ću ga, zbacit pokraj onih stijena
gdje se mrtvi guslar probudi u meni!

Pismo Isusu

Meni su dosuđena vremena Ida,
ropstvo puti, smrad novih Rama,
i podnosim ti muklu bol Karijatida
u trijemu tvoga ponižena Hrama!

Svijet je prepun ludovanja.
Nema više višnjih, svijetlih ideala.
O, gdje ste ognji duha, gdje obećanja
u noći ovoj što se nad svijetom nadvila.

Sve je dozvoljeno, ništa nije grijeh.
Još mi nacrtaše u prašini raj.
Kukavno sam prasnuo u smijeh,
pljujuć na svoje rane i njihov lažni sjaj.

Kumim da mi uzmu što su darovali.
Oni se smijahu ko anđeli pali.
Sad mi nude sunca slijepa, varava,
svjetlost ta, o, Isuse, smrzava!

Rajka MAČEK

I onda što . . .

Sjedila sam sama u kavani danas
Jedan mokar, drven stol u kutu
Čekao je na nas
Da popijemo onu našu, onu duplu ljutu.

Pipničarka prođe — il' bje ruka njena
Ili sjedi tamo tek prošlosti sjena
I zove me drsko iz tog kuta
Ona naša — ona dupla ljuta.

Ej sjećam se kako li smo pili
I tog dugog mukotrpnog puta
Sve mladosti smo u noć jednu slili
I smijala se dugo dupla ljuta.

Da l' je danas ljepše — tko će znati
Alkohol je nekad bio lijek
A i danas srce zna da pati
I dandanas teče isti vijek.

Urbanizacija

Nekada tu su šume bile
Tud lutao je drevni Pan
Noću uz mjesec plesale su vile
Sa zrakom sunca svitao je dan.

Nekad su bili zajedno i braća
Čovjek i vila i bog i zvijer
Danas — duša je čovjeku kraća
Na Panovom proplanku stoji neboder.

I tu gdje su nekada šume bile
Tu gdje lutao je drevni Pan
Tu gdje uz mjesec plesale su vile
Sa piskom sirene započinje dan.

S početkom takvoga jednog dana
Čovjek je, eto, postao lovac
Umjesto malog, veselog Pana
Novome bogu ime je — Novac.

Mi smo najprije otjerali vile
Ljubav i Sreću, Drugarstvo i San
Slaveći pobjedu Moći i Sile
Ni vidjeli nismo kud otiđe Pan.

A ostala je praznina u duši
I samoća neka kojom čovjek plaća
Za svako drvo koje se ruši
Za svaki dug koji Pan mu vraća.

No makar su Novac i Moć i Snaga i Sila
Sakrili Ljubav i Sreću, Drugarstvo i San
Iz mojih očiju smije se vila
U tvojim očima smije se Pan.

Marijana SMOLČIĆ

Čežnja

Jeste li znali
da i bol umrijeti može?
O, kako je tužno tek tada
da samo znate
Na pogrebu tome
ni uspomena nema
da je isprate.

Ne niste znali
a ni ja nisam znala,
Tek sada, kada je sve tako tiho
i kada je više nema,
Za njezin povratak
ja ne znam što bih sve dala.

Ladislav FIŠIĆ

Neznanje o važnom

Jednom sam se, mlad, usudio da uđem u tuđu zemlju.
Makovi su, crveni, značajno kimali glavama.
Korak po korak pun pogledâ, s rukama na ustima,
Dozivao sam sam sebe, u prohodu da se ne bih izgubio.

Bojao sam se da me ne oprži prijeko sunce,
Da me ne pogube stražari, opako i bez isprike,
Jer tko bi njima u trenu oglasio sve moje snove
I da sam ja samo naizgled ovamo zalutao.

Tu sam, kao amajliju, dotaknuo novo cvijeće.
Radoznalo i sa žarom iako sam već čuo za njegovu narav.
Zviždukuo sam na oštricu travke među prstima
I sluškao napeto: koga to sve doziva moja pjesma?

Pritajeno sam čekao a život je prozivao godišnja doba.
U jednom trenutku postao sam sretan i počeo da se bojim.
A kad je sve postalo moje, kucalo je za povratak.
I sada još ne znam: da li sam se onda vratio
ili još uvijek ondje stojim.

Odbijanje u nadi

Neka me još nitko ne odmijeni
na ovom golgotskom stupanju.
Tu su još mnoge godine nesigurnosti
nagomilane dužinom puta i poprijeko.
Kao stabla,
oborena na onu stranu
gdje su ptice savijale gnijezda
i sunce u granama poticalo svoje zelene vatre.

Samo da se jednom satre
pod mojim nogama jato krivih putokaza
i da pred svima pukne jedan vidik.
Makar ja nikad ne znao
tko je kriv za čestu poremetnju mojih staza.

Ivica AMIŽIĆ

Život

Gledao sam dane, kako mi odu,
I godine lude što me prate,
Zar je moguće natrag vratit vodu,
I godine lude da se vrate.

Umoran sam od ludog mi života,
I od čežnje da sudbina nešto da.
Na lutriji dobit bila bi divota,
Al, takve sreće nisam ja.

Ni sam ne znam što da radim,
I kako da okončam sebi muke,
Na takvu pomisao sam se gadim,
Da na sebe dignem obje ruke.

Ići ću negdje bez traga,
Daleko od prijekora i od svih,
Daleko od oca i kućnog praga,
Nek znaju da mogu živjet i bez njih.

Kazalište

BORŠTNIKOVO SREČANJE — SMOTRA SLOVENSKOG KAZALIŠNOG STVARANJA

Kao što se svake godine na Sterijinom pozorju održava smotra jugoslavenskog kazališnog stvaralaštva, s istom se namjerom svake godine u Mariboru održava »BORŠTNIKOVO SREČANJE« ili susret svih slovenskih kazališta.

Već treću godinu susret nosi ime Ignacija Borštnika, velikog glumca, režisera, kazališnog pedagoga i književnika iz prvoga umjetničko-stvaralačkog razdoblja u razvoju slovenskog kazališta.

Ovogodišnje je »Srečanje« bilo prožeto duhom slovenskog partizanskog kazališta, jer se u ovoj godini slavi njegova 30-godišnjica, koja je ujedno jubilej Slovenskog narodnog kazališta (Slovensko narodno gledališče — SNG). Udarnim geslom »Kazalište narodu — narod kazalištu« htjelo se oživjeti razdoblje ratnih i poslijeratnih godina u čijoj je atmosferi kazalište moglo biti umjetnost koja oblikuje duh naroda te ga u skladu s time usmjerava spoznajno i akcijski. Pošto je zadovoljena težnja za slobodom, ljudski se interes usmjerio na podizanje »životnog standarda«.

Kazalište je izgubilo svoju funkciju povezivanja naroda u cjelinu i oblikovanja njegova duha. Za kazalište započinje »veliko razdoblje« traženja novih puteva izraza, najčešće na osnovi slabih uvoznih uzora. Došlo je vrijeme kad se shvatilo da se kazalište otuđilo od svog naroda, te da nam predstavlja krize i probleme koji nisu u skladu s našim duhom, mentalitetom i temperamentom.

S velikim se ponosom ističe da je pokroviteljstvo nad »Borštnikovim s.« ove godine preuzela tvornica »Sladkogorska«, a to znači radni čovjek. Osim što se neposredno uključila u tu manifestaciju, »Sladkogorska« se i inače brine da čestim kulturno-umjetničkim priredbama u svom kulturnom domu približi kulturu i umjetnost svom kolektivu. U cilju približavanja kazališta narodu u svih su deset dana trajanja »Srečanja« organizirana gostovanja po raznim krajevima Slovenije. Time je mnogo veći broj publike mogao vidjeti predstave izbliza.

Program su sačinjavala slijedeća djela: Goldoni, »Krčmarica Mirandolina« (Drama Ljubljana); Gombrowicz, »Ivona, princeza Burgundije« (Slo. nar. kaz. Celje); Šeligo, »Kdor skak tisti hlap« (kaz. GLEJ, Ljubljana); Lorca, »Don Bernarde Albe«) (Primorsko dramsko kaz. Nova Gorica); Čehov, »Višnjevac« (Stalno slov. kaz. Trst); Žmavc, »Potkrovlje« (AGRFT, Ljubljana); Harris, »Androkles i lav« (Kazalište mladih, Ljubljana); Hieng, »Lažna Ivana« (Slov. nar. kaz. Maribor); Storey, »Godišnjica vjenčanja« (Mjesno kaz. Ljubljana). Najveće priznanje »Srečanja« je Borštnikov prsten; ove godine dobila ga je MIRA DANILOVA, glumica i kazališni pedagog, za životno djelo.

Podijeljeno je i nekoliko Borštnikovih diploma za režiju, koje su dobili: Mile Korun (za režiju igre »Androkles i lav«), Dušan Jovanovič (za režiju »Ivone, princeze Burgundije« i Dušan Mlakar (za režiju »Lažne Ivane«).

K tome slijedi cijeli mali niz nagrada i diploma raznih udruženja, ustanova i radnih organizacija.

Sve to obilje kazališnog programa predstavilo je trenutačnu prosječnost kazališnog stvaralaštva u Sloveniji, osim časnih iznimaka. Sam sistem odabiranja predstava nije baš najpogodniji: svako kazalište šalje svoju najbolju predstavu pa se nerijetko dešava da su sve predstave nekog kazališta slabe. Kakva je onda korist od toga što na Srečanje dolazi »najbolja« predstava?!

Iz viđenih je predstava jasno da se u kazalištu premalo radi i da se previše prepušta slučaju, naklonjenosti publike da prima sve što joj se nudi bez značajnijih negodovanja. Dešava se da s vremenom kazališta počinju to iskorištavati, na vlastitu štetu, jer to im obećava stvaralačko ž i v o t a r e n j e, a to umjetnost u svojoj biti ne trpi.

Predstave su se kretale iz jedne nezdrave krajnosti u drugu: ili je scenska akcija prelazila u pretjeranu akrobatiku, koja bi morala izazvati divljenje gledalaca kao u predstavi »Krčmarica Mirandolina«, ili je govor prelazio u

preglasnu, naivnu agitaciju, protest i provokaciju, pa su gledaoci ostali savršeno hladni, bilo im je gotovo dosadno, kao u predstavi »Kdor skak tisti hlap« ili su likovi, koji bi mogli (donekle — morali) držati publiku u stalnoj napetosti uslijed vlastitih unutarnjih sukoba, borbi i strasti, tu istu publiku dovodili do zijevanja, kao u predstavi »Don Bernarde Albe«. Ipak se mora priznati da je »Srečanje« uspješno obavilo svoj zadatak time što je omogućilo svim slovenskim kazalištima da predstave svoja dostignuća. Za njihov odnos prema iskrenom i napornom radu, kakav svaka umjetnost iziskuje, »Srečanje« kao manifestacija ne može odgovarati.

Darija Juravić

Izložbe

IGRA SVJETLOSTI I BOJA

Bila je to retrospektiva Stojana Aralice u Modernoj galeriji u Zagrebu. Pune dvorane sunca, boja, pejzaža, portreta, svježine, životnosti i optimizma. Rijedak je to slučaj, bar u nas, da jedan umjetnik uz 90. obljetnicu priređuje retrospektivnu izložbu i pruža javnosti mogućnost da vidi što je kao umjetnik tijekom 70 godina stvaralačkog nastojanja poduzeo i ostvario.

Nisam ga vidio ali mi rekoše da uz stepenice Galerije grabi kao mladić. Lička korenika iz Škara kod Otočca. Još ni sada nije ostavio paletu. Ne može. S njome je srastao kao sa svojim umjetničkim, stvaralačkim pozivom. Kao što pjesnik mora pjevati i slavuj biglisati, tako i svaki drugi umjetnik mora stvarati jer stvaranje je njegovo istinsko i pravo življenje. Aralica je stvorio oko 1500 slika rasutih po galerijama Hrvatske, Srbije i Crne Gore kao i galerijama širom svijeta.

Školovao se u Otočcu i Münchenu kod profesora Knirra, Maara i Herterricha u vrijeme kad su tamo bili Kraljević, Becić i Šulentić, predstavnici hrvatske moderne umjetnosti. Aralica je prvu samostalnu izložbu priredio u Zagrebu 1919. g. Poslije toga odlazi u Rim, Firenzu, Španjolsku i sjevernu Afriku. Na tome putu susreće velike talijanske i španjolske majstore, a u Africi i uopće na Sredozemlju doživljava raskoš boja, svjetla, egzotike, što je bio i te kakav izazov mladom slikaru. Vrativši se u Zagreb 1922. izlaže platna nastala na tome putu (Tunižanka, Mladić koji pere noge, Ležeći akt). Tada je još pod utjecajem akademskog münchenskog kruga. Prekretnica nastaje 1925. kada odlazi u Pariz. Najprije radi u ateljeu André Lhotea koji se kao slikar razvijao pod utjecajem Paula Cézannea, a zatim se priklonio kubistima Braqueu i Picassu. Tako je ovdje Aralica upoznao kubistička nastojanja u oblikovanju umjetničkog izraza. Međutim, kubizam ga nije osvojio. Aralica je lirska, a ne filozofska priroda. Voli prirodu i ljude, slobodu i u suncu rasutu ljepotu. Osvojit će ga francuski impresionisti i naročito neoimpresionisti Bonnard i Vuillard. Presretan je kad napusti salon jer u prostranstvima prirode, u kristalnoj čistoći zraka i sjaja sunca nalazi motive koji ga uzbuđuju te ih u stvaralačkom grču prebacuje na platno. Boja, svjetlo i u njima treptaji prirode postat će njegova ljubav, strast i život. O tome govori ova njegova izložba. Uz pejzaž pozabavit će se često i mrtvom prirodom i portretom. U svome stvaranju neće nikad više napustiti impresionistička načela o slikarstvu, premda će oprobati pointilizam, fauvizam, ekspresionizam (Žena sa slamnatim šeširom) pa najzad i razbijanje oblika predmeta i slijed u apstrakciju, ali to su bili sporadični pokušaji.

Od svoga povratka iz Pariza u Zagreb 1934. g. do 1941. pa od 1946. do danas u Beogradu Aralica traži svoj svijet u rodnom kraju Lici, okolici Rovinja i dubrovačkoj krajini. Tamo su nastala njegova platna koja bliješte u suncu i raskoši boja (Škare, Jesen u Lici, Pejzaž Mlini, Motiv s Orebića I i II itd.). Pored navedenog Aralica se zaustavio sa željom da na platno stavi barem dio svijeta u kome živi već 30 godina, o čemu govore platna s tematikom iz Beograda i okolice. Ostavio je i niz izvrsnih portreta i interieura. »Svaka slika jednog umjetnika jest njegov autoportret«, rekao je Stojan Aralica, a prema tome ova izložba, ovaj divni svijet boja, raskoš prirode i stvari studiozno obrađenih govore nam, o velikom talentu, neumornom stvaraocu i plodnom životu. Kad se jedno vrijeme umjetnicima počela nametati tematika koju bi morali obrađivati, Stojan Aralica je kategorički odbio jer: »Ne poznaje pjesma zapovijedi. Slobodna je, svome glasu slijedi« (P. Preradović).

S. V.

ŽIVOTNO DJELO KRSTE HEGEDUŠIĆA

Od 26. prosinca 1973. do 20. siječnja 1974. Zagrepčani su mogli vidjeti jedno bogato životno iskustvo i djelo okupljeno u Modernoj galeriji u Zagrebu. Bila je to retrospektiva Krste Hegedušića.

Otac mu je Podravac iz Hlebina, profesor klasičnih jezika, koji je umro mlad u Tuzli i ostavio djecu s udovicom majkom koja će radi školovanja djece preseliti u Zagreb.

Krsto se upisao na Višu školu za umjetnost i obrt, odnosno na Akademiju likovnih umjetnosti u Zagrebu. Profesori su mu bili slikari Ferdo Kovačević, Maksimilijan Vanka, Ljubo Babić, Jozo Kljaković, Vladimir Becić i Tomislav Krizman. Diplomirao je 1926. Poslije toga uspijeva dobiti stipendiju francuske vlade i to mu je omogućilo dvogodišnji studij u Francuskoj. Ozbiljan je, sređen i marljiv. Naučio je mnogo, a uspio se othrvati raznim strujanjima umjetnosti kraja jednog i početka ovog stoljeća: kubizmu, pointilizmu, intimizmu, ekspresionizmu, nadrealizmu i apstrakciji. Ostao je realist, tumač mučnoga življenja i krvavog opstanka. U hrvanju sa svim zlima koja su se srušila na našega čovjeka, težaka i radnika ovog stoljeća. Pripadao je lijevom krilu hrvatske inteligencije koju predvode Krleža i Cesarec. Osnovao je umjetničko udruženje Zemlja koja je zastupala socijalnu, odnosno angažiranu umjetnost. Policijskim metodama onemogućena 1935. godine. U Hlebinama je tridesetih godina okupio darovite podravske seljake i osnovao slikarsku školu, danas poznatu pod imenom Hlebinska škola. To je pravi fenomen u povijesti umjetnosti, posebno hrvatskoj umjetnosti. Deseci talenata, danas poznati širom svijeta, izišće iz te škole (Generalić Ivan i Josip, Rabuzin, Mraz, Virius, Kovačić, Lacković-Croata, Večenaj).

Hegedušić se bavio esejem i feljtonom. Lijevo orijentirani časopisi okupljali su na suradnju svu ljevičarsku inteligenciju. Piše likovne osvrte i iznosi poglede na umjetnost i njen zadatak u društvu. Surađuje u Književniku, Savremenoj stvarnosti, Pečatu i Novoj literaturi. Pored toga bavi se pedagoškim radom na Akademiji, kazališnom inscenacijom i opremom knjiga (Kikić, Provincija u pozadini; Ristić, Turpituda; Krleža, Balade; Krčelić, Annuae).

Hegedušić je u zemlji priredio dvadeset samostalnih izložbi, a na skupnim u zemlji i širom svijeta sudjeluje i do stotinu puta. Stekao je brojna priznanja, nagrade, odlikovanja kao što nije dobio nitko u povijesti našega slikarstva.

Ova retrospektiva je prava epopeja, puna plastičnih i sugestivnih slika natopljenih patnjama i krvlju našega čovjeka. Radnju ove teške drame zavičajio je u rodnoj Podravini, a vremenski iza prvoga svjetskog rata pa naovamo. Zabilježio je i ostavio kao sablastan i jeziv dokumenat sva zla koja su se srušila na toga jadnog našeg pozemljaša, težaka da ga zatru i iskorijene: poplave, požare, pošasti, umiranje, rekvizicije, batinanje, žandare, suše, zatvore, poreze, pijančevanje, tučnjave, procese, diktature, zaostalost i primitivizam, a u drugome ratu krvave obračune, logore i zgarišta. U takvome vrtlogu zla žrtve su mnogobrojne i totalne. O njima govore njegovi crteži i slike ostvarene snažnim stvaralačkim potezom i, likovno gledajući, odličnim i snažnim djelima. Tu je čitava galerija prosjaka, skitnica, bosjaka, cigana, pijanaca, beskućnika, debilnih Štefeka, Pepeka, Jakoba, Baloga, Bogdana, Kolara, Salka i Hidana. Svi dotučeni, zgaženi, tupi, izobličeni i bespomoćni. Sve je to Hegedušićev protest, krik protiv zla, nečovještva i nepravde, poziv razumnosti, ljudskosti, humanizmu, socijalnoj pravdi i nacionalnoj slobodi. Njegova djela su sadržajna, čitka, shvatljiva. Tendencija je naglašena, za neke gledaoce i prenaglašena, ali umjetnička vrijednost djela nije uništena. Spasila ga je majstorska kompozicija, čistoća i sklad boja, karakterizacija likova i prizora najtipičnijih za vrijeme, društvo i staleže, a sve je to likovno snažno dano s dubokim zahvatom u život. Hegedušić je naš Krleža u slikarstvu, a Krleža je Hegedušić u književnosti. Njima dvojici ljevica duguje zahvalnost zato što su umjetničkim jezikom prenosili ideje i to snažno i nezaustavljivo, uspješnije nego sva publicistika ili čija živa riječ.

S. V.

KOSTA ANGELI RADOVANI U MODERNOJ GALERIJI

Obitelj Angeli Radovani podrijetlom je iz Stona. Slikar Frano Branko Angeli Radovani živi kao emigrant za vrijeme prvog svjetskog rata u Londonu. U tome velikom evropskom gradu rodio se Kosta Angeli Radovani 1916. g. Studira likovnu umjetnost u Milanu, na Akademiji Brera. Zatim dolazi u Zagreb gdje se usavršava na Akademiji likovnih umjetnosti, pod vodstvom poznatih profesora i umjetnika Frana Kršinića i Tomislava Krizmana. Po svršetku studija, od 1950. do 1955. radi na Akademiji primijenjene umjetnosti u Zagrebu. Napustivši školsku katedru, predaje se stvaralačkom radu koji je urodio mnogobrojnim i vrijednim umjetničkim djelima. O tome najbolje govori 20 samostalnih izložbi u zemlji i inozemstvu i više od 180 grupnih izložaba od Helsinkija do Tokija i od Zagreba do Vancouvera. Priznanja nisu izostala. Primio je 9 što prvih, drugih ili trećih nagrada za portret Nade Dimić, skulpturu spomenika u Drežnici, za portret Ljube Karamana, medaljon Frane Bulića u Rektorskom lancu Sveučilišta u Zagrebu itd. U suradnji s našim suvremenim arhitektima ostvario je brojne spomenike širom zemlje: u Kumrovcu, Starom Gradu na Hvaru, na Šubićevcu u Šibeniku, u Drežnici, u Dubrovniku spomenik Franu Supilu i u Karlovcu slikaru Vjekoslavu Karasu. Sudjelovao je na natječaju za spomenike Borisu Kidriču, Đuri Salaju, Marxu i Engelsu, za Spomenik revoluciji u Podgariću, Spomenik žrtvama u Jajincima kod Beograda i za Spomenik radničkog samoupravljanja u Zenici. U suradnji s arhitektom Ostrogovićem izradio je nacrt za atrij Gradske vijećnice, s arhitektom Ivom Vitićem napravio je projekt za skulptorsku opremu etaže Centralnog komiteta u Zagrebu i s arhitektom Marijanom Haberleom projekt foajea Male dvorane Koncertne palače »Vatroslav Lisinski« u Zagrebu. Koncem 1973. godine u Modernoj galeriji u Zagrebu izložio je skulpture, crteže i projekte nastale u razdoblju od 1951. do 1973. godine. Gledalac koji je užívao u spletu mišića i tetiva ostvarenih dlijetom klasičnih majstora Michelangela, Rodina, Maillota, Bourdella, Meštrovića i u mekoći puti Kršinićevih djela, osjetit će se u nekom novom skulptorskom svijetu statueta žene u raznim položajima, pokretima, u grupama ili osamljene, ali sve kao nedorađene, date u obrisima i to grubih i nabubrenih mišića, proširenih bokova, debelih butina i bujnih grudi. Svakako nešto novo i jedinstveno u našem likovnom svijetu, ali nije to bijeg u apstrakciju, bijeg od života zbog nemoći da se likovno izrazi, da svlada prostor i da misao utjelovi u kalotama od gline i gipsa, kojima gradi svijet svojih figurina. To je novi način izražavanja. Ono što je pečat ljudskog bivstva jest unutarnji svijet koji se očituje u misaonosti, čuvstvovanju i aktivnosti kao odrazu volje i misli. Taj svijet Angeli Radovani ne ignorira, taj unutarnji svijet jest, živi, aktivan je pod grubim nanosima gline i gipsa, bronze i kamena. Vanjština je nebitna, zato je zapušta, zanemaruje, a traga za težišnicama organizma, njihovim odnosima preko kojih se očituje duša, duh, ideja. To i jest glavna briga ovoga majstora — dosegnuti unutarnji fluid života, a to mu uspijeva; što više provodimo u krugu njegovih djevojaka koje sjede, kleče, stoje ili leže, sve su nam bliže, shvatljivije, ljudskije, jer između nas gledalaca i njih uspostavlja se nestvarni, duhovni dodir i sporazumijevanje. »Volim novo, ali novo koje ne živi od polemike sa starim«, kaže majstor Angeli Radovani. Njegova ostvarenja povezuje ista intencionalnost s djelima ranijih majstora, a to je traganje za oduhovljenjem materije. To je zajednički cilj Fidije, Donatella, Michelangela, Rodina i Meštrovića kao i Angeli Radovanija. Razlikuju se samo u pristupu, obradi i svladavanju materije kojom se želi nešto reći, ostvariti ili učiniti prisutnim izvore života, tijek života, sam život.

Žensko, žena je roditeljica života, čovjeka, svijeta. Ona je pobjednica nad umiranjem, nestajanjem. Ona je snaga, nadmoć, vječnost, pa samo tako možemo shvatiti umjetnikovo naglašavanje, potenciranje bokova i grudi njegovih Dunja I, II, III i IV i ostalih ženskih likova. Na prvom susretu s njima bili smo daleko, ali što smo više bili u krugu toga svijeta, bio nam je sve bliži, shvatljiviji i draži.

Majstor Angeli Radovani bavi se i portretom koji je u suvremenoj umjetnosti ponešto zapostavljen, međutim njemu koji traga za unutarnjim oduhovljenjem materije, portret daje veliku mogućnost stvaralačkog iživljavanja. Ostvario je čitavu galeriju likova, uvjerljivih, snažnih, produhovljenih: Dobriše Cesarića, Kruna Prijatelja, Zdenke Munk, Branka Filjka, Grge Novaka, Ive Kandijaša, Pere Samardžije, Danijela Dragojevića i drugih.

Priznanja je pobrao i za medaljone hrvatskih velikana za rektorski lanac uz 300. obljetnicu našeg Sveučilišta.

Majstor Angeli Radovani obogaćuje svojim djelima riznicu hrvatskog likovnog izraza.

Smiljan Velebit

SLIKAR POSAVINE I LIKE

To je Nikola Mašić rodom iz Otočca. Njegovo ime prvi put sam susreo u predratnoj pučkoškolskoj čitanci. Pod slikom Guščarica na Savi pisalo je njegovo ime. Kad bi mi se god čitanka tu otvorila, s nekim posebnim ugođajem gledao bih malo tu sliku. Osvajale su me boje i one toliko životne i razigrane guske koje kao da su baš taj trenutak puštene iz pregratka a one se gladne razletjele, gaču, lupaju krilima, kljunovima traže u blatu, jedne se opet skupile kao da nešto šapću i da se dogovaraju; jednom riječju: osjećao sam da je Mašić zaustavio trenutak života i ostavio isječak iz prirode na ovome platnu.

Negdje poslije susreo sam njegovog Ličanina u bijeloj košulji s kožuhom, kustura u desnoj i glava kruha u lijevoj ruci. Nisam tada znao što je to tipsko u umjetnosti kao ni što to znači likovno se izraziti, ali u svojoj dječačkoj glavi zaključio sam da je dobro »pogodio Ličanina« jer oko mene je takvih bradatih Likota s bijelom košuljom, ječermom, natikačama i karlovačkim opancima bilo kud se god okreneš.

Tako je Nikola Mašić živio u mojoj svijesti sa spomenutim slikama koje su naši vrijedni uređivači čitanaka priložili na boljem papiru, u bojama.

Kad sam došao u Zagreb, imao sam priliku posjećivati izložbe, za što sam uvijek našao vremena i ljubavi. Mašićeve slike nisam susretao već sve nova imena. Naime, on je umro već 1902. Međutim, 1943. u Zagrebu prof. Ljubo Babić izdaje knjigu Umjetnost kod Hrvata u kojoj sam našao njegov stručan prikaz Mašićeva rada. Babićeva ocjena je prilično negativna jer »Mašić putuje po toj našoj zemlji i ne vidi ništa drugo nego vječnu idilu — uljepšane seljake i seljanke. On gleda to naše selo, taj naš folklor, ne u njegovoj istinitoj originalnoj biti, već on gleda kroz tuđe naočale, kroz naočale Fortunyja ili José Villégasa. Upravo tako su i oni sladili svoj folklor, upravo tako se koketno šeću i njihove uljepšane djevojčice u smišljenom i sastavljenom kostimu kao i ona Mašićeva guščarica.«

Babić je imao pravo. Mašić je poslije studija slikarstva u Beču i Münchenu otišao u Pariz. Na pomolu su bili već Manet i Courbet koji su otvarali put impresionizmu koji će se sukobiti s akademizmom i slikanjem svijeta gledajući ga iz ateljea, odnosno iz salona. Oni će se otvoriti prirodi, suncu, širini svijeta. Mašić nije osjetio to novo što dolazi i što će obogatiti francusku i svjetsku umjetnost, već je ostao uz konzervativne profesore Bouguereaua i Cabanela.

Babić Mašiću ne poriče talenat, ali da se znao ugraditi u vrijeme u kome je živio i s impresionistima krenuti naprijed, uspjeh ne bi izostao a hrvatsko bi se slikarstvo tada uklopilo u tokove vremena na širem planu. Mašić to nije učinio. Babić nalazi obrazloženje u dvije činjenice: povučenosti, suzdržanosti i zbog toga izbjegavanje bura i vihora oko svoje ličnosti, zatim u skučenosti sredine, kad se vratio u Zagreb, koja ga je poticala na sladunjavost i romantiku. Izgubio se u slikanju cvijeća, voća, životinja, savskih i ličkih pejzaža.

Babićeva kritika je oštra i od Mašićeva opusa nije skoro ostalo ništa. Posebno mu zamjera što boji pretpostavlja siže i anegdotu. Međutim, njegovi savski pejzaži, djevojčica sa šeširom i »Ličanin« prestrogo su suđeni i imaju svoju vrijednost. Uprava Moderne galerije dobro je učinila što je javnosti omogućila da na okupu susretne Mašićeva djela. Razumije se da to nije sve, već ono što je u posjedu Galerije.

Potkraj života Mašić je oslijepio i umro u Zagrebu 1902.

S. V.

Knjige

PRIGRLIMO I OVOGA PAVLA

»Orijaš kršćanstva«. — Napisao Yves Ivonides (Ivon Ćuk). Izdavač Hrv. književno društvo sv. Ćirila i Metoda, Zagreb, 1973, 196 str.

Orijaša kršćanstva, kako je autor nazvao sv. Pavla, mnogo proučavaju i pišu o njemu evropski crkveni pisci. Prve po metodi rada modernije studije o njemu objavljene su prije sedamdesetak godina. Kod nas se o njemu malo piše pa je slabo poznat širim čitateljskim krugovima. Upravo zato je dobro došla ova domaća knjiga kojoj je autor Yves Ivonides (Ivon Ćuk), pisac studije o sv. Franji Asiškom (1963), knjige o životu i štovanju Nikole Tavilića (1961. god. ciklostilom) i drugih djela. Osim toga, 1962. god. je pokrenuo i uređivao »Glasnik sv. Antuna Padovanskog«, kasnije nazvan »Veritas«. Svojim dugogodišnjim uredničkim i spisateljskim djelovanjem Ivon Ćuk se afirmirao kao jedan od najznačajnijih predstavnika vjerskoga tiska kod nas. —

Rođen u cilicijskom Tarzu, negdje između 1. i 5. godine poslije Krista (prema J. Holzneru), od oca Židova farizeja, Pavao je jedan od najvećih propovjednika i tumača Kristove Riječi, a u vrijeme kada se je pojavio, svakako najveći, najsmioniji širitelj i branitelj Crkve pred njenim neprijateljima. On koji je kao mladić bio oštar progonitelj prvih kršćana i njihovih zajednica, 33/34. godine doživljava susret s Kristom pred Damaskom, u času kad je krenuo u pohod protiv kršćana, i otada, kao obraćenik, neumorno naviješta i širi Evanđelje i tumači svijetu njegove osnove, sve tamo do 67. godine, kada, na ponovnom suđenju u Rimu, bude osuđen na smrt i pogubljen kod Salvijevih močvara.

Toga velikog apostola, genijalnoga tkalca iz Tarza, odlučio je Yves Ivonides približiti širokom sloju čitatelja djelom koje obilježuje jednostavan i poletan stil. Želio je da sv. Pavla popularizira i među hrvatskim čitateljima, iako svjestan da je samo pet godina prošlo od objave čuvene Holznerove studije o njemu. — Evo, što sam kaže o tome u kratkom uvodu svoje knjige: *»U ruci držite kratak, točnije, strelovit prikaz života i rada svetoga Pavla apostola. S pravom možete pitati tko je ovdje autor: Josef Holzner ili Yves Ivonides. Odgovaram: I jedan i drugi. Bez Holznerova 'Pavla' ne bi bilo 'Orijaša kršćanstva'. Prvi je podloga i inspiracija drugomu.*

Zašto sam ga onda napisao kad imamo u hrvatskom prijevodu izvanredno Holznerovo djelo?

Holzner je opširan, znanstven, čovjek goleme teološke i klasične naobrazbe. Takvo mu je i djelo. Zato ga prosječan čitatelj teško svladava i usvaja. Učinilo mi se korisnim da ga prepjevam, čvršće povežem, jednostavnije podam. Novinarski, kao izvješće, u kojemu i sam uživam i s uživanjem ga prenosim. Jer Pavao je magnet koji privlači, zvijezda koja zavodi, otkriće koje zanosi, život koji oživljuje.«

Eto, dakle, naš autor nadasve cijeni velikog eruditu i znanstvenika Holznera, ali se je ipak bez straha prihvatio posla koji razumije i koji ga privlači.

A sada, neka se čuje i druga strana. — Kada bi me netko iznenada upitao kako je autor, po mojemu sudu, napisao svoga Orijaša, ja bih odgovorio posluživiši se njegovom riječju, da je zaista »prepjevao« Holznerov tekst, ali samo jednim manjim dijelom njegovim, budući da je Holznerovo djelo opsežno. No, kada »pjeva«, onda to čini nadareno, kao pjesnik. Stoga mu ne treba odviše zamjeriti što je u drugom dijelu knjige, pri kraju, tu i tamo užurbanije prelazio s činjenice na činjenicu, prestavši načas biti pjesnik da postane novinar ali još uvijek dobar novinar, koji samo nešto naglije priča, kanda mu se žuri da ne zakasni s rukopisom k izdavaču, koji bi se, ako ne stigne na vrijeme, mogao i predomisliti. No, svejedno, moramo mu priznati da uvijek s ljubavlju prati svoga Pavla na opasnim terenima punim zasjeda. A zna kako valja iznositi događaje, umije čitatelja vezati za tekst, pa je ono što priča uvijek zanimljivo, bilo da nas vodi po Maloj Aziji, Makedoniji, ili po Grčkoj, gdje je Atenin grad teško razočarao apo-

stola, umišljen i neosjetljiv za njegovu Poruku. Samo nekolicina ljudi, izvješćuje autor, pristaje uza nj. Atena je uistinu bila iznimka, jer je Pavlov govor, kako se vidi, bilo gdje se on pojavio, redovito izazivao oduševljenje ili bijes, ili oboje, prema tome tko ga je slušao. Oduševljenje je doživio kod pogana, a bijes kod Židova staroga Zakona, kojih je, pomalo, svuda bilo. A kako ne bi njih razgnjevio kad je tako sigurno i neustrašivo objašnjavao stvari koje oni nisu bili kadri slušati, kao na primjer, da židovski narod uzalud čeka Mesiju, jer je on već došao, ali su ga, reče, oni pribili na križ. Nazivajući ljude braćom, on je u ime Krista propovijedao da su za Crkvu svi ljudi braća, a Kraljevstvo Božje da je univerzalno kraljevstvo ljubavi koje okuplja sve narode bez razlike. Zato su ga Židovi mrzili i, radeći mu o glavi, optuživali kod rimskih vlasti. Pogani, naprotiv, rado su primali vjeru koja nudi takvo kraljevstvo.

Valjalo bi citirati i pokoji odlomak iz djela, u kojemu nas autor obavještava o Pavlu u pet zanimljivih poglavlja. Čitatelj bi tako neposredno doživio autora i njegovu osobitu vještinu u crtanju sukoba i uzbudljivih prizora, ali to nije lako učiniti jer je u knjizi mnogo takvih odlomaka. Time ne mislim reći da autor u prikazivanju ostaloga materijala nije, kao stilist, ostao na visini. On jednako vješto opisuje i ljude i njihove ljudske osobine: samoga Pavla, na primjer, pa Barnabu i Petra, a isto tako i ono šarenilo Efeza sa svim njegovim značajkama. Mnoge će, bez sumnje, do suza dirnuti i Petrovo kajanje pred Pavlom (odličan, uspio monolog), dok mu priča svoj život. Ali kad je već spomenut Efez, neka mi autor ne zamjeri jednu primjedbu. Izvješćujući o Pavlovu boravku u Efezu, navodi kako je apostol istupio protiv čarobnjaka i šarlatana i čineći čudesa, zadao im najjači udarac. Liječenje bolesnih i opsjednutih uzbudilo je one koji su uzvjerovali, a još više one kojima je naškodio, trgovce, kramare i poduzetnike, i u metežu koji je nastao, sigurno bi životom stradao da ga nije izbavio gradski načelnik. Drugih Pavlovih neprilika ne spominje. Istina je, doduše, da u knjizi upozorava kako bi za prikaz Pavlova rada u Efezu trebala čitava jedna knjiga, i da se zato ograničuje samo na neke pojave. No ja držim da je ipak mogao, kako je to učinio i Holzner, citirati podatke iz Pavlove poslanice Korinćanima, u kojima spominje borbu s divljim zvijerima kao najstrašniji svoj doživljaj iz tih dana. Ovdje, doduše, nije bitno radi li se o zvijerima u prenesenom smislu, ili se je stvarno morao boriti s njima u stadionu; ovdje je važno da bi se navođenjem te činjenice stiglo bliže k istini. — I još nešto. U dirljivoj legendi o djevici Tekli koja se pod dojmom Pavlovih misli o djevičanstvu odrekla najavljenog braka i zato završila na lomači, autoru se pružala prilika da zbog njene osobite privlačnosti za čitatelja, legendu ispriča opširnije. Trebalo je propovjedniku staviti u usta njegove vlastite riječi iz poslanice, samo literarno, možda, nešto jače razrađene.

Ja znam da danas pisac kod nas mora o koječemu voditi računa ako želi da mu djelo ugleda svjetlo dana. Pretpostavljam da je i autor, poput mnogih drugih, morao ograničiti opseg svojoj knjizi. Ipak, meni je pred očima druga, nenapisana knjiga sa više takvih, naoko sitnih podataka, koji začinjaju djelo, dopunjuju ga, kao meso kosti da se one ne vide, čineći ga tako mnogo privlačnijim. Jedan od takvih podataka bio bi i onaj lijepi običaj pozdravljanja poljupcem i zagrljajem, koji je postojao kod pogana i Židova, a nastao pod utjecajem grčkog načina života. Kako vidimo iz Novoga zavjeta, i Krist ga potvrđuje. — Zamišljam prve kršćane gdje nakon pročitane poslanice, s osjećanjem zahvalnosti i smjerno prenose Pavlov pozdrav jedan drugome poljupcem. Divna li običaja za svako doba u kojem je više mržnje nego ljubavi, više zavisti nego dobrih želja upućenih bližnjemu, više pakosti nego srca! Da se takvi melemi ipak osjete u knjizi, mogao je koji nevažniji podatak izostati, ako se već o broju stranica radi.

Savršenih djela, međutim, nema, a ja sam već ranije istakao mnoge dobre strane Ivonidesove knjige. Nadajmo se da će piščev pothvat pridonijeti tome da sv. Pavao, barem u Hrvatskoj, postane po svome životu i djelima poznatiji i širim čitateljskim slojevima.

Jo-nin

JAKOV JUKIĆ: RELIGIJA U MODERNOM INDUSTRIJSKOM DRUŠTVU

izd. »Crkva u svijetu«, Split 1973.

Pred nama je podebela lijepo opremljena knjiga od 465 stranica, još jedan uspjeh izdavačke djelatnosti »Crkve u svijetu«, koja je nedavno objavila i vrlo zapaženu knjigu splitskog nadbiskupa Frane Franića »Putovi dijaloga«. Između ostaloga, zasluga je »Crkve u svijetu«, čiji je urednik Drago Šimundža, da je uspjela okupiti vrlo vrijedne suradnike u redovima kojih se ističu neki katolički laici, što u našemu vjerskom tisku nije baš prečesta pojava. Među tim laicima posebno mjesto zauzima Jakov Jukić koji pod ovim pseudonimom već osam godina obogaćuje splitski vjerski časopis svojim zaista vrijednim prilozima s područja suvremene religiozne problematike.

Veći dio Jukićevih radova objelodanjen je u »Crkvi u svijetu«, dok su neki ušli i u druge publikacije (npr. »Encyclopaedia moderna«), a neki su objavljeni prvi put. Jukićevi članci i rasprave odlikuju se studioznošću i serioznošću te se tako donekle razlikuju od mnogih teološko-sociioloških prikaza kojima nedostaje objektivnost izlaganja i ažurna informiranost s toga područja. Jukićeva obaviještenost, načitanost i erudicija dolazi do izražaja na svakoj stranici njegove knjige. On o suvremenim problemima religiozne sociologije i postkoncilske Crkve govori kompetentno i iscrpno. Iako će njegovi članci interesirati prvenstveno stručnjake, mislim da ne mogu biti nezanimljivi ni za jednoga katoličkog intelektualca, ni za koga koji je uočio goruće probleme što proizlaze iz sekulariziranog ambijenta suvremene tehnološke civilizacije. Iako se tu radi pretežno o »postindustrijskoj« problematici, članci su i za nas aktualni jer ti trendovi prodiru nezadrživo i u našu sredinu. Stoga je prigovor da se knjiga obraća svijetu koji nije naš samo djelomično opravdan. Doduše, voljeli bismo koji put nešto više čuti o komplementarnosti vjere i religije, razvoja i tradicije, vjernosti, kontinuiteta i identiteta, koji se danas tako često dovodi u pitanje, ali to tek djelomično ulazi u tematiku knjige. Analiza sociooloških uvjeta religije, naime, ne može uvijek voditi dovoljno računa o tome da kršćanstvo nije ponajprije sociološki fenomen.

Na kraju, kako bismo donekle ilustrirali kulturno-religiozni domet i zanimljivost Jukićeve knjige, navodimo naslove nekih njezinih poglavlja: Na izvorima modernoga mentaliteta, Poruke suvremenog ateizma, Nesmirenost i nade povijesnog čovjeka, Univerzalizam i kulture, Problemi socijaliziranog svijeta, Problemi automatiziranog svijeta, Religija u postindustrijskom društvu, Podzemna religija, Nevidljiva religija, Zaboravljena religija itd.

Radovan Grgec

VJEKOSLAV MAJER »GRIČ U SUNCU, GRIČ U SJENI«

Kad je u svojoj sedamdeset i trećoj godini pjesnik Vjekoslav Majer objavio knjigu koja bi mogla biti i rezime života ili pjesnička poruka, o svom i našem Griču, odmah se je javila pomalo nostalgična misao: tribut Matošu. I doista, ovaj poeta-vates dominira na stranicama Majerova djela: Matoš pod gričkom plinskom laternom, Matošev kašalj nad maćuhicama (»crna kao ponoć, zlatna kao dan«), on vozi u kolicima mlađega brata Milana (»Fiuceka«) serpentinama u Tuškanac, pa obligatna »Matejna« sa »Sikstinskom kapelicom« u kojoj sjedi Matoševo društvo, Matoš na gričkoj kiši (»kiša sitno sipi, sipi i rominja«), pod njegovim se auspicijama redigira »Grič«, Matoševa noć na Josipovcu, kad je već davno usnuo plač Lotrščaka, Matoš u bučnoj »Žagarici«, Matošev »Dečki, idemo!«.

No editori »Modre laste« mislili su očito drukčije. Oni su na Majerovim tekstovima tražili i našli određene odgojne kvalitete, pa su ovu knjigu namijenili omladini. No da li će oni koji traže afirmaciju svoga ja posegnuti za ovom knjigom, ili oni koji odbacuju šablonu propisane školske lektire, pa oni, često natprosječni, no puni drskih afekata i emocija koje se po školskim regulama progone i kažnjavaju, ti svi, hoće li reći: evo knjige-prijatelja? Nije dosta da se samo čuje fraza pajdagogosa: knjiga koja odgaja.

A Majer je progovorio i mladima i starima (pa čak i najstarijima) tražeći mnogo srca za svoju senzibilnu slikovnicu, za gričke albume i spomenare: za stari teatar, streljanu i kavanicu »Palajnovku«, za plinske laterne, dvorišta, vrtove i parkove. Za one bidermajerske interijere, kad su kroz otvorene prozore u ljetne sutone dopirali zvuci s klavira: Mozart, Chopin ili Schubertov »Leise flehen...«. Vergleci i cinkuši, pa graciozna muzika menuetta s onih starinskih vura i vurica, slike i medaljoni, ćaskanje o gričkom topu s Marijanom Fröbeom, noći i ponoći (opet nezaboravne Matoševe kajkavske strofe iz »Gričkog dijaloga«).

No i još više. Galerija ljudi, kad se po uskim uličicama na tragu Lisinskoga i Vraza prostre inscenacija sunca ili sjena. Muzičari od Bele Pećića i Maje Strozzi do Drage Hržića, slikari od Becića do Šestića i Uzelca, podnevni koraci Viktora Kućinića ili ozbiljno lice Otona Kučere, pa mnoštvo literata od Ljube Wiesnera, Novačana, Vlaisavljevića, Senečića, Kozarčanina, Gorana, bojim se da sam mnoga imena izostavio, pa zato dodajem: mladoga Krležu (iz »Davnih dana«) i melankoličnog šetača po Gornjem gradu Đuru Sudetu.

Matoš bi svojim posjetiocima Griča preporučio da pođu onamo navečer, jer će samo tako iz misterijskog fonografa doći u dodir s prošlošću i dušom predaka. Autentični posjetilac Majer nije ni Zagorka ni Katedralis, pa čak ni Domjanić (»V suncu i senci«), čije su »vulice vuske i tužne s kmicom v oblokih vsih«, to nije rodenbachovski »mrtvi grad«. Pjesnik se doduše nije zaustavio kod plemenitih arhitektonskih ostvarenja Felbingerovih kao dr Ljelja Dobronić u svom »Vodiču«, on nije komentirao riječi prof. Đure Szabe, da je »krv Ilira« bila uvertira za daleko veća zbivanja, njega ne zanima palatium regis s problematikom ubikacije, njegova je formula jednostavna i srdačna: zavolite Grič!

Te žive simbole treba osjećati, doživjeti i voljeti kao kontinuitete od onoga gričkog Orfeja Šenoe i bana Mažuranića, Staroga i Kvaternika, Dvorane i Amadejeva teatra s virtuoznom svirkom Franza Liszta do preludija Matoša-oca u Markovoj crkvi i angelusa Matoša-sina sa starog zvonika. Govori nam mnogo ovaj spectaculum, pa čak ni ona ciklama na gornjogradskom prozoru nije nešto anonimno, jer i ona pripada ovom lirskom prostoru, životu — koji je uvijek nova pjesma, kako reče Stanko Dominić.

Majerova je knjiga otkriće i dokaz da gnijezdo bez sokola nije još uvijek gnijezdo bez pjesnika. Ali ne zaboravimo da toga Griča više nema, jer će nas šetače po Majerovom tragu upozoriti nervozni signali vozača automobila i tipični vonj benzina kao i subotnji ritam diskača da smo tek čitali — jednu dragu i vrijednu knjigu, vjernu prošlom vremenu.

Kamilo Križanić

»SPOVED ZEMLJE« IVICE JEMBRIHA

Rodivši se 8. lipnja 1940. godine, Ivica Jembrih je danas, kako bi rekao Fran Kurelac, »Kristovih lijet«. Iza sebe ima dvije kajkavske zbirke: prva, koja je objavljena prije dvije godine pod osebujnim nazivom »Vse — i dihanje« privukla je više pažnje u širem krugu čitača nego pravo razumijevanje kritike, a druga, posvećena djeci, »Mujceki se hinčeju«, dijalektalna »slikovnice« nakon duže vremena, nije imala sreće da bude zapažena. Krivnja je vjerojatno na — autoru jer živi u — Čakovcu, a i na izdavaču, »Zrinskom«, koji je također u Čakovcu. Tako je Jembrih, usprkos tome što već desetljeće i pol objavljuje stihove (a usput i pokoji prepjev), usprkos uspjesima od Goranova proljeća 1970. do tradicionalne smotre kajkavskog pjesništva u Zelini (i u Varaždinu, Zlataru i Samoboru) »predestiniran« da postane i ostane autsajder, to više što je po profesiji grafičar, te se u tobožnjoj svijesti zagrebačkog književnog knjigovodstva njegova stavka — bila kakva bila — knjiži pod kontom »kajkavski« odnosno »folklorni« pjesnik.

Bojim se da ni ova treća, najveća, najteža, najkompleksnija knjiga, koja je prigodna samo utoliko što koristi četiristotu obljetnicu seljačke bune kao povod za izvjesne asocijacije, neće moći bitno promijeniti to »predodređenje«. Prve reakcije novinske kritike upućuju u tom smjeru: priznaju Jembrihu više da je »kajkavski« nego pjesnik, a to bi, očito, trebalo značiti pjesnik lokalnog značenja. — Izgleda da ni Matoš ni Domjanić, ni Galović ni Krleža nisu dovoljni primjeri i dokazi egzistencije književnog regionalizma u Prpićevu smislu. I, što je još apsurdnije, izgleda da ni plima kajkavske poezije posljednjih desetak godina što je izbacila stotinjak imena, od kojih bar pet-šest kao Jembrih, Bence, Dominić — svaki na svoj način — nadvladava provincijalnost snagom svoga izraza — nije još uvijek u stanju promijeniti tu tromost mišljenja u živost duha i zapažanja.

Zanimljivo je da je upravo u to vrijeme »kajkavska« izvorna likovna umjetnost čak u međunarodnim razmjerima dokazala svoju samoniklost i samosvojnost. Ono što je u njoj bitno: iskonska ukorijenjenost u zemlji, smatra se u poeziji beznačajnim, općim mjestom, i anulira se bez prava na priziv.

Bilo bi stoga potrebno upozoriti da Jembrih — koji piše čak više na »službenom«, književnom jeziku, ali je dosad iz sasvim specifičnih razloga objavljivao uglavnom kajkavske stihove, za koje ambijent pokazuje više razumijevanja — nije »nedjeljni slikar«, pa da se povremeno, sporadično javlja u dijaspori naše kajkavske publicistike, nego da je stalno, svjesno i do kraja opsjednut potrebom stvaranja umjetnosti riječi. Medij kojim se izražava nije, dakako, beznačajan, ali je pristup njegovom izrazu u oba slučaja isti. Jembrih naprosto voli riječ, živi s riječju, koristi njezine glazbene, pa čak i vizualne mogućnosti, on je naprosto — rođeni umjetnik riječi.

To što je ta riječ ovaj put kajkavska (a danas upravo buja dijalektalna poezija s rustikalnim motivima dok u isto vrijeme na drugome polu apstraktistička i konkretistička poezija svojim perpetualiziranim eksperimentiranjem postaje hijeratskim eksperimentom užeg kruga posvećenih, dakle poezija za pjesnike) ne bi smjelo utjecati za valorizaciju njegove poezije. Pjesma »Horvacka roža«, »Spomen zemlje«, »Cvjetje šumah, cvjetje njiv«, »Dedovine duh«, »Vu kraju Zrinskih«, »Gupčev človek je tu« i »Na prestreljenom Globusu« imaju autentičan dah »horvacke rože — ciklame kervave« te su ukorijenjene u povijesnom razvoju.

Impuls kojim pjesnik iznosi tu dramatičnu štoriju tri stotina ljeta patnje stubičanskog kmeta, izbacujući eruptivno, sve magme svojih maglenih čemera, dan je u jednom jedinom naponu izraza, gotovo in continuo. To razdvaja Jembriha od serijskih, dopadljivih stihoklepaca s njihovom licitarskom slatkoćom. Jembrihova riječ je opora i žilava poput zagorske zemlje, koja je i grob i zipka. Gusto i kompaktno je ovo govorenje, ovo plamsanje i gorenje. Njegov smisao istom se naslućuje na ovom »prestreljenom Globusu«, jednoj od posljednjih pjesama prvog ciklusa knjige posvećene Krleži za 80 liet rojenja:

Imperativ, odnosno krik i klik, plač, grcaj, vapaj, jauk — prosijecaju strukture ovih stihova pisanih, očito, u uzbuđenju. Njihova energija vjerojatno bi se dala pretočiti bez znatnijih gubitaka i u drugo jezično tijelo: sa što manje riječi iskazati lamet i molitvu nad sudbom ove Planete.

Značajni prvi ciklus »Spovedi zemlje« očito je dosegao popriličnu visinu, razmjernu s moći uzgona koji ga tjera da šikne iz dubine osjećaja.

I drugi stavak ove razmjerno cjelovite kompozicije, »Balada o črnem ropcu«, impresionantan je svojom iskrenošću: to je niz »ispovijedi ljudi«, spovedi ljudi, istrgnutih iz svojeg duhovnog sidrišta, zavičaja, obitelji i zemlje.

Kompaktne po svojoj izražajnosti, sve odvaljane iz dubokog bola, ove »balade«, kako ih pjesnik djelomično i naziva, pričaju težačku sudbinu danas, dok

»puše vujnje veter
selsku himnu pustinjačku.
Ruši brege na me —
cvetje me duši.
Veter na sprevodu —
pokapaju popievku težačku.
Vse cvetje je kervave,
biele cvetje je kervave,
čele su kervave,
kolubar neba je kervavi,
zorje su kervave...
Veter, veter.
Veter na sprevodu —
pokapaju popievku težačku
vu zemlju tujinsku,
vu zemlju Nemačku.
Pasoš — kramp, pasoš — kramp.«

Seljački sin iz Gregurovca kod Mihovljana, kraj Zlatar Bistrice, radnik koji zna tegobe težačkog življenja, zuj kolovrata, muku tkalaca, rane i boli ivanečkih lončara, okus kruha sa sedam kora — i iz vlastitog iskustva u obitelji sagledao je čemer tog eksodusa. Tako je uz povelju Matije Gupca priložena i dokumentarna gruntovnica, na oporoj kori težačkoga dlana urovašena zla sudba.

Treći ciklus, »Kerempuhov papagaj«, obradovat će čitaoca svojom duhovitošću: personae dramatis su ovdje šlogarica, dotepenec, cug-pečalbar, cundravi robot, veseli svati... Stihovi su protkani onomatopejama, svi u brzom ritmu, kao da su komponirani za uglazbljenje. Uostalom, Jembrih je i prije imao uspjeha s takvim stihovima: vrlo prikladni za estradu, komorne i slične priredbe, oni su zbog svoje komunikativnosti zgodan veseli scerzo u našoj pretežno elegičnoj lirici.

Naravno, ti su stihovi laki, prpošni i vedri, odudaraju od prvih dvaju poglavlja, ali baš zbog toga što su različiti po svom osnovnom ugođaju uspostavljaju ravnotežu knjige kao cjeline: bez njih ovaj »spoved zemlje« ne bi bila potpuna, pa ni istinita. Ovaj aneks ima svoje opravdanje u kontekstu cjeline, pa ga tako treba i sagledati.

Na kraju, i sama oprema knjige, to jest crtež Ivana Lackovića — Croate, kao i grafička redakcija Ernesta Fišera, čine ovu knjigu privlačnim djelom. Ono se lako i brzo čita, a ostavlja trajne tragove, jer se ne iscrpljuje kao većina lirika prvim čitanjem. Nešto dublje, ljudskije od konvencionalne poetike, od dotjeranih, korektnih stihova ostaje na kraju, poslije čitanja: otisak profila čitavog čovjeka.

A to znači da je susret bio nesvakidašnji. »Spoved zemlje« nije prigodna, »kajkavska knjiga pesmica«, nego vrijedan prilog našoj poeziji, ostvarenje pjesnika čija će prisutnost od sada biti uočljivija usprkos kašnjenju priznanja koje je već trebalo doći.

I u kajkavskom i na službenom, književnom jeziku, Ivica Jembrih izražava na sasvim specifičan način, krepkom i trpkom vlastitom riječju, svoj svijet.

On ga doista ima. Njegov zlatarski zagorski kraj, njegova međimurska zemlja, njegov suvremeni grad i ova naša »Planieta«, njegov osjećaj za čovjeka, poštivanje ljudskoga truda, te — ne sasvim na kraju — njegova vjera u dobro, izdvaja ga iz društva uobičajene literarne konfekcije kao i komercijalne proizvodnje koja računa sa centimetrom.

Nije dakle riječ ni o folkloru niti o književnoj modi ili zgodi. Nego: »Spoved zemlje« autentičan je književni događaj ove naše Gupčeve godine.

Boro Pavlović

ZBORNIK U POVODU 700. OBLJETNICE SV. TOME AKVINSKOGA (1274—1974)

Izdao Dominikanski provincijalat, Zagreb. Uredničko vijeće: Jordan Kunčić, Rajmund Kupareo, Augustin Pavlović, Tomo Vereš, Stjepan Krasić. Glavni i odgovorni urednik Jordan Kunčić. Oprema Alfred Pal. Tisak NIP »Šampa«, Osijek.

Veliki duhovi, snažni mislioci i inicijatori velikih pothvata u nauci, umjetnosti i ostalim područjima ljudske djelatnosti, vazda namiru potomstvu vrijedna djela, oplođujuće misli i ideje. Oni najveći među njima, snagom svoga genija pokrenu svako ljudsko stoljeće, uzdrmavši misaonu čovjekovu tromost i poput spasonosne kiše, što padne nakon dugih jalovih razdoblja suše, ožive njegove stvaralačke snage.

U 13. stoljeću svakako je najznačajnija pojava sv. Tome Akvinskoga, genijalnog crkvenog naučitelja i autora djela Summa theologiae i Summa de veritate catholicae fidei contra gentiles i niza drugih. Ove godine navršava se 700. obljetnica njegove smrti, pa je Dominikanski provincijalat u Zagrebu objavio vrijedan Zbornik koji sadrži naučne priloge od 15 autora, inspirirane životnim djelom sv. Tome. Dva priloga o dominikancima iz 16. stoljeća, fra Vicku Paletinu i fra Luki Bračaninu, ne odnose se na rad i djelovanje sv. Tome. Osim toga, Zbornik donosi: Trijumf sv. Tome Akvinskoga, slikarski rad F. Zurbarana, faksimil dvaju stupaca iz knjige Summa contra gentiles i prijepis prvog stupca, s komentarima S. Krasića.

Djelo tako ogromnog značenja kao što je Summa, mogao je stvoriti samo sv. Toma, koji se, da posluži Bogu i Crkvi, odričući se sama sebe, sav predavao radu. Kao vanredni poznavalac filozofske tradicije bio je, može se reći, predestiniran za to da postane i najveći teolog i znanstveni sistematičar Crkve. A prihvatimo li mišljenje filozofa Jaquesa Maritaina da Zapad zapravo počinje na Golgoti, koje se može smatrati sasvim logičnim i prihvatljivim, onda je upravo Sv. Toma, još u 13. stoljeću, svojim djelom stvorio solidnu osnovicu za postepeni kulturni rast Zapada. Koliko je pak sv. Toma misaono snažan i oplođujući, pokazuje i činjenica da on danas, 700 godina nakon svoje fizičke smrti jednako privlači, savjetuje i vodi, kao u danima svoga života. Bilo bi zanimljivo čitati ako ništa drugo, barem mišljenja pojedinih papa, kroz dugi tijek vremena, jer bismo već i na temelju njihovih pogleda jasno uočili koliko je Crkva prihvatila i usvojila Tomino naučavanje. Jordan Kunčić je istu misao podvukao u svome uvodniku navodeći riječi Pija XI: »Thomae doctrinam Ecclesia suam propriam edixit esse.«

Blagotvorne, oplemenjujuće misli velikih stvaralaca podižu vrijednost ovom našem svakojakom životu, čineći ga tako snošljivijim i boljim, pa stoga mislim da bi dobro bilo citirati makar neke od Tominih misli, ili od onoga što je rečeno u vezi s njime u objavljenim prilozima Zbornika. Znam da se na taj način ne mogu ni približno prikazati pojedini naučni radovi, ali ja se čvrsto nadam, da će se čitaoci, upoznavši neke Tomine poglede i stavove, zainteresirati za Zbornik u cjelini, što, je on uistinu i zaslužio.

*Jordan Kunčić** (iz uvodnih riječi): »Nešto je u Tomi naročito više od Tome, a to je naglašavanje prvenstva ujedinjujuće ljubavi. Takav stav nametnuo mu je realizam života. Ljubav daje prednost ortopraksi, životnoj teologiji. »Prius vita quam doctrina, vita enim ducit ad scientiam veritatis« — prednost ima život a ne nauka, jer život nas vodi do spoznaje životne istine.«

Franjo Kuharić (Vođa i učitelj): »Toma je istinski teolog, zaljubljen u Objavu Riječi. Ponire vjerom u dubine Vjere. Zna da je Objava Istina i da je poziv teologa da otkriva bogatstva te Istine kako bi sve više produbio svoju vjeru i vjeru svoje braće. Teolog nije gospodar Istine, nego ponizni sluga Riječi.«

Celestin Tomić (Doprinos sv. Tome teologiji nadahnuća): »Sveti Toma tu nauku (instrumentalnosti) filozofski izriče: »Auctor principalis Sacrae Scripturae est Spiritus Sanctus, homo fuit auctor instrumentalis.« Bog je dakle prvotni začetnik Pisma, a čovjek instrumentalni autor. Tu nauku sv. Toma ne razrađuje zasebno, ali je često dodiruje u svojim djelima.«

Ante Kusić (Tomini psihološki putevi u spoznaji Boga): . . . i u suvremenoj filozofskoj i teološkoj misli — makar i u različitim formulacijama od Tominih — prisutna je Tomina misao da unutarnje osjećanje »obaveze« i »odgovornosti« na razini »dobra i zla« traži svoj zadnji temelj u Vječnom Zakonodavcu, koji je Apsolutno Dobro i Apsolutna Istina.«

Josip Ćurić (»Connaturalitas«. Strukturalna srodnost svijesti i stvarnosti prema nauci Tome Akvinskoga): »Uostalom, ako je starozavjetni zaručnik — prema Vulgati — znao prepoznati svoju zaručnicu po jednoj samo vlasi s njezina potiljka (»in uno crine colli«[1]), onda smijemo bez okolišanja ustvrditi da tek u svjetlu Akvinčeve nauke o konaturalnoj spoznaji možemo pravo tumačiti i susret ljudskih srdaca među sobom i susret ljudskog srca sa Srcem Božjim u činu vjere.«

Jordan Kunčić (Preorijentacija moralke): »U svjetlu Tomine teološke sinteze): »Sveta ljubav u moralci sv. Tome mora imati univerzalni kauzalitet, jer ona je kao orijentacija prema Bogu koji je zadnji cilj života. Ne ljubi Boga nada sve tko prema njemu ne usmjeruje sve svoje svjesne čine. Ali dovoljna je virtualna usmjerenost . . . Međutim, nije potrebno tu nakanu ili takvo pozitivno usmjerivanje stvarati svaki čas. Prema tome, pretjerana je teorija da se to pozitivno usmjerenje mora ostvarivati prigodom svakog svjesnog čina, a pretjerano je misliti da nije nikada naređeno ostvarivati to usmjerenje.«

* Jordan Kunčić, poznati znanstvenik i svestrani teološki radnik, suradnik i prijatelj HKD sv. Cirila i Metoda, preminuo je 17. veljače 1974.

[1]) Pjesma nad pjesmama.

Dominik Budrović (O savjesti. Prema II vatikanskom koncilu i sv. Tomi): »Savjest ili svijest je prolazni i časoviti razumski čin kojim prosuđujem svoja unutarnja zbivanja (misli, želje, nakane) i djelovanja da li su u skladu s pravilom moralnosti. To pravilo je Božji vječni zakon kao i svi zakoni koji mene u tom času vezuju, jer svi zakoni dolaze od vječnoga zakona i zato me u njegovoj snazi vezuju, iako ne svi s jednakom težinom.«

Živan Bezić (Vitalnost u Tominoj koncepciji kršćanske nade): »Evo što Toma u biti veli (u vezi s pitanjem može li se čovjek nadati za drugoga): nadu ne smijemo promatrati odvojeno od ostalih kreposti, osobito od ljubavi. Ljubav nas vezuje i sjedinjuje s drugima. Na taj način, prožeta ljubavlju, nada, koja je prije svega individualna i osobna, uzima na sebe interese bližnjega, osjeća ih kao svoje vlastite.«

Marijan Jurčević (U okviru bračne svrhovitosti): ... »ljudski brak i obitelj nisu naravni u smislu životinjskog »obiteljskog« života. Jer i nema prave životinjske obitelji. Ni u jednoj životinjskoj vrsti obiteljski život ne traje kroz čitav život, osobito nema takvog obiteljskog života koji bi povezivao generacije. Obiteljski vid ljudske seksualnosti potpuno je tipičan.«

Rajmund Kupareo (Umjetnost kao posebna ljudska vrijednost po sv. Tomi): »Između sv. Tome i larpurlartista postoji temeljita razlika u tome što je ta parola za »slobodne pjesnike« značila prekid s ostalim ljudskim vrednotama, osobito vjerskim i moralnim, dok sv. Toma samo razlikuje, ali ne rastavlja ljudske vrednote: umjetnost ne može apsorbirati druge vrednote kao što ni one ne mogu apsorbirati umjetnost.«

Za našega Tina Ujevića autor ispravno utvrđuje da njegovu poeziju mlađih dana obilježuje larpurlartistički stav. Kasnije je Tin, veli, napisao dosta religioznih pjesama. Ističe njihovu osobitu ljepotu, dok Đ. Kokša misli da religioznost Tinove lirike »nije zaokružena, ni cjelovita, nije jasno izrečena, a kamo li dorečena«, ali nalazi da bi se od probranih Tinovih stihova, kad bi se to moglo i smjelo, dao sastaviti »lirski spjev rijetke, visoke ljepote.« — Tko je u ovom slučaju bliži istini?

Milan Šešnić (Sv. Toma propovjednik): »Koje kategorije rukovode upravljanje svijetom? To je prije svega služba Bogu, korist bližnjemu i svetost bogoštovlja. Koliko je duša časnija nego tijelo, koliko su poslovi duše važniji nego poslovi tijela; recimo kratko: koliko je spasenje duše iznad svega, toliko se služba propovijedanja izdiže iznad službe u ovozemnim poslovima, u tjelesnim potrebama bližnjega.«

Augustin Pavlović (Tomina misao o redovničkom životu): »Da je dobrovoljno siromaštvo radi Krista i kraljevstva nebeskoga nužan sastavni dio redovničkog staleža, prema Tomi, slijedi iz činjenice što je taj stalež škola i vježbanje kojim se dolazi do savršenstva ljubavi.«

Jordan Kuničić (I dijalog ima svojih granica): »U prosuđivanju objektivne istine mjerodavni su stručnjaci, a u moralnom pogledu mjerodavni su kreposni ljudi, a ne etički diskvalificirani. Ovi, naime, imaju iskvaren ukus. Zbog toga nije lako ni objektivnu istinu izreći, a nije ju lako ni prihvatiti. Potrebno je da čitalac ili slušalac bude etički raspoložen, da tlo njegove duše, pameti i srca bude pripravno primiti sjeme istine.«

Rajmund Kupareo (Osebujnost umjetničke spoznaje): »U sretnim momentima inspiracije umjetnik intuira bitne elemente ljudskih osjećaja, težnji, napora, strasti itd. koji nadilaze njegove vlastite osjećaje i težnje te postaju općeljudske u nekom umjetničkom djelu. To je pjesnik Pierre Emmanuel, na nekom mjestu, sretno izrazio rekavši: Iza svoje ljubavi vidim (intuiram) ljubav.«

Pok. Antonin Zaninović napisao je prikaz o dominikancu fra Vicku Paletinu, Korčulaninu. Paletin je autor zemljopisne karte Španjolske i jednog prijevoda s talijanskog o vještini plovljenja morem, dok je na latinskom jeziku objavio vrijedno djelo o Indijcima Zapada pod naslovom »De iure belli contra infideles Indiae occidentalis«. Četvrto djelo o poluotoku Yucatanu, pisano na španjolskom jeziku«, izgubilo se. Paletin, koji je tek u Meksiku postao dominikanac, kao kršćanin i redovnik zalagao se za humaniji postupak s urođenicima i ustao protiv biskupa Las Casasa u uvjerenju da je biskup krivo postupao i krivo naučavao; smatrao ga je, štaviše, krivim za rat i za veliko ratno krvoproliće u Peruu. Zaninović je umro 26. XI 1973. god., a djelo mu je za tisak pripremio Jordan Kuničić.

O drugom dominikancu fra Luki Bračaninu, iz Bola, piše *Anđelko Fazinić*. Bračanin je bio dva puta prior bolskog samostana i dva puta provincijal, a 1589. bio je imenovan i inkvizitorom za Zadar i zadar. biskupiju. Od njega je ostao Psaltir pisan na hrvatskom jeziku. To djelo je prof. Franjo Fancev smatrao varijantom psaltira pisanih na narodnom jeziku, a koji su stvoreni prema crkvenoslavenskom prijevodu glagolskih psaltira. Bračanin je, uz to, autor i dvaju prijepisa religioznog obilježja.

Stjepan Krasić objavljuje autografe Tominih Summa contra gentiles u 2 stupca, prijepis prvoga stupca i podatke o sveučilištima sv. Tome Akvinskog; nadalje izvješćuje još o centrima znanstvenog istraživanja, fakultetima i generalnim studijima propovjednika, pruža podatke o cjelovitim izdanjima i prijevodima djela sv. Tome Akvinskog na različite jezike i, najzad, o revijama tomističkog smjera.

Toma Vereš priložio je prijevod dvaju cjelovitijih tekstova: 1. O filozofiji — (Tumačenje Aristotelove Metafizike, Knjiga I, Rasprava 1) — 2. Što je teologija? Postoji li Bog? (Suma teologije, I dio, Predgovor, Pitanje 1 i 2.)

Siguran sam da će mnogi koji pročitaju ove vrlo dobre prijevode požaliti što autor nije dodao još po koji takav prijevod iz Tominih djela.

Koliko smo u njihovu objavljivanju zakasnili za drugim narodima, neka kaže činjenica da su Talijani, (a da ostale narode ne spominjem), prvi prijevod Sume teologije, iako nepotpun, u 5 voluma, objavili još prije sedamdeset godina (od 1900—1904), dok su drugi prijevod, s komentarom, izdali dominikanci 1949. god. u 27 voluma!

Svejedno, mi se, unatoč tome, moramo radovati što su naši dominikanci svojim studiozno pripremljenim tekstovima na dostojan način odali poštu Tominu geniju prigodom 700. obljetnice njegove smrti. A ne bi bilo suvišno, i ne bi tome prigovorio nitko živ da je Zbornik donio i Tomin, makar i kraći životopis, jer znamo da knjiga dolazi u ruke i onih čitalaca kojima je vrlo slabo poznat njegov život. Nadalje, mada je posve jasna i prihvatljiva odluka uredništva da u Zborniku objavi i radove dvaju naših dominikanaca, smatram da se ne bi bilo pogriješilo da je objavljen i veći ulomak iz Sertillanges-ove studije o sv. Tomi, ili ulomak iz spisa filozofa J. Maritaina o proslavljenom teologu.

Jo-Ri

PUT BEZ POČINKA

Uz rub zbirke Dubravka Horvatića »Crna zemlja«, Razlog 32, Zagreb 1970, str. 1—37.

Nakon čitanja zbirke Dubravka Horvatića »Crna zemlja« (zbirka je izišla 1970), čovjek se s posljednje stranice vraća na prvu. Prva strofa te zbirke sažimlje na neki način sadržaj čitave zbirke:

»To nije drugo nego put
neprestano put bez ijedne postaje
put bez počinka.«

To je Horvatićeva zbirka. Horvatić se kreće po isprepletenom nerazmrsivom korijenju zbilje što je izbilo na staze, spotiče se, pita i pita:

»Vodi li put prema rasapu gluhom
il u život vječni, nama neshvatljivi?«
(Put)

»Sada je večer, i spušta se najgušća
magla.

Hoće li nas izobličiti njezina prisutnost
hoćemo li prepoznati jedan drugoga
ako se magla ikada digne, ako ikad
prođe noć.«
(Magla)

»Bezrazložni čini, uzaludne riječi
je li to doista čitav moj vijek, čitav
moj usud?«
(Pitanja iz noći)

»Plavi, zeleni trag u glini, poneka kost,
zar je to sve što osta od jednog života?«
(Ekshumacija)
»Sada je vrijeme da se pita jesam li
za svoga vijeka
milio tlima s mravom ili sam letio s
olujnim anđelom.«
(Pred zadnjim odgovorom)

Horvatićeva poezija nije bez duboke suživljenosti s prirodom (spomenimo samo pjesmu »It fama«); njegov rad na riječi, prvom pogledu možda skriven, svakim čitanjem biva vidniji; ipak, Horvatić je napose metafizik u najdoslovnijem smislu riječi: polazi od fizičkoga, pojavnoga, i zadire u ono što stoji »meta« — iza, s onu stranu. Horvatić se ne razmeće posuđenim odgovorima i povijesno provjerenim tezama on glasno ispovijeda svoj put pitaoca, »put bez počinka«.

Ivan Golub

MILE PEŠORDA: ŽIVOT VJEČNI

Nakon čitanja te knjige prvo nam se nameće nedvojben zaključak: neobično vrijedna poezija na kakvu posljednjih godina rijetko nailazimo u okviru najmlađe generacije hrvatskih pjesnika. »Život vječni« prva je knjiga (naklada sarajevske »Svjetlosti«) toga mladog hrvatskog pjesnika, profesora romanistike i prevodioca francuske poezije, koji je rođen 1950. u Grudama (Hercegovina). Rijetko se koji mladi pjesnik, kao što je to slučaj s Pešordom, može pohvaliti vrlo laskavim ocjenama eminentnih kritičara, nagradama (ona »Šimićevih susreta« vjerojatno mu je najdraža) i popularnošću kod čitatelja i slušatelja (često nastupa na javnim priredbama). Pjesme objavljuje od šesnaeste godine a ova je knjiga, u kojoj ima nekoliko ciklusa (Pjesma vremena, Govor kamena, Život vječni, Duh ognjišta...), zbir njegova stvaralaštva u razdoblju 1968–70.

Njegovo petogodišnje književno stvaralaštvo u znaku je osvjedočenja iznimne darovitosti i naglog umjetničkog uspona. Ne slijedi razne struje i pravce s književnog Zapada kojima vrlo rado robuju mnogi naši mladi pjesnici.

Njegov poetski interesni krug vrlo je širok. Pronalazi pjesmu najčešće u svagdašnjosti svoje Hercegovine gdje je »kamen vreo i mrk« i tada je, čini se, Pešorda najosjetljiviji. Pokatkad nevino zadirkuje u sutrašnje ili kopka po prošlosti tražeći u njoj smisao... Registrira treptaje života oko sebe i u sebi. Pojavljuje se s brojnim problemima te mu ponegdje ponestane svjetlosti i u sjeni ostaju tajne životne tjeskobe. Sve ima svoje dubine... a kako ih osvijetliti? Varira zaljubljenost u kamen, kamenje, stijene, krš. Tuguje nad ušutkanom ljubavi. Čudi se slabosti sinova. Tamo gdje su drugi stali, njemu je polazište. Ali, kreće bez »voća s tuđih voćaka«. Osvrćući se za svojim (i našim) bolom — kao da mu je pjesma jedini pravedan način komuniciranja sa svijetom. Vidljivo je, voli biti originalan, no štuje i tradiciju. Nađe se pokoji otisak obrazaca iz narodnog pjesništva (koje mu je moglo »ući u krv« već u ranom djetinjstvu), ali neokamenjenih, nego usklađenih da krasota vrijedi odličje više:

Da l' to zemlja napaćena ječi?
Da l' to sunce izgaženo plače?

Pešorda od pjesme do pjesme mijenja kalupe svojeg poetskog kazivanja. Svemu se obraća pjesmama provodeći kroz njih vrlo tanku nit ironije i nikada čitatelja ne ostavlja ravnodušnim. Sami naslovi pjesama: Igla, Molitva, Žileti (iz ciklusa Pjesma vremena) nagovještavaju bljedoću u sjaju obveznosti postojanja i življenja.

Najveći mu domet predstavljaju pjesme: Žene siđoše niz kamenje, Govor kamena, Moj otac (iz ciklusa Govor kamena), Hercegovačka pjesma (iz ciklusa Život vječni), Duh ognjišta i Tužbalica (iz ciklusa Duh ognjišta). Najpotresnija... najkraća (tri distiha), najvrednijim nagradama i najbrojnijim čestitkama obdarena je Tužbalica. Nitko u našoj književnosti nije tako prikazao bolnu osamljenost ostarjele pečalbarske majke u društvu s nasrtljivim mislima o grobu i drugom svijetu, i srdžbom na sudbinu jer teško je, neizmjerno teško, živjeti i umirati u samoći:

Svi moji dragi iđu u daleki Svit
Lipe tužne oči upiruć tuđem nebu
Na napušćenoj grudi ja uzgajam cvit
Da ga zasade na mom grebu
Al šta će meni cvit i taj bili Svit
Kada sama živim kad ću sama mrit

(Majka u domu opustilom)

Pešorda je siguran majstor u gradnji pjesama. Igra se riječima, ali izbjegava šarenu nakićenost i preglasnu zvonkost i kad podiže ton. Pjesme nadahnuto iskazuju poetski vidokrug; i, što je za današnje vrijeme rijetkost, bivaju brzo prihvaćene jer su lišene one neprivlačne hermetičnosti.

Knjiga se završava pjesmom Korijenje. Simbolika? (Pjesnik je, očito, vrlo ambiciozan!) Evo posljednjih stihova:

Pa ustraj ustraj ti mlada dušo
Što i govor gline živiš

Valja se upitati: Ako je knjiga ova korijen — a kakvi će biti plodovi? Najzreliji plodovi?

I za svršetak: Bilo bi sitničavo mjeruckati manjkavosti ove iznimno vrijedne knjige. Ima ih! A gdje ih nema? Pešordinim pjesmama naša je književnost obogaćena i budući antologičari moraju misliti i na njegove neke pjesme koje će ovu knjigu činiti zanimljivom i u budućnosti.

Vlado Pandžić

BOŽIDAR VIDOV: VOCABOLARIO

in dialetto delle localita dell'isola linguistica croata nel Molise — Montemitro — San Felice — Acquaviva Collecroc

RJEČNIK

ikavsko-štokavskog govora hrvatske naseobine u srednjoj Italiji

U tijeku nekoliko zadnjih godina osjetno je živnula hrvatska naseobina u srednjoj Italiji, u pokrajini Molise. Valja znati da su to potomci najstarijih hrvatskih iseljenika, odnosno prvih. Kada su Turci zauzimali naše južne krajeve na početku XVI stoljeća, ispred njih je tada izbjeglo mnogo čeljadi s područja Duvna, Imotskoga, Ljubuškog, Makarske i ušća rijeke Neretve. Naselili su se u srednjoj Italiji. Njihovo glavno mjesto bijaše Palata, koju su i podigli, ali se, na žalost, u njoj danas ne govori hrvatski. Hrvatstvo se očuvalo na rubnom dijelu naseljenog područja, manje prohodnu.

Božidaru Vidovu leži duboko u srcu hrvatska manjina u Italiji. U minulih pet-šest godina on se njome bavio više nego itko drugi. Najprije je objavio Gramatiku ikavsko-štokavskoga govora molizanskih Hrvata u srednjoj Italiji (Grottaferrata 1968), Kalendar — Godišnjak molizanskih Hrvata (Toronto 1973), pjesme prve molizanske pjesnikinje Milene Lalli pod naslovom »Sfitle 'z naduga« (Toronto 1972), a također je skupio i notirao narodne pjesme moliških Hrvata i izdao ih u posebnoj knjižici.

Vocabolario — Rječnik zaprema 96 stranica i sastoji se od dva dijela: prvi je talijansko-hrvatski, drugi hrvatsko-talijanski. Dakako, Vidov nije donio sve besjedno blago moliških Hrvata, ali je višestruko vrijedno ovo što je prineseno i zaslužuje dužnu pozornost. Evo kako je pisac postupao: uz talijansku i hrvatsko-mošišku riječ, odnosno uz hrvatsko-mošišku i talijansku uvijek stoji i riječ hrvatskoga standardnog jezika:

adesso — sa — sad, sada
affaciarsi — nafačati — pomoliti se
affamato — lačan — gladan
affernare — popeti — uhvatiti
afferrare — uhvatiti — uhvatiti
i
črišnja — ciliega — trešnja f
čriv, čriva m — budello — crijevo s
črv m — verme m — crv m
črviv — marcio — crvljiv, truli
čučiti — stare accoccolato — šćućuriti se

I redom na ovaj način. Odabran je dakle dosta jednostavan i praktičan postupak objašnjavanja talijanskih i hrvatsko-moliških riječi. Razumije se, ne bi se postigla prava svrha kada svagdje ne bi stajala i riječ hrvatskoga standardnog jezika. Bez nje bi Rječnik bio sveden na uske uporabne okvire, tj. uglavnom među Hrvate u Molisu, ovako se pak njime mogu služiti svi koji govore hrvatski ili talijanski. Po-

sebno treba istaći da se njime izdašno mogu koristiti i jezikoslovci, na prvome mjestu dijalektolozi i proučavatelji povijesti našega jezika.

Vidovljeva spomenuta Gramatika i sada Rječnik pružaju odgovor na pitanje podrijetla jezične pripadnosti moliških Hrvata. Premda na objema knjigama u podnaslovu stoji »ikavsko-štokavskog govora«, ipak je ovo u osnovi čakavsko-ikavski govor. Pored očuvanih čakavskih osobina svjedoči i postojanje skupa čr u navedenim primjerima, koji je tipičan za čakavsko narječje. Navođenje drugih ne bi bilo primjerno na ovome mjestu.

B. Vidov je učinio mnogo za molizanske Hrvate. Svojim je znanstvenim radom doprinio buđenju i očuvanju njihova nacionalnog duha. Njih je usmjerio prema Domovini, a Domovini je ukazao na postojanje malobrojne hrvatske naseobine u susjednoj Italiji. Suvišno je i spominjati njegove novčane izdatke na tiskanju dotičnih knjiga. Stoga mu pripada iskrena zahvalnost svih kojima je stalo do sreće i napretka toga hrvatskog otočića u talijanskome moru.

Muhamed Omerović

DVIJE KNJIGE DRA ANTE STANTIĆA

U manjem razmaku od godine dana izdao je karmelićanin Dr Ante Stantić dvije knjige, i to: »Otajstvo kršćanske molitve« i »Redovnički život« — u svjetlu dokumenata II vatikanskog koncila.

Prva knjiga »Otajstvo kršćanske molitve« plod je nagovora što ih je pisac držao karmelićanskim bogoslovima u Remetama. Pisac je želio istaći veliko značenje molitve u izgradnji duhovnog profila svakog onog koji ljubi Gospodina, bio on laik ili duhovno lice. U tu svrhu on je u zgodnim poglavljima obradio raznovrsnost molitve u crkvenom životu. Posebno je razradio odnose između liturgijske i osobne molitve, zatim vrste molitve kao što su: Euharistijska molitva, molitva časoslova, molitva razmatranja ili konteplativna molitva.

U drugoj knjizi »Redovnički život« — u svjetlu dokumenata II vatikanskog koncila, pisac je objelodanio svoje nagovore koje je u duhovnim vježbama izrekao raznim redovničkim zajednicama. Poglavlja ove knjige mogu poslužiti kao izvrsno meditativno štivo.

Na početku knjige pisac razrađuje temu »Specifičnosti redovničkog života u odnosu na krsnu milost«. U daljnjim poglavljima susrećemo teme o redovničkoj poslušnosti, čistoći i siromaštvu. Od ostalih poglavlja naročito su interesantna »KRIST U ŽIVOTU REDOVNIKA« i »PRESVETA DJEVICA MARIJA I NAŠE REDOVNIČKO ZVANJE«.

Kod sastavljanja ove knjige pisac se obilno služio koncilskim dokumentima koji govore o životu redovnika, a koristio je i obilno talijansku i francusku literaturu o ovim pitanjima.

V. V.

EVANĐEOSKA DUHOVNOST — TEMELJ BOLJEG SVIJETA

(Sestra Marija od Presvetog Srca Anka Petričević, Za bolji svijet, Split, biblioteka »Crkve u svijetu«, 1972)

Nećemo pogriješiti ako ustvrdimo da su mistika i pjesništvo danas u krizi. Budimo iskreni, njihova je vrijednost opala također u prostoru Crkve, pa su te duhovne zbiljnosti često prepuštene još samo osamljenim naporima i osobnom iskustvu. Bez obzira na tu zapuštenost i marginalnost, koja dolazi od okrenutosti modernog čovjeka prema društvenim i konkretnim ciljevima, neće se moći olako zanijekati i otkloniti potreba za pjesništvom i mistikom u svakom svijetu, posebno u onome koji hoće biti bolji i ljudskiji. Zato je pojava knjige Sestre Marije od velike važnosti, jer u pravi trenutak budi sjećanje na te duhovne vrijednosti i zbiljnosti, bez kojih bi sutrašnji svijet bio zaista mnogo siromašniji u svojem humanizmu — za dimenziju svetosti i poezije.

Ta knjiga, dakle, u sebi sretno sjedinjuje čudni govor pjesništva i duhovno iskustvo mistike, doživljeno u iskrenosti i dobrohotnosti. Hranjeni danomice novinskim jezikom i zauzeti prizemnim pitanjima blagostanja, nećemo odmah biti u stanju primiti ovu »tešku« hranu klasične duhovnosti i asketske strogosti. Zatrpana negdje na dnu rastresene i umorne duše, probudit će se u nama tek na kraju knjige naša iskonska i neotuđiva želja za Lijepim i Svetim. Kao da smo pobožno pribivali duhovnim vježbama, osjećamo se čistiji i smireniji, jer smo, iako u nesavršenstvu i površnosti, prošli zajedno sa Sestrom Marijom njezin unutrašnji put mistične želje i nadahnuća.

Knjiga je podijeljena u tri dijela. U prvome Sestra Marija opisuje krizu u svijetu i krizu u Crkvi, u drugom daje temeljne odrednice obnove Crkve i svijeta, a u trećem crta viziju novog svijeta.

Spomenuta kriza duboko ražalošćuje i muči Sestru Mariju. Kao u procijepu, ona istodobno ljubi svijet i bježi od njegovih nakaznosti. Crkvu ljubi još više, zato u njoj još teže podnosi nesavršenosti i odsutnost ljubavi. Budući da će obnova svijeta doći samo preko Crkve, treba i Crkvu obnoviti: duhom ljubavi i zahtjevima svetosti. Crkva je pozvana da »spasi svijet, da uspostavi vezu čovjeka s Apsolutnim. Da čovjek ponovno prepozna u sebi i u svijetu koji ga okružuje Oca koji sve ispunja, Oca koji usrećuje... da spozna neizmjernu radost da je upravo dijete toga Oca koji jest, da upozna da nije osamljen i bačen u kozmos slučajno i da nije izgubljen u beskrajnosti kao meteor, već da je okružen Onim koji je sama Ljubav« (str. 29). Da bi Crkva bila u mogućnosti obnoviti svijet, mora u središte svojeg traženja staviti Duha Ljubavi, jer je ona jedina »prava avangardna snaga koja je po planu Stvoritelja određena da povede svijet u novu budućnost« (str. 52). A da Crkva može odigrati tu svoju ulogu, izvesti veliki plan spasenja, potrebno je da uistinu bude slična Kristu. No, jer je i njezino lice zamračeno mnogim mrljama vjekova. Sestra Marija hrabro otkriva te mrlje, ustanovljuje dijagnozu, jer se tek tada može liječiti organizam »kada se ustanovi njegova bolest i pronađu rane. Prikrivati rane zbog straha i stida, znači prisiliti da čitav organizam strada. Znak je ljubavi da možemo otkriti te rane i pomoći da se nađe pravi lijek i vidati te rane ljubavlju. Jer jedino Duhom Svetim obnovljena Crkva može donijeti spasenje svojoj braći, koja za njim čeznu, može ih ponovno privesti Izvoru života. Može stvoriti novi humanizam — novi svijet, bolji svijet, u kojemu će vladati ljubav« (str. 53). Jedan od razloga krize u Crkvi treba tražiti u nedostatku euharistijskog života. Zato Sestra Marija piše: »Život nam — duhovni, božanski — daje sam Bog, koji u nama — po euharistiji — prebiva. Ako nema njega, duša će se osušiti; ostat će bez izvora milosti. I zato je razumljivo zašto se i gubi osjećaj za nadnaravno, sakralno, za Boga. Ako nema duha koji nas spaja s Bogom, ako nema milosti — nadnaravnog života, mora da nas preplave vode naravi — sklone na zlo. Nadnaravni se život suši, gubi se svaki osjećaj za nadnaravnu stvarnost i razumljivo da se onda čovjek priklanja 'zemlji' i da mu ona ostaje kao jedina realnost« (str. 79).

U drugom dijelu govori Sestra Marija o toj obnovi Crkve. Iako ona razlikuje obnovu Crkve kao institucije od Crkva kao karizme, u stvari će govoriti samo o toj drugoj obnovi, jer je ona u njezinu vidiku duhovne skrbi. Da bi se postigla preobrazba Crkve, potrebno je izabrati put duhovne obnove, koja se postizava: vršenjem volje Božje, putem ljubavi, putem svetosti, po patnji, putem evanđeoskih zavjeta (poslušnosti, čistoće, siromaštva), euharistijom, žrtvom Bezgrešne, unutarnjim životom, čitanjem Svetog pisma — knjige utjehe, molitvom, adoracijom, kontemplacijom, prijateljskim dijalogom, tolerancijom, strpljivim podnošenjem drugih, osjećajem za bližnje, i konačno, mističnim životom — sjedinjenjem s Bogom. To su naslovi poglavlja i putovi obnove Crkve.

O toj obnovi Crkve napisala je Sestra Marija najljepše stranice. Ona obnovu počinje od izvorišta: od ljudske osobe koju treba preobraziti. Kasnije dolaze strukture i zajedništvo, teologija i obred. »Ne možemo se opravdati riječju da radimo na obnovi drugih dok zanemarujemo sebe. Obnova drugih ovisi o našoj osobnoj obnovi. Da, čitavo Tijelo Kristovo treba da bude sveto, čitav Božji narod, jer su svi pozvani na svetost — bili redovnici ili laici — ali taj narod je sastavljen od pojedinaca i Crkva se spasava po po-

jedincima. Ako uskratimo Bogu žrtvu, uskratili smo je cjelokupnom Tijelu Njegovu. O mome odricanju ovisi i spasenje moje braće. Stoga mogu reći: ja snosim odgovornost za čitav svijet! Baš zato što smo mistično Tijelo Kristovo« (str. 105). Ta osobna obnova ne dolazi od prikrivenog egoizma ili nesposobnosti društvenog življenja, nego je rezultat prihvaćanja stvarnosti žrtve kao točke iskupljenja drugih. Zato treba zapamtiti riječi Sestre Marije: »Ima duša koje neće da dadu Bogu zadovoljštinu, iako griješe i prijeti im vječna propast. Zato Bog iz ljubavi i prema njima, jer su njegova djeca, bira duše koje mu se same nuđaju kao žrtve naknadnice. One skupa sa žrtvenim Janjetom preuzimaju na sebe grijehe svijeta i svojom patnjom nadoknađuju Božjoj pravednosti; odvraćaju kaznu koja bi im inače prijetila« (str. 107). Duhovna je to solidarnost koja ide mnogo iznad svake društvene filantropije. Kad piše o unutarnjem životu, Sestra Marija je najautentičnija. Tu je njezin iskaz najdublji. Zacijelo, stranice 151—156. i 184—201. najvredniji su dijelovi u knjizi. U njima progovara mistik, moreplovac unutrašnjih oceana, vidjelac, molitelj i pjesnik. A sve je usredotočeno na misao: trebamo najprije sebe obnoviti, upotrebljavati sva sredstva koja vode toj obnovi, preobrazbi. Trebamo u sebi imati velike duhovne rezerve, mnogo milosti — svjetla Božjega; da to svjetlo predajemo drugima, kao što ga sunce predaje čitavoj zemlji. Potrebna je revolucija, ali revolucija ljubavi. A ljubav traži maksimum vlastitog odricanja — poniženja, poniznosti, trpljenja (str. 169). Onda ćemo biti »melem tuđim ranama, utočište-azil progonjenima, utjeha ožalošćenima, pomoć slabima, potpora klonulima, nada palima, svjetlo odlutalima — život 'mrtvima'; svima — sve. Jer Bog naš nije 'iznad' zvijezda... On je tu — među nama; On je posvuda. Hoće da Njega — koji jedini može utješiti svojim Duhom — drugima otkrivamo; drugima donosimo; Nebo da Zemlji predajemo — Mi, koji smo Ga i sami kroz patnju susreli, kroz ljubav prepoznali i zagrlili; koji smo zbog Njega i zbog patnje svijeta svoj križ jače i radosnije prigrlili. I nemojmo misliti da bismo Boga bolje služili ili ga prije našli tamo gdje je sve najbolje, najsavršenije. Nema toga raja na zemlji. Mi moramo rasti kroz korov i trnje, uz kukolj i kamen, i ljubav ostvarivati uz cijenu vlastitoga — osobnoga napora i žrtve i kroz tu žrtvu drugima darivati ljubav« (str. 180—181).

U trećem dijelu data je vizija novog svijeta: »Uza sve krize koje proživljava današnji svijet i Crkva, moramo imati optimistički pogled u budućnost. Nakon što su vode potopne opale, Noa je prispio s korabljom na brdo Ararat, gdje je prinio žrtvu Gospodinu. Duh Sveti koji neprestano oživljava i preobražava lice Zemlje, prevest će korablju svijeta — Crkvu preko velikih voda, upravo stoga što naš zemaljski život nije zadnja etapa, već nas čekaju obale Vječnosti. Upravo zato što smo mi stvarnost Božja u kojoj se on očituje; djeca stvorena za njega, stvorena da budu zauvijek s Ocem« (str. 243).

Knjiga je pisana jednostavno, istkana je od mozaika probranih citata, lako se čita. U njoj će moderni čovjek naći prije svega svjedočanstvo redovnice koja je pohodila čudesni svijet duha. Svjedočanstvo jednog izuzetnog pothvata, putovanje u središte vlastita srca, otkriće dobrote u sebi, očišćenje i uzlet. U vrijeme kada su takva svjedočanstva postala rijetkost, knjiga želi nadoknaditi pustinju, biti poziv u noći, prijateljska ruka u sumraku života. Upravo danas kada je poticaja za žrtvu i osobno savršenstvo sve manje, molitva Sestre Marije za bolji svijet dolazi kao otkriće nove dimenzije: čovjek može obnoviti svijet žrtvom i mističnim životom, a ne samo radom i revolucijom. U tom otkriću trajna je vrijednost ove knjige i njezina uvijek potrebna aktualizacija.

Naravno, knjiga nije u svemu savršena. Drugi dio je bolji od prvoga. Neki izričaji u prvom dijelu, doduše vrlo rijetki, poremećuju stilsko i duhovno jedinstvo poruke. Budući da je Sestra Marija pisala s dubokim pjesničkim nadahnućem mnoge stranice svoje knjige, trebala je na svima ostaviti trag svojeg literarnog napora da do kraja estetski oblikuje riječ. U drugom dijelu, gdje njezina autentičnost

privlači i osvaja, literarni izraz dostiže savršenstvo i zavidnu vrijednost. U prvom pak dijelu, gdje se pjesnička riječ miješa s teološkim i znanstvenim izrazima, nije uvijek pronađeno najbolje rješenje. Dakako, to su zahtjevi estetskog savršenstva, ali njih čitalac nekako nesvjesno traži kad je u pitanju knjiga koja ispisuje povijest traženja duhovnog savršenstva.

Na kraju, riječ je o jednoj knjizi koja može našoj umornoj generaciji mnogo toga posvjedočiti, generaciji koja se je do sitosti naslušala uzvišenih riječi. Knjiga danas ima mnogo i to vrlo umnih, ali svjedočanstava malo. Odveć malo. A ona su sol zemlje, kvasac kršćanstva, mučeništvo i spas za druge. Stoga se na njih trebamo stalno vraćati, kao žedni na izvorišta jer će bez njih brzo usahnuti kršćansko osvjedočenje i splasnuti žar darivanja dobrote.

Jakov Jukić

LEKSIKONSKI PRIKAZ POVIJESTI NAŠICA

U povijesnom djelu »NAŠICE KROZ 700 GODINA 1229—1929« (Slav. Brod 1973) obradio je Našičanin prof. Srećko Majstorović povijest svoga rodnoga grada kao jedno od poznatijih slavonskih mjesta u Hrvatskoj. Našice spadaju u starija srednjovjekovna naselja u Slavoniji, a po svome cestovnom geopolitičkom položaju u značajnije prometne raskrsnice još iz antičkih rimskih vremena (Rimska cesta — via magna: Požega—Našice—Osijek). Stoga su Našice, po svome zemljopisnom položaju i povijesnoj ulozi u feudalnom društvenom poretku, privlačile zanimanje mnogih stranih (Johann Chaplovics, F. W. Taube) i hrvatskih povijesnih znanstvenika, pa tako i Srećka Majstorovića.

Od dosadašnje povijesne literature u hrvatskoj historiografiji o Našicama, kao prvi informativni povijesni prikaz u hrvatskome jeziku napisao je Luka Ilić Oriovčanin u djelu »Starožitnosti slavonske«. Iza toga bi kronološki slijedila opširnija obrada te materije o. Placida Belavića: »Našice, povjesničke crtice«, Vukovar 1912. Našičkih se povijesnih dogodovština dotiče još i poznati povijesni znanstvenik Josip Bösendorfer u djelu: »Crtice iz slavonske povijesti«, Osijek 1910, kao i u drugim napisima iz slavonske prošlosti, a s naučnog je stajališta najpotpuniju »Povijest Našica« obradila Danica Pinterović u osječkom ZBORNIKU, IV (1954), str. 51—68, što se upotpunjuje i usklađuje u historijsku cjelinu dotičnoga lokaliteta prigodnim napisom prof. Ive Mažurana o »Arheološkim iskapanjima u Našicama«, objavljenim u osječkom ZBORNIKU, V (1956), str. 95—120. Kronički osvrt »Kratki historijat Našica« prof. Miroslava Lukića, izišao u specijalnoj i namjenskoj brošuri »Našice jučer i danas«, Požega 1961, str. 33—40. (odmah po izlasku iz tiska povučena iz javnosti), sumarni je pregled poznatih dotadašnjih povijesnih događaja i zbivanja u Našicama, pa kao kraći informativni našički vodič može korisno poslužiti. Osim ovih publikacija, specifičnu jezičnu problematiku našičkoga kraja znanstveno, lingvistički obrađuje prof. Stjepan Sekereš u studijama: »Govor našičkoga kraja« (HRVATSKI DIJALEKTOLOŠKI ZBORNIK, 2, Zagreb 1966) i »Antroponimija i toponimija našičkoga kraja« (MUZEJ SLAVONIJE, Osijek 1960). Prof. Branko Krmpotić objavio je glazbenu studiju »Dora Pejačević« (GLAS SLAVONIJE, Osijek, br. 6510—6519, od 14. VI — 24. VI 1966) i napis iz našičke prošlosti »Prvi spomen 1229. godine« (u listu SLAVONSKA ŠUMA, Vinkovci 1971, br. 9, str. 5), dok u drugim brojnim povijesnim prikazima i napisima iz bliže i dalje našičke prošlosti tretira historijsko-literarnu tematiku. Na ovakvu naučnu literaturu povjesnik se u obradi urbane povijesti te regije mora osvrnuti u svome djelu i registrirati ih, i to ponajprije zbog znanstvenoga kontinuiteta i preglednosti, a zatim i zbog poznavanja same materije te naučne informiranosti. U tome je smislu Srećko Majstorović samo djelomično postupio jer se striktno pridržavao faktografske odluke u Pogovoru svoga djela nastojeći leksikonskim stilom bez dugih razlaganja iznijeti sve glavne događaje na području Našica (str. 131), pa je stoga bilo nužno iznijeti i citiranu bibliografiju povijesnih radova o Našicama, jer zaslužuju pažnju kulturne javnosti. Kon-

sekventan u toj svojoj nakani, Majstorović je tako polučio impresivan uspjeh svojom knjigom o povijesti Našica u vremenskom razdoblju od 700 godina.

Majstorovićeva povijesna radnja o Našicama sadrži 132 strane knjige normalnoga formata. Podijeljena je u 4 poglavlja s Dodatkom, u kojemu su i predočene kraće biografije znamenitijih Našičana i onih koji su živjeli i djelovali u Našicama, iako ovaj posljednji navod nije determiniran. Uz opširnije obrađen zemljopisni smještaj Našica i okolice, slijedi prikaz Našica u srednjem vijeku, za turskoga vladanja i Našice u razdoblju od 1700—1929. godine. Svakom takvom samostalnom prikazu, u kompleksnosti knjige, nominalno je navedena upotrijebljena literatura, bez detaljnije određenosti, pa se stječe dojam da je knjiga zapravo sklop zasebnih i interesantnih kronoloških pojedinosti fragmentarno napisanih i po nužnosti zadatka pri izdavanju knjige uklopljenih u knjišku cjelovitost. Ti historijski fragmenti, te zaokružene posebnosti, predočeni su uz dobro poznavanje povijesne materije, uz prikladno izlaganje stilske preglednosti, jezične čistoće i neusiljene naracije. Izneseni povijesni, društveni i kulturni događaji pobuđuju zanimanje i pružaju nenametljivu pouku u informiranju o manje poznatim povijesnim činienicama što se u Majstorovićevoj knjizi po prvi put temeljitije objavljuju i smještaju u nužni historijski okvir lokalnih zbivanja minule prošlosti. Korisno je što se Majstorović poglavitije zadržao kod prikazivanja crkvenih prilika i društvene, kulturne i edukativne uloge franjevaca u našičkome kraju, pa tako upotpunjuje one historijske epohe o kojima se manje zna. Naime, bez kritičkoga prikaza i naučne ocjene djelovanja franjevaca u svjetovnom i kulturnom pogledu u prošlosti Našica i, u novije vrijeme, sličnih pothvata članova velikaške obitelji našičkih Pejačevića, nema povijesti Našica, jer su oni svojevremeno zapravo i bili njeni kreatori. Majstorović je to dobro uočio i zato je podao o tome iscrpnije podatke jer tu povijesnu građu i redovničke prilike kao franjevac dobro poznaje.

Knjigu je ukusno opremio Željko Jerković. Na naslovnoj, modričastoj, strani utisnut je grb Našica što je uzet s urezana pečata iz 1880. godine, pa se time u estetskom pogledu odmah stilski upozorava na osnovicu izlaganja povijesne materije i njene izvorne dokumentacije. Zbog svega toga najnovije djelo Srećka Majstorovića o cjelokupnoj povijesti Našica dobro je primljeno u javnosti ponajprije u Našicama, zatim u našičkome kraju kao i u široj kulturnoj sredini Slavonije, pas toga i zaslužuje ovaj kritički osvrt.

-bk.-

Mišljenja

ŽIVOTNOST HRVATSKE MODERNE

Književna kritika i književna povijest nastoje ući u sve tančine književne umjetnine, identificirati utjecaje, polazišta, idejnu i estetsku — fragmentarnu ili cjelovitu — doktrinu, smjestiti određeno djelo u maticu njegova književnog pravca, izmjeriti dozu izvornosti ili epigonstva, razlučiti punokrvne protagoniste stanovitog sociološko-estetskog stjecišta od autsajderâ, — presuditi koje umjetnine imaju značenje samo za dani povijesni i geografski (odnosno: nacionalni) prostor, a koje imaju opći karakter, koji se opet dalje dijeli na misaono i društveno progresivni, zatim na kozmopolitsko-efemerni i, najzad, na dogmatski. Nije, dakle, slučajno što je takav aspekt književnog uspoređivanja ustaljeni oblik izražavanja svih proučavatelja književnosti, počevši od napola anonimnih recenzenata po kulturnim rubrikama dnevnih listova, čije ocjene »žive« jedan dan, pa do najuglednijih književnih povjesničara.

Ali ima i jedan drugi aspekt književnog uspoređivanja, grub i apodiktičan, prgav i nepotreban, kojega se obično nitko ne dotiče bez velike nužde ili bez velike objesti: to je ono globalno, rekao bih kvantitativno proglašavanje tko je veći, X. ili Y., čiji je romantizam dosegao veći domet — francuski ili njemački, je li Vignyjev »Mojsije« nadvisio Kranjčevićevu pjesmu o istoj temi, ili obratno; i tome slično.

U te je vode zašao, prije petnaestak dana, jedan ugledni javni radnik iz Slovenije. Riječ je o doktoru Bratku Kreftu, slovenskom dramatičaru, proznom piscu i esejistu velikoga renomea (rođen je 1905), koji se u veljači ove godine vrlo simpatično predstavio i najširoj javnosti svojim istupanjem u »Novom VUSU«, gdje je otvoreno i pošteno progovorio o sadašnjim prilikama u kulturi naše zemlje. Na žalost, u »Odjeku« od 15—28. veljače 1974, na strani 9, doktor Kreft je napisao doslovno: *»Hrvatska moderna nije dosegla one umjetničke vrhunce kao slovenska s Cankarom i Župančićem«* (esej »Meditacije o Krleži«).

Da je netko izrekao sličnu tvrdnju o kakvom suvremenom književnom fenomenu, o kome još ne postoji stručna literatura ni vremenska distanca (»Branimir Donat je bolji kritičar nego Vjeran Zuppa« ili obratno; »Književna proza objavljena u Ljubljani pred Sajam knjiga 1973. u globalu je kvalitetnija nego književna proza objavljena u Sarajevu pred Sajam knjiga 1973.« ili obratno), mogli bismo promrmljati »De gustibus non est disputandum«, ili »Svatko ima pravo da ne bude u pravu« ili reći »Tako je«. Međutim, književni pokret, nazvan po Bahru »moderna«, bio je relativno davno, nauka o književnosti ga je vremenski situirala (od prijeloma prošloga i ovog stoljeća pa do prvog svjetskog rata), identificirala je i ocijenila njegove protagoniste, kako prvu garnituru, tako i minorne autore — i, najzad, pisce koji u modernu spadaju samo fragmentarno. Onaj, dakle, tko javno kaže danas da je slovenska moderna umjetnički jača od hrvatske, u listu koji nije isključivo namijenjen profesionalcima nauke o književnosti nego široj publici (takav je list »Odjek«), *obavezan* je da svoje čitaoce, među kojima ima neinformiranih, obavijesti kako stvari stoje prema rezultatima nauke o književnosti, kako bi čitaoci vidjeli da li je riječ o subjektivnom i autsajderskom mišljenju ili o objektivnom i općeprihvaćenom stručnom sudu.

Na stranu to što se definitivnom »premjeravanju umjetničkih vrhunaca« zapravo i ne može pristupiti, odnosno može mu pristupiti samo onaj tko raspolaže »natpovijesnim« metrom (a takav književni sudac mora prethodno dočekati »sudnji dan«). Uvijek su moguća autoritativna nova osvjetljenja koja sobom vuku reviziju općeprihvaćenih sudova. Ali jednako se može govoriti i o relativnoj stalnosti ocjena, ako o fenomenu postoji opsežna stručna literatura i potrebna vremenska distanca, a to je sasvim sigurno slučaj kod slovenske i hrvatske moderne.

Da se podsjetimo! Usvojeno je slijedeće: prva garnitura pripadnika slo-

venske moderne jesu Ivan Cankar, Oton Župančič, Dragotin Kete i Josip Murn-Aleksandrov. Potonja dvojica samo po talentu, jer ih je, na žalost, smrt od tuberkuloze (prvi je umro u 23, drugi u 22. godini života) spriječila da se kao umjetnici potpuno ostvare. Broj pisaca prve garniture u hrvatskom pokretu moderne više je nego četverostruk. Ima ih osamnaest: Vladimir Nazor, Milan Begović, Vladimir Vidrić, Dragutin Domjanić, Ivo Vojnović, Josip Kosor, Dinko Šimunović, Antun Gustav Matoš, Milan Marjanović, Milutin Cihlar-Nehajev, Milivoj Dežman-Ivanov, Branimir Livadić, Vladimir Lunaček, Fran Galović, Ljubo Wiesner, Nikola Polić, Janko Polić-Kamov i (mladi) Tin Ujević*. Kreft je napisao da hrvatska moderna (znači kao cjelina, kao zbroj umjetničkih rezultata) nije dosegla umjetničke vrhunce slovenske moderne. Znači da se osamnaestorica članova prve garniture jednog književnog pokreta ne mogu ni kao cjelina mjeriti s četvoricom ili dvojicom pripadnika prve garniture slovenske moderne.

Drugu garnituru (manje-više minorni krug pisaca) slovenske moderne sačinjavaju: Vida Jerajeva, Alojz Merhar (pravim imenom Silvin Sardenko), Cvetko Golar, Radivoj Peterlin Petruška i Vojeslav Mole. Da bi popis nosilaca slovenske moderne bio i više nego potpun, dodajmo još Finžgara, Kristana i Kvederovu, koji su uglavnom realisti, ali se u više priručnika periferno ubrajaju u modernu dramskim dijelom svoga opusa.

Drugu pak garnituru hrvatske moderne predstavljaju: Srđan Tucić, Mihovil Nikolić, Fran Hrčić, Milan Ogrizović, Mirko Dečak, Rudolf Kolarić-Kišur, Rikard Nikolić, Mato Lisičar, Niko Andrijašević, Franjo Horvat-Kiš, Marin Bego i Živko Bertić.

I tu se dakle mora raditi o kolosalno različitim umjetničkim potencijalima, ali o takvim razlikama, kao ni o razlikama u prvim garniturama, nauka o književnosti ne zna ništa!

Međutim, Bratko Kreft će nam dati potrebni kriterij za određivanje tih razlika. On kaže u nastavku navedenog eseja: »(Hrvatska moderna)... zajedno s ostalima, njoj naporednim, na tradiciju oslonjenim strujama (izuzetak je prije svega Matoš), više je životarila nego živjela i tako se iživljavala u nekoj izvještačenoj i apstraktnoj Ljepoti, te tako prolazila pored stvarnog i istinskog života kod kuće i u svijetu, gdje se s balkanskim ratovima već nagovještavao i prvi svjetski rat kao međusobni sukob raznih imperijalizama.«

Zbilja je groteskno primijeniti takvu kvalifikaciju, na primjer, na mladog Vladimira Nazora, koji je — iako ne neposrednim realizmom — umjetnički izrazio sva strujanja svoga vremena, ukazao na izvore s kojih treba crpsti narodnu snagu, pjesnički reagirao na sve događaje koji su utjecali na sudbinu njegova naroda i ostalih južnih Slavena. I prije balkanskih ratova, još kao student, umjetnički je i patriotski obradio sukob Slavena i Turaka sa slavenskom pobjedom, posluživ̌ši se motivom bitke pod Bečom, u kojoj je Jan Sobjeski porazio Kara-Mustafinu vojsku (pjesma »Na torniu sv. Stjepana u Beču«). Kada su u Hrvatskoj 1903. godine, povodom obnove hrvatsko-ugarske financijske nagodbe, patriotski omladinci, radničke i seljačke mase ustali protiv tiranije bana mađarskog grofa Khuena-Hedervárvja, i poveli borbu za puna građanska prava, za ekonomsku samostalnost, a »car i kralj« odbio da primi dalmatinske narodne zastupnike, Nazor je u jednom dahu ispjevao pedeset soneta o starim hrvatskim banovima i kraljevima, što se nije moglo protumačiti drugačije nego kao pjesnikovo naglašeno pristajanje uz narodnu stvar, kao borbeni umjetnički angažman. — Motovun ga je kasnije inspirirao ne samo za fantastičnog, alegorijskog »Velog Jožu« nego i za pravu socijalnu priču (»Boškarina«, 1907) u isto vrijeme kada Cankar piše svoga »Jerneja...«

Kad već Kreft kaže da je hrvatska moderna »prolazila« mimo balkanske ratove, napominjem da je Nazor neposredno nadahnut baš njima u poletnim pjesmama: »Davori! Davori!« i »Uskrs«:

»I meni dobra konja! I za me mač i plamen,
I vika gvozden-c'jevi, nasrtaj, borba, trk!
Napokon! Na dnu neba zasjao velik znamen,
I hud, i blag, i mrk.«

(»Davori! Davori!«)

»Medvjed Brundo« vrvi od životnosti u oba svoja sloja, u sloju gdje su dane životinje, biljke, šuma, priroda s neposrednom karakterizacijom, i u alegorijskom sloju (Brundo kao vođa narodnjaka, Vulkan kao vođa radikalnih pravaša, životinje kao zastupnici zadarskog sabora, čije je složenje pjesnik kao zadarski profesor promatrao sa tribina za publiku...).

Povodom pojave Nazorovih »Novih pjesama« (1913) baš je u *ljubljanskom* časopisu »Dom in svet« za njega rečeno da je orkan, oluja, pjesnik titanskoga roda (Josip Benc). U istom listu, nešto kasnije, njegova je »Oluja« iz »Pjesama s mora« (zbirka »Intima«) označena kao mesijanski krik i poziv južnim Slavenima na revolucionarnu borbu. S druge strane, »Žena zapušćena« i gotovo sve Nazorove rane čakavske pjesme imaju socijalnu poruku, odražavaju pjesnikovo opredjeljenje za gažene slojeve društva.

Što se tiče formalnih kvaliteta, kritičari smatraju Župančiča tvorcem tzv. plastične daktilske strofe (u kojoj se daktil prenosi iz stiha u stih), a nju je prije Župančiča dao Nazor (čak i uz jednaki prijenos rime):

R'ječ... oštar kam *to je,*
što iz praćke *moje*
zna strelimice u sv'jet da hrupne...
(»Riječ«)

...još slavnija *dika*
da bude joj: u baru pala je.
Dić' je, — oh nikada, *nikada.*
(»Labud«)

Ostavimo Nazora! Zar se Kreftova kvalifikacija da se moderna kod Hrvata iživljavala u nekoj izvještačenoj i apstraktnoj Ljepoti može primijeniti na Milana Marjanovića, ideologa moderne, »vitalista«, koji je tražio smisao života u dinamičnom, potenciranom radu, u neprekidnom usponu? Po njemu, umjetnik je slobodan, ali treba da izražava težnje svoje epohe. Pred balkanske ratove i prvi svjetski rat suzbijao je kao kritičar poeziju snova i samopromatranja, a promicao književnost borbenosti, životnosti, obuzetosti narodnim probicima, poeziju energije.

Zar Kreftova kvalifikacija vrijedi za Vidrića, spalitelja mađarske zastave prilikom dolaska Franje Josipa I u Zagreb, vrhunskog majstora nagovještaja i simbola, glazbene emanacije lirskog izraza, u čijoj poeziji ima mnogo odjeka na suvremenu društveno-političku stvarnost i ekonomsku krizu (iseljavanje u Ameriku »trbuhom za kruhom«)?

Kvalifikacija slovenskog književnika sigurno ne vrijedi ni za Nehajeva, najboljeg romansijera hrvatske moderne (»Bijeg«, »Vuci«, monografija o Kvaterniku »Rakovica«, briljantni eseji), jer nam čitanje njegova »Bijega« daje pregnantniji uvid u društvene prilike u hrvatskoj provinciji pod konac dvojne monarhije nego deseci svezaka kulturno-historijske ili ekonomske publicistike.

Napokon, zar kvalifikacija uglednog slovenskog javnog radnika da je moderna u Hrvatskoj prolazila pored stvarnog i istinskog života kod kuće i u svijetu vrijedi za »Mrkodol« (1909) Dinka Šimunovića, za antiratnu »Prošeciju« i »Ciklame« Dragutina Domianića, za njegove socijalne pjesme »Molitva iseljenikova« (1910), »Zagorsku uspavanku« (1911), »Na kolodvoru« (1911) — koliko god u nekim drugim Domjanićevim pjesmama možda ima i »prolaženja pored života«* (v., na primjer, zbirku »Piesme«, 1909)? Zar Kreftova kvalifikacija hrvatske moderne vrijedi za »hrvatskog Gorkog« Josipa Kosora, za Vojnovićevu »Dubrovačku trilogiju« (1902), za Galovićeve poetske vizije seljačke Podravine, za socijalno-simboličke akcente u njegovoj drami »Mati«? I — last no least — zar nema snažnog umjetničkog odraza života i društvenog angažmana kod braće Polića, kod mladog Tina Ujevića? (Matoša ne spominjem, jer njega

* Zaključno s pjesmama koje je objavio u »Hrvatskoj mladoj lirici« (1914).

* Uostalom, to ne mora smanjiti umjetnički domet.

i Bratko Kreft ističe kao izuzetak u »beživotnosti« hrvatske moderne.)

Kreftova tvrdnja o inferiornosti hrvatske moderne prema slovenskoj ima, dakle, isto toliko vrijednosti kao svaka druga *gola* tvrdnja, na primjer: kada bi netko, bez argumentacije, presudio da je hrvatska moderna iznad slovenske.

Suočen s vremenskom distancom obaju nacionalnih ogranaka evropske moderne (uvjetno rečeno), suočen sa sređenim i relativno definitivnim situiranjem svih autora i fenomena iz tih razdoblja u nauci o književnosti, doktor Bratko Kreft je smio ponuditi javnosti svoju presudu samo uz nove i korjenite argumente. Napokon, i drugi su plivali protiv struje. Tolstoj je, valjda jedini na svijetu, osporavao svaku vrijednost Shakespeareu, ali je negativni sud izrekao tek nakon opsežne analize najvažnijih Shakespeareovih drama (da li je analiza uvjerljiva, to je druga priča). Turgenjev je nazvao Dostojevskog smradnim čirom na tijelu ruske literature, ali ne »napamet«, nego uz raščlanjivanje poruka »Braće Karamazovih«, uz isticanje mana kompozicije i jeftine melodramatike »Poniženih i uvrijeđenih« itd. (drugo je pitanje koliko je Turgenjev pri tome imao pravo). Skerlić je Vladislava Petkovića-Disa (jednog od četiri princa srpske simbolističko-parnasovske poezije — Rakić, Dučić, Pandurović, Dis) nazvao netalentiranim lakrdijašem, ali tek nakon analize njegova djela i karaktera (drugo je pitanje da li je analiza održiva). Ima i obratnih primjera. Danas potpuno anonimnog, iz svih leksikona odsutnog markiza Custinea *Jules Barbey d'Aurevilly* naziva (posvećujući mu svoj roman »L'Ensorcelée«, 1954) čovjekom kojega čitava Evropa poznaje kao jednog od najdubljih opservatora i istodobno jednog od najpoetskijih duhova 19. stoljeća. Nobelovca Sullyja Prudhommea danas smatraju u Francuskoj snobom u poeziji, ali nakon što su dokazali (ili pokušali dokazati) njegovu neoriginalnost u izrazu i u idejama. Albert Haler usudio se napasti između dva rata književne svetinje kao što su Gundulić i Preradović (zato je u slijedećem godištu »Kola« dobio strašnu ćušku od Stipana Banovića), ali je, kako je najbolje znao i umio, svoje teze argumentirao sredstvima iz arsenala Croceove estetike. Samo aksiome i općeprihvaćene ocjene ne treba posebno potkrepljivati. Ali Kreftova ocjena hrvatske moderne sigurno ne spada u tu kategoriju.

Svevlad Slamnig

In memoriam

DR BLAŽ JURIŠIĆ (1891—1974)

U utorak, 19. veljače o. g. sahranjen je na Mirogoju znanstveni radnik, publicista i dugogodišnji urednik Hrvatske Revije, dr. Blaž Jurišić. Nad grobom su se oprostili od njega pjesnik Drago Ivanišević, kao pokojnikov prijatelj i prof. Petar Šimunović u ime Instituta za jezik JAZU. Na ispraćaj je došao veliki broj njegovih prijatelja, znanaca i bivših njegovih suradnika na stranicama Hrvatske Revije.

Dr. Jurišić se rodio na otočiću Vrgadi, na razmeđi zadarskog i šibenskog otočja, koji je bio i predmet njegovih višegodišnjih znanstvenih jezičnih istraživanja. Klasičnu gimnaziju učio je u Zadru, a nakon položene mature studira Filozofski fakultet u Zagrebu i pravo u Beču. Iz prava je i doktorirao 1924. godine.

Najprije službuje kao srednjoškolski profesor, zatim kao profesor na Višoj pedagoškoj školi u Zagrebu i Splitu. Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu također je predavao jedno vrijeme na katedri za hrvatski jezik sa staroslavenskim i za hrvatska narječja. Od god. 1949. djeluje kao znanstveni i viši znanstveni suradnik JAZU.

Objavio je niz radova, najviše s jezičnog područja, u različitim publikacijama. Bilježimo, usput, najvažnije:

Uvod u filozofiju srpskog heroizma, Savremenik 1919.; Psihologija pažnje, Zagreb 1923.; Problem hrvatske jezične posebnosti, Zagreb; Nacrt hrvatske slovnice (glasovi i oblici u povijesnom razvoju), Zagreb 1944.; Starohrvatska imena dvaju naših otoka, Rad JAZU, Zagreb, 1953.; Imena rtova i uvala u šibenskoj luci i njegovoj okolici. Ljetopis JAZU, Zagreb, 1954.; Pomorski izrazi u Vitezovićevu rječniku, Anali Jadranskog instituta JAZU, Zagreb 1956.; Toponimika zapadne Istre, Cresa i Lošinja, Leksikografski zavod, sv. 3, Zagreb 1966.; Maretićeve marginalije u Leskienovoj gramatici, Zagreb, 1970.; Jezik i stil Antuna Starčevića, Zagreb, 1973.

Kao dugogodišnji urednik Hrvatske Revije (1930—1941) imao je prilike da izravno utječe na razvoj mnogih tada mladih književnika. Uvijek dobronamjeran i susretljiv, nekima je, kao Goranu Kovačiću, Ivi Kozarčaninu, Vladislavu Kušanu i drugima, objavljujući im djela, pomogao da nađu sebe i svoj stvaralački put. Goran, da je živ, zacijelo bi posvjedočio koliko je razumijevanja i prave riječi dr. Jurišić uvijek imao za nj. Siromašan, bez potrebnih materijalnih sredstava, Goran je u uredniku HR našao i iskrena savjetnika i prijatelja. Njegovim je zauzimanjem Matica hrvatska izdala Goranove Dane Gnjeva, prozno djelo od sedam novela. Uspjeh postignut tom knjigom nije bio samo moralne naravi, nego je prilično popravio i materijalne prilike mladoga pisca i pjesnika, koji je odsad ipak smirenije mogao stvarati.

Iako je dosegao duboku starost, dr. Jurišić je bio osjetljiva zdravlja, pa je i to bio jedan od razloga da je živio povučeno u svom stanu na Vrhovcu, gdje se u svježini i miru zelenila, u krugu svoje obitelji najbolje mogao posvetiti i znanstvenom radu i uredničkom poslu, te je oba vršio uistinu savjesno i znalački.

I nekadašnjim slagarima koji su bili zaposleni na izdavanju Hrvatske Revije, osobito Romanu Jagodiću, koji je najdulje surađivao s dr. Jurišićem, ostao je u najljepšem sjećanju taj plemeniti čovjek mirne naravi, iz koga je trajno zračila dobrota i topla, prijateljska naklonost prema ljudima.

-anin

Vijesti

10. I. 1974. održana je izvanredna skupština HKD sv. Ćirila i Metoda radi nekih manjih izmjena u Statutu u vezi s novom registracijom Društva.

30. I. 1974. održano je u prostorijama HKD sv. Ćirila i Metoda društveno veče prigodom prve godišnjice smrti jednoga od najzaslužnijih članova Društva, prof. **Marka Vunića.** Nakon uvodne riječi gl. urednika Društva Radovana Grgeca govorio je o životu i djelu pokojnika vlč. **Mirko Validžić.**

7. II. 1974. održano je književno veče na kojemu su čitali svoje pjesme članovi Društva **Stanko Dominić, Josip Berka i Josip Velebit.**

Naredno književno veče održano je **7. III. 1974.** Tom prilikom je **dr Krešimir Mlač** govorio o fenomenu hrvatskoga narodnog (tradicionalnog) pjesništva.

I S P R A V A K

U Maruliću br. 4/74 u prikazu »Ganga, pismice iz Hercegovine, Imotske krajine, od Duvna, Livna i Kupresa« na str. 72, redak 6. odozgo, mjesto »ganga ima i drukčijih imena . . . «, treba da stoji: »dvostisi imaju i drukčijih imena«. Molimo da se to uvaži.

PISMO GLAVNOG UREDNIKA

Dragi čitatelji!

Sigurno će vas ovo pismo iznenaditi. No nadam se da će to iznenađenje za vas biti ugodno. Naime, odlučili smo da »Marulić« IZLAZI ŠEST PUTA GODIŠNJE, tj. SVAKI DRUGI MJESEC s nešto manjim brojem stranica po jednom broju nego dosada (ovaj izlazi iznimno kao dvobroj). Više ima razloga za to. Htjeli smo da što češće dođemo k vama, da se što češće susretnemo, da nas predugo ne očekujete (jer tri mjeseca su ipak dug vremenski period za jedan književni časopis pa postoji opasnost da nas pomalo i zaboravite). Češće izlaženje omogućit će nam, nadamo se, da i sadržajem i vijestima budemo svježiji, življi, aktualniji, a to će za vas, dragi čitatelji, biti i privlačnije i zanimljivije.

Mislim da nam je svima jasno da će povećani periodicitet dovesti i do povećanja troškova, osobito sada kad su cijene grafičkim uslugama i papiru znatno povećane. Ipak mi smo se složili da idemo samo na neznatno poskupljenje. Godišnja pretplata se povećava (za šest brojeva) s 50 na 60 d, a pojedini primjerak stajat će 10 d. Mislimo da to nije mnogo i da ćete se s tim složiti. »Marulić« je tako malo poskupio samo zato jer se nadamo (i želimo) da ćete vi svi svojski poraditi na tome da pronađete što više novih pretplatnika. Veći broj novih pretplatnika smanjio bi gubitak koji će neminovno nastati zbog povećanja troškova. Možda će se među vama naći i dobrotvora koji će nešto staviti i u fond »Marulića«. Hvala svima unaprijed!

No hvala i svima koji su nas i dosada pomagali na bilo koji način. Vaša pisma i vaša uvjeravanja da smo s »Marulićem« učinili pionirski pothvat i da na tom putu treba ustrajati za nas mnogo znače. Na stranicama Marulića pojavila su se u ovih šest godina mnoga imena. I poznata, i manje poznata, i nepoznata. Od tih nepoznatih, koja su se prvi put pojavila baš u našoj reviji, neka su danas već poznata, a neki od tih suradnika čak su za svoj književni rad primili i pokoju književnu nagradu. Sve nam to pokazuje da smo učinili dobro kad smo počeli izdavati tu reviju i da putem kojim smo pošli treba i nastaviti.

U tome mi očekujemo vašu punu podršku

vaš urednik

SADRŽAJ

Radovan Grgec: Stari brod 1
Heinrich Böll: Kucanje o zid 3
Ante Šimunić: Pismo 9
Josip Riječanin: Pjesma redovnika 13
August Đarmati: Zadnji most 14
Ante Jakšić: Ne reci nikom 15
Luka Ibrišimović: Jadranovski krokiji 16
Ivo Balentović: Bjegunac 24
Stanko Dominić: Sin 33
Enver Čolaković: U školskom dvorištu, Podne u mom razredu . . . 39
Christina Lavant: Želim kruh s ludama dijeliti, Očajanje, Možda u svima nama on ništa nema, Triput veće nego u obične dane, Isuse Kriste, ja molim i molim, Ti si u mojem sjećanju 42
Alma Fides: Psalam bezbožnika 47
Ljiljana Matković: Sred ovog mora patnji, Kriste ne želim da mi o tebi govore 52
Veljko Vučetić: Nenadana bol 53
Mato Rukavina: Ždralovi 54
Mate Blašković: Raboni, Karneval 55
Željko Beršek: Azili duha 57
Vlado Pandžić: Neva iz Frankfurta 58
Ante Bačić Fratrić: Oči 63

Nova imena

Milan Živković: Pješaci apokalipse 71
Alojz Jembrih: U daljini 72
Ante Matić: Pismo majci, Pismo Isusu 73
Rajka Maček: I onda što, Urbanizacija 74
Marijana Smolčić: Čežnja 75
Ladislav Fišić: Neznanje o važnom, Odbijanje u nadi 76
Ivica Amižić: Život 76

Kazalište

Darija Juravić: Borštnikovo srečanje 71

Izložbe

Smiljan Velebit: Igra svjetlosti i boja, Životno djelo Krste Hegedušića, Kosta Angeli Radovani u Modernoj galeriji, Slikar Posavine i Like 79

Knjige

Jo-nin: Prigrlimo i ovoga Pavla 83
Radovan Grgec: Jakov Jukić, Religija u modernom industrijskom društvu 85
Kamilo Križanić: Vjekoslav Majer, »Grič u suncu, Grič u sjeni« . . 85

Boro Pavlović: »Spoved zemlje« Ivice Jembriha 86
Jo-Ri: Zbornik u povodu 700. obljetnice sv. Tome Akvinskoga (1274—1974) 88
Ivan Golub: Put bez počinka 91
Vlado Pandžić: Mile Pešorda, Život vječni 92
Muhamed Omerović: Božidar Vidov: Vocabolario 93
V. V. Dvije knjige dra Ante Stantića 94
Jakov Jukić: Evanđeoska duhovnost — temelj boljeg svijeta 94
bk.: Leksikonski prikaz povijesti Našica 97

Mišljenja

Svevlad Slamnig: Životnost hrvatske moderne 99

In memoriam

-anin: Dr Blaž Jurišić 103
Vijesti 104
Pismo glavnog urednika 105

PRETPLATNICI

DOZNAĆITE ODMAH PRETPLATU

Pretplata za 1974. g. 60 d

SVIM PRETPLATNICIMA, ČITATELJIMA I PRIJATELJIMA ŽELIMO

SRETAN USKRS

Uredništvo i uprava

UPRAVO IZIŠLO

Yves Ivonides

ORIJAŠ KRŠĆANSTVA

Romansirana biografija sv. Pavla apostola.

Opremio Josip Bifel

Cijena 40.— d

Narudžbe prima

HKD sv. Ćirila i Metoda, 41000 Zagreb, Trg kralja Tomislava 21